

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BİR MALİYE POLİTİKASI ARACI OLARAK BORÇLANMA İLE
EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

Hazırlayan
Süleyman GÖZEGİR

Maliye Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Halit ÇİÇEK

TOKAT – 2010

ÖNSÖZ

Maliye politikasının önemli araçlarından birisi olan borçlanmanın ekonomik büyüme(GSYİH) üzerindeki etkilerinin incelendiği bu çalışmada 1990Q1–2009Q3 yıllarına ait veriler 3'er aylık dönemler halinde, durağanlık testleri ve regresyon analizi yapılarak analiz sonuçları yorumlanmaya çalışılacaktır. Sonuçta Türkiye'deki borçlanmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ile uygulanan ekonomik ve mali politikaların büyümeyi nasıl etkilediği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada öncelikle tezin başlangıcından sonuna kadar yardımlarını ve önerilerini eksik etmeyen Danışmanım Yrd. Doç. Dr. Halit Çiçek'e, ayrıca tezin analiz aşamasında benden yardımlarını esirgemeyen Araş. Gör. İsmail Şentürk'e, Hasan Murat Ertuğrul'a ve Doç. Dr. Salih Barışık hocama katkı ve yardımlarından dolayı çok teşekkür ederim.

Yüksek lisans tezinin başlangıcından sonuna kadar büyük bir özen göstererek benden hiçbir desteğini esirgemeyen Anneme, Babama ve Ayşe Gülgar'a gösterdikleri özveri için sonsuz şükranlarımı sunarım.

Süleyman GÖZEGİR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK MALİYE POLİTİKASI AMAÇLARI VE ARAÇLARI

1.1. MALİYE POLİTİKASININ DOĞUŞU.....	4
1.2. MALİYE POLİTİKASININ KONUSU.....	6
1.3. MALİYE POLİTİKASININ KAPSAMI.....	7
1.4. MALİYE POLİTİKASININ AMAÇLARI.....	8
1.4.1. Ekonomik İstikrar Sağlamak.....	8
1.4.2. Mali Amaç.....	9
1.4.3. Özgürlük Amacı.....	10
1.4.4. Refah Amacı.....	11
1.4.5. Kaynak Tahsisi Sağlamak ve Yeniden Gelir Dağılımını Düzenlemek.....	12

1.5. MALİYE POLİTİKASININ UYGULANMASI VE

UYGULANMASINDA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER.....14

1.5.1. Maliye Politikasındaki Gecikmeler.....14

1.5.2. İç Gecikme14

1.5.3. Ara Gecikme.....15

1.5.4. Dış Gecikme.....15

1.6. MALİYE POLİTİKASININ AMAÇLARI

ARASINDAKİ ÇATIŞMALAR VE AMAÇLARI İLE

ARAÇLARI ARASINDAKİ UYUMSUZLUKLAR.....16

1.6.1. Tam İstihdam ile Fiyat İstikrarı Amaçları

Arasındaki Çatışma.....16

1.6.2. Ekonomik İstikrar ile Ekonomik Büyüme

Amaçları Arasındaki Çatışma.....17

1.6.3. Ekonomik Büyüme İle Adil Gelir Dağılımı

Amaçları Arasındaki Çatışma.....17

1.6.4. Maliye Politikasının Kısa ve Uzun Dönemli

Amaçları Arasındaki Çatışma.....18

1.7. MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARI.....19

1.7.1. Harcama Politikası.....19

1.7.1.1. Kamu Harcamaları.....20

1.7.1.2. Kamu Harcamalarının Ekonomik Etkileri.....21

1.7.2. Vergi Politikası.....22

1.7.2.1. Vergilerin Ekonomik Etkileri.....	24
1.7.3. Borçlanma Politikası.....	24
1.7.3.1. Borçlanmanın Ekonomik Etkileri.....	25
1.7.3.2. Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma.....	26
1.7.4. Bütçe Politikası.....	26
1.8. MALİYE POLİTİKASININ GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER AÇISINDAN ÖNEMİ.....	28
1.9. EKONOMİK BÜYÜME VE MALİYE POLİTİKASI.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME

2.1. EKONOMİK BÜYÜMENİN TANIMI VE ANLAMI.....	31
2.2. EKONOMİK BÜYÜMENİN BELİRLEYİCİLERİ.....	33
2.2.1. Emek.....	34
2.2.2. Beşeri Sermaye.....	34
2.2.3. Sermaye Birikimi.....	35
2.2.4. Teknoloji.....	36
2.3. EKONOMİK BÜYÜMENİN KOŞULLARI.....	37
2.4.1. Tasarruf ve Yeni Sermaye Yatırımı.....	37
2.4.2. Beşeri Sermaye Yatırımı.....	38

2.4.3. Teknolojik Buluşlar.....	38
2.4. EKONOMİK BÜYÜMENİN TEMEL SORUNLARI.....	39
2.5. EKONOMİK BÜYÜMENİN ÖZELLİKLERİ VE SONUÇLARI	41
2.6. EKONOMİK BÜYÜMENİN MALİYETİ.....	42
2.7. EKONOMİK BÜYÜMENİN FİNANSMANI.....	43
2.7.1. İç Finansman Kaynakları.....	43
2.7.2. Dış Finansman Kaynakları.....	44
2.8. EKONOMİK BÜYÜME VE BORÇLANMA İLİŞKİSİ.....	46
2.8.1. Ekonomik Büyüme ve İç Borçlanma İlişkisi.....	48
2.8.2. Ekonomik Büyüme ve Dış Borçlanma İlişkisi.....	51
2.9. Türkiye'deki Ekonomik Büyümenin Seyri.....	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR MALİYE POLİTİKASI ARACI OLARAK BORÇLANMA İLE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

EKONOMETRİK YÖNTEM VE UYGULAMA SONUÇLARI

3.1. YÖNTEM.....	62
3.1.1. Durağanlık Analizi.....	62
3.1.1.1. Dickey Fuller ve ADF Testi.....	63
3.1.1.2. Phillips- Peron Testi.....	66

3.2. ÇÖZÜMLEME SONUÇLARI.....	68
3.2.1. ADF Birim Kök (Unit Root) Testi ve Phillips	
Peron Testi.....	68
3.2.2. Zivot-Andrews Yapısal Kırılma Testi Sonuçları.....	69
3.2.3. Regresyon Analizi.....	70
3.2.3.1. GSYİH İle İç Borç Stoku Ve Dış Borç	
Stoku Arasındaki Regresyon Analizi.....	70
3.2.3.2. GSYİH ile İç Borç Stoku Arasındaki	
Regresyon Analizi.....	71
3.2.3.3. GSYİH ile Dış Borç Stoku Arasındaki	
Regresyon Analizi.....	72
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	74
KAYNAKÇA.....	78
ÖZGEÇMİŞ.....	86
EKLER.....	87

TABLOLAR ve ŞEKİLLER

Tablo 1: 1990–2009 döneminde yapılan devlet iç borçlanmaları.....	49
Tablo 2: 1990–2009 yıllarında Türkiye'nin Toplam Dış Borç Stoku(Milyar \$).....	53
Tablo 3: 1990–2009 yılları arasında yapılan dış borçlanma(Milyon Dolar).....	54
Tablo 4: ADF ve Phillips Peron Test Sonuçları.....	68
Tablo 5: Zivot-Andrews Yapısal Kırılma Testi Sonuçları	69
Tablo 6: GSYİH, İç ve Dış Borç Stokları Arasında Kurulan Regresyon Sonuçları.....	71
Tablo 7: GSYİH, İç Borç Stoku Arasında Kurulan Regresyon Sonuçları	72
Tablo 8: Engle-Granger Eşbütünleşme Testi Sonuçları.....	72
Tablo 9: GSYİH, Dış Borç Stoku Arasında Kurulan Regresyon Sonuçları.....	73
Şekil 1: GSMH'daki Yüzde Değişim 1990- 2009.....	55
Şekil 2: 1990 ile 2009 Dönemi Arasında GSYİH'nın Seyri.....	60
Şekil 3: 1990 ile 2009 Dönemi Arasında Dış Borç Stokunun Seyri.....	61
Şekil 4: 1990 ile 2009 Dönemi Arasında İç Borç Stokunun Seyri.....	62

KISALTMALAR LİSTESİ

- GSMH** : Gayri Safi Milli Hasıla
- GSYİH** : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
- TCMB** : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
- HM** : Hazine Müsteşarlığı
- DPT** : Devlet Planlama Teşkilatı
- TÜİK** : Türkiye İstatistik Kurumu
- ADF** : Augmented Dickey Fuller Testi
- PP** : Phillips Peron Testi

GİRİŞ

Bir maliye politikası aracı olarak borçlanma, maliye literatüründe üzerinde oldukça fazla durulan bir konudur. Maliye biliminin doğuşu, gelişimi borçlanmaya olan bakış açısını da değiştirmiştir. Maliye politikasının devlet ekonomisi içerisindeki rolü artmıştır ve artan kamu harcamalarının finansmanı için borçlanmaya başvurulmuş ve bununla birlikte borçlanma, devletin ekonomiye müdahalesi için kullanılan bir maliye politikası olmuştur.

Ekonominin temel politikalarının amacı toplumun refah seviyesinin yükseltilmesi, beşeri sermaye birikimi, fiziki sermaye ve üretim faktörlerinin etkinliğini artırmak öncelikli amaçlarıdır. Ekonominin temel hedeflerinden bazıları fiziki ve beşeri sermaye, işgücü ve doğal kaynakları en etkin şekilde kullanarak toplam üretimi artırmaktır. Yani üretilen nihai mal ve hizmet miktarının piyasa değerlerinin toplamı olan GSMH miktarını reel olarak artırmaktır. Ekonomik büyüme olarak ifade edilen bu artış üretim faktörlerindeki artış veya bilgi teknolojisinin daha etkin kullanılması ile mümkün olmaktadır.

Çalışmanın temel hipotezi, borçlanmanın ekonomik büyüme (GSYİH) üzerindeki etkilerinin 1990Q1–2009Q3 yılları arasındaki 3'er aylık dönemler halinde 79 adet veri kullanılarak iç borç - dış borç- GSYİH ilişkisi araştırılmaktadır.

Birinci bölümde genel olarak maliye politikası ana hatlarıyla işlenmiş ve çalışmanın teorik altyapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Maliye politikasının doğuşu, konusu ve kapsamı ile maliye politikasının amaçları ve araçları geniş bir şekilde ele alınarak, maliye politikası amaçlarının birbirleriyle olan çatışmalarına ve gelişmekte olan ülkelerdeki maliye politikasının önemine, maliye politikası ile ekonomik büyüme arasındaki konu bütünlüğüne değinilmiştir.

İkinci bölümde ise ekonomik büyüme genel anlamı ile tanımlanarak, ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi için gerekli olan kaynakların ve ekonomik büyümenin asıl

belirleyicileri detaylı bir şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır. Ekonomik büyüme nihai olarak mal ve hizmet miktarındaki artışı ifade ederken üretim imkânları eğrisinde ise sağa doğru kaymayı ifade eder. Daha sonra ekonomik büyümenin sorunları, büyümenin maliyeti ve GSYİH' nin iç borçlanma ve dış borçlanma ile olan ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Bölümün son kısmında da Türkiye'deki GSYİH oranlarının günümüze kadar olan seyri ile Türkiye'nin büyüme dinamiklerine değinilecektir. Ekonomik büyümenin iktisat politikası açısından çok önemli bir değer olduğu ve ekonomik büyüme stratejilerinin önemi ortaya konmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın son bölümünde ise, maliye politikası aracı olarak borçlanma politikası ile ekonomik büyüme (GSYİH) arasındaki ilişkinin analizi yer almaktadır. Bu kısım ayrıca yöntem ve çözümlene sonuçları olarak iki kısma ayrılmıştır. Ekonometrik yöntem kısmı analizde kullanılacak olan yöntemin genel olarak açıklanması ile ilgilidir. Çözümlene sonuçları kısmında ise yapılan analizin tablolarına ve tablolara ilişkin yorumlara yer verilmiştir. Bu çalışmada Eviews 5.1 paket programı yardımıyla ekonometrik bir uygulama yapılmıştır.

Sonuç kısmında ise ulaşılan ampirik bulgular değerlendirilerek, görüş ve önerilerin yer aldığı bir bölüm olarak hazırlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK MALİYE POLİTİKASI AMAÇLARI VE ARAÇLARI

Maliye politikası ekonomi içinde, kamu maliyesine bağlı bir disiplindir. Bir bilim dalı olarak kamu maliyesinin konusunu mali olaylar oluşturur. Bunlar kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi için devletin vergi koyması ve vergileri toplaması, topladığı paraları harcaması, borçlanmaya girişmesi, kamu mülk ve teşebbüslerinin yerine getirilmesi gibi işlemlerdir. Buna karşılık kamu maliyesine bağlı bir disiplin olan maliye politikası aynı zamanda ekonomi politikasını bir parçasıdır. Modern devlet anlayışı içerisinde belirlenen amaçların gerçekleştirilmesi için devletçe izlenen ekonomi politikasının araçlarından biriside maliye politikasıdır.

Maliye Politikasının çok çeşitli tanımları vardır. Samuelson'a göre; "Olumlu bir maliye politikası, vergilerin ve kamu harcamalarının, konjonktür dalgalanmalarının yaşandığı dönemde aşırı enflasyon ve deflasyon durumlarında ekonominin tam istihdam seviyesinin sürdürülebilecek şekilde tespitidir", Musgrave'e göre; saf bir maliye politikası, "kamu harcamalarındaki değişmelerin, vergi hasılatındaki değişmelerle karşılandığı bir politikadır", (Akdoğan, 1993:390). Keynes, maliye politikasını "kamu ve özel sektör faaliyetleri arasındaki fon akımları ile ilgili olup ekonomik istikrarı (fiyat istikrarı ile tam istihdam) sağlama amacıyla toplam talepteki düzenlemeler" olarak tanımlamıştır (Eker, 1996 :280).

Bu kısmi tanımlamaları, çağdaş ekonomi ve maliye politikası amaçlarıyla geliştirdiğimizde, genel olarak kabul edilen ve günümüzde geçerli olan bir tanıma varılabilmektedir. Buna göre; devletin sahip olduğu mali araçların, fiyat istikrarını, tam istihdam, ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı, adil gelir ve servet dağılımını sağlamak ve

konjonktürel dalgalanmalardan arınmış istikrarlı bir ekonomik yapıyı korumak amacıyla kullanılmasına maliye politikası denmektedir.

1.1.MALİYE POLİTİKASININ DOĞUŞU

Klasik iktisatçı ve maliyecilere göre piyasa ekonomisinde ortaya çıkacak ekonomik dengesizlikler kendiliğinden çözümlenir. Bu nedenle devletin ekonomiye müdahale etmesi gerekmez. Örneğin; iş gücü arzının iş gücü talebinden az olması durumunda ücretler yükselecek, yüksek ücret iş gücü talebini azaltacak ve bir süre sonra iş gücü arzı ile iş gücü talebi arasında denge kurulmuş olacaktır. Bir diğer ekonomik kurama göre sermaye piyasasında cari olan faiz haddi tasarruf yatırım eşitliğini sağlamaktadır. Eğer sermaye piyasalarında tasarruflar fazla ise faiz hadleri düşer, yatırımlar artar. Ancak faiz haddinin düşük olması gönüllü tasarrufları azaltacak ve tasarruf-yatırım eşitliği kendiliğinden sağlanacaktır. Klasik iktisat düşüncesine göre kamu maliyesinin düşünce sistemi piyasa ekonomisinin doğal düzenini değiştirmemelidir. Mali gelenekçilik adını verdiğimiz bu görüş mali konularda bazı temel prensipleri benimsemiştir (Türk, 1985: 2-4).

Bu prensipler şöyle sıralanabilir (Orhaner, 2007: 271–272):

a) Kamu harcamaları mümkün olduğunca küçük olmalıdır. Devlet toplumsal ihtiyaçların kapsamını dar tutmalı, her çeşit ihtiyaca toplumsal damgasını vurmamalıdır. Kamu hizmetleri arttıkça kamu harcamaları da artacaktır. Kamu harcamaları arttıkça devlet, müdahaleci ve verimsiz olacaktır. İktisadi kaynakların devlet elinde kullanılması ise iktisadi kayıplara neden olacaktır. O halde devlet müdahalesinden, kamu harcamalarının artışından kaçınmak gerekmektedir.

b) Devlet bütçesi denk olmalıdır. Diğer bir deyişle bütçe açık ya da fazla vermemelidir. Denk bütçe, toplumsal ihtiyaçların seçiminde daha dikkatli olmayı gerektirmektedir. Denk bütçe ile ekonomik ve mali sektörde güven oluşacaktır.

c) Devlet kısa vadeli borçların senetlerini daha çok bankalara, sigorta şirketlerine ve kurumlara satmaktadır. Bu kuruluşlardan bankaların, piyasadaki para arzını artırması, dolayısıyla devletin banka sistemine karşı borçlanması toplam para arzını artıracaktır. Toplam para arzı artarken mal ve hizmet arzı sabit ise ya da aynı oranda artmıyorsa fiyatlar genel seviyesi artış gösterecektir. O halde kısa vadeli borçlanma ile ekonomide enflasyonist baskı doğmaktadır. Enflasyonist baskı ise mali istikrarın bozulması, paranın satın alma gücünü kaybetmesi demektir. Kısa vadeli borçlanmada devlet, mali itibarını koruyabilmek için çok dikkatli olmak zorundadır. Bir yılı aşmayan kısa vadeli borçların vadelerinde ödenmeleri devletin itibarı açısından önemlidir. Borçların vadesinde ödenmemesi durumunda devletin mali itibarı zedelenecektir.

d) Kamu harcamaları dolaylı vergilerle karşılanmalıdır. Kamu giderleri dolaysız vergilerle karşılanacak olursa ekonomik ve sosyal hayat bu vergilerden etkilenecektir. Dolaysız vergiler gelir ve servetlerle ilgili olduğundan ekonomik ve sosyal hayatla doğrudan doğruya ilgilidir. Dolaylı vergiler ise harcamalar üzerinden alındığı için sadece harcamalar üzerinde etkili olmaktadır. Harcamaların kısılması ayrıca tasarrufların artışı gibi olumlu bir sonuç da doğurabilir.

e) Bütçe açıkları uzun vadeli borçlarla karşılanmalıdır. Devlet borçlanırken para piyasalarından değil sermaye piyasasından borçlanmalıdır. Devlet sermaye piyasalarından borçlanırsa harcamaları daha küçük hacimde olur ve sermaye arzı ve sermaye talebi dengesi bozulmaz. Özel sektörün sermaye talebini karşılayan sermaye piyasası devletin bütçe açıklarını kapatma da en uygun kaynaktır.

Mali araçların, ekonomik ve sosyal amaçlara göre kullanılmaları klasik maliye anlayışının da son bulmasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'na kadar yaşanan olaylar mali kurumların niteliğini değiştirmiş, kamu harcamaları, vergiler ve borçlanma, ekonomik ve sosyal hayata müdahale etmede devletin en etkin araçları olmuştur. İşte maliye politikası,

devletin; kamu giderleri, vergiler ve borçlanmalar gibi mali araçlarıyla yaptığı bütün müdahaleleri kapsamaktadır (İnce, 1980: 17).

1.2.MALİYE POLİTİKASININ KONUSU

Günümüzde kamu maliyesinin önemi giderek artmaktadır. Kamu maliyesinin genişliği artarken, mali olaylar ekonomi üzerinde etkili olmaktadır. Kamu maliyesinin ekonomik, sosyal ve mali gelişmeler dolayısıyla önemi artmaktadır. Maliye politikası, devletin makro ekonomik hedeflere ulaşmak için vergi ve kamu harcama programlarını uyumlu bir şekilde uygulamasını gerektirmektedir (Akdoğan, 1985:364).

Modern maliye anlayışında, devlet ekonomisi ile milli ekonominin bütünleştirilmesi ekonomik dengenin ve dış ödemeler dengesinin bütçe dengesinden, ekonomik kalkınmanın da mali kalkınmadan daha önemli olduğu görüşü kabul edilmektedir. Ekonominin dengeli bir şekilde yürütülmesi, istihdam düzeyinin yükseltilmesi, ekonomik kalkınmanın sağlanması devletin önemli görevleridir. Devlet kamu hizmetlerini yerine getirirken kamu gelirlerinin ve giderlerinin, borçlanmanın, sosyal ve ekonomik etkilerini göz önünde tutmalı bu araçların ekonomik dengeyi bozmasına izin vermemelidir. İşte maliye politikasının konusu; devletin sosyal mali ve ekonomik amaçlarına ulaşmak için kamu gelirleri, kamu giderleri, borçlanma gibi mali araçlarını etkileri bakımından incelemek, diğer ekonomi politikası araçlarıyla uyumlu bir uygulamanın gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktır.

1.3. MALİYE POLİTİKASININ KAPSAMI

Günümüzde maliye politikası, sınırları genişlemiş kamu ve özel sektör faaliyetleri ve hatta uluslar arası mali faaliyetlerin ekonomide meydana getirdiği etkileri inceleyen önemli bir iktisat politikası aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Maliye politikası devletin kamu giderleri, vergiler ve borçlanmalar şeklindeki mali araçlarıyla yaptığı tüm müdahaleleri de kapsamaktadır. Kamu harcamalarının zamanlanması, yapılması ve kompozisyonun

belirlenmesi ile kamu gelirlerinin yapısı ve zamanlaması gibi konular maliye politikasının kapsamı içerisindedir. Bu bağlamda maliye politikası, temel iktisadi amaçlara ulaşmada kamu harcamaları ve gelirleri gibi kamu ekonomisi değişkenlerinde yapılması gerekli olan değişiklikleri belirlemektedir. Öyle ki maliye politikasının zaman içinde gelişerek önem kazanması, kamu sektöründe kullanılan kaynakların nispi miktarını ve önemini artırırken aynı zamanda kamu gelir ve giderlerinin birer maliye politikası aracı olarak etkinlikleri de arttırılmıştır.

Ekonomik gelişme ve büyümede ulaşılmak istenen temel hedefler olduğu göz önüne alınacak olursa, bu temel hedeflere ulaşmada kullanılacak maliye politikası araçlarının da önemi açıkça ortaya çıkmaktadır. “Maliye politikası gerçeği uzlaşma yolu ile varılan çözüm şekillerinden meydana gelir. Başka bir şekilde söyleyecek olursak, ekonomik hedeflere ulaşmada kullanılacak maliye politikası araçlarının seçimi ve uygulaması siyasi bir karar gerektirir. Demokrasi ile yönetilen ülkelerde kararlar parlamento tarafından alınır. Parlamenti oluşturmuş seçilmiş politikacılar ise çoğu zaman sorunları etraflıca düşünecek zaman ve ortamdan yoksundurlar. İşte burada bilimsel bulgular ve teoriler devreye girerek politikacıların düşünme sistemlerini etkiler. Zira demokratik ülkelerde gerek yasama gerekse yürütme organı çıkar gruplarının değil tüm toplumun amaçlarına hizmet eden ve çareler üreten organlardır.” (Eker, 1996:281).

1.4. MALİYE POLİTİKASININ AMAÇLARI

Bir ekonomide izlenecek maliye politikasının amaçları, ekonominin ulaştığı gelişme aşamasına ve maliye politikasını yürütenlerin değer yargılarına göre değişmektedir (Türk, 1985:13). Maliye politikasında amaçlar ülkeden ülkeye farklı olsa bile bu amaçları beş grupta toplamak mümkündür: Ekonomik istikrar sağlamak, mali amaç, özgürlük amacı, refah amacı ve kaynak tahsisi sağlamak ve yeniden gelir dağılımını düzenlemek olarak sıralanabilir.

1.4.1. Ekonomik İstikrar Sağlamak

Bir ekonomide istikrarın sağlanabilmesi öncelikle fiyatlar genel seviyesinde istikrarın sağlanması ve tam istihdam seviyesinin sağlanmasına bağlıdır. Ekonomik istikrar amaçlarının aynı zamanda gerçekleştirilmesi pek mümkün olmamaktadır. Çünkü, bu iki amaç arasında sürekli bir çelişki vardır. Ekonomi eğer büyük çapta işsiz kitesine sahip ise ve bunun yanında haksız kazançlara, kamu gelir kayıplarına, yatırım ve ödemeler dengesinin olumsuz etkilemesine ve daha pek çok soruna yol açan enflasyon olgusu yaşıyorsa, ekonominin bu sorunlarından kurtarılarak istikrara kavuşturulması gerekmektedir (Eker, 1996:283).

Fiyat İstikrarı: Dengeli ve istikrarlı bir fiyat düzeyi, fiyatlardaki inişler veya çıkışlar şeklinde ortaya çıkan dalgalanmaların önlenmesi ile sağlanabilmektedir. Fiyatlar genel düzeyindeki yükselmeler, enflasyonu meydana getirir. Aslında bir ekonomide fiyat istikrarının korunması enflasyon ve deflasyonla mücadele anlamına gelmektedir. Ayrıca bu tür fiyatlar genel düzeyindeki dengesizlikler iktisadi faaliyetlerde konjonktürel dalgalanmaları ifade etmektedir (Ataç, 1991:29).

Tam İstihdam: Tam istihdam, geniş anlamda ekonomide mevcut bütün faktörlerin tam olarak kullanılması anlamını taşımakla beraber ekonomide sorun yaratan asıl konu çoğunlukla işgücü istihdamı olduğundan, istihdam denildiğinde genelde işgücü istihdamı anlaşılmaktadır. Günümüzde bir ekonomide tam istihdamın sağlanması demek, kişilerin verimli alanlarda istihdam edilerek, milli gelir düzeyinin yükseltilmesi ve ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasıdır (Ataç, 1991:30).

1.4.2. Mali Amaç

Belirli devlet görevlerinin yapılması için gerekli parasal araçları yeterli ölçüde ve en az masrafla sağlamak ve bunları görevlerin yerine getirilmesi bakımından optimal bir biçimde kullanmak amacı, mali amaç olarak nitelendirilebilir. Burada, bir yandan maliye politikası için

veri olan devlet görevleri ile bunların yapılması için gerekli iktisadi giderler arasında uyum kurmak ve önceden hacim ve niteliği tespit edilmiş belirli devlet hizmetleri için, bir gider tahmini yapmak gerekmektedir. Giderler tespit edildikten sonra, bunların karşılanması için gerekli kaynakları mümkün olduğu kadar iktisadi biçimde, özel sektörden almak gerekmektedir. Bunun ekonomi açısından taşıdığı anlam, parasal kaynakların sağlanması sırasında, devlet ve özel sektör için doğan masrafi mümkün olduğu kadar küçük tutma zorunluluğudur. Bilindiği gibi vergilerin toplanması için devletin özel bir idari kadroya ihtiyacı vardır. Vergi toplama metotları ne kadar basit olursa devlet tarafından yapılacak olan masraf da o kadar az olur. Eğer devlet hizmetlerinin gerektirdiği gider tam olarak belli olsaydı, parasal araçların tasarruf amaçlı kullanılması özel bir amaç olmaktan çıkardı. Burada masraf miktarının belli olmaması, aksine belirli bir gideri belirli hizmetlere tahsis vasıtasıyla sınırlanmış olan hareket sahası içinde, sapma ihtimallerinin var olması sebebiyle tüm mali amaç dâhilinde ilave bir iş doğar. Mali amaç fonksiyonların öngörülen biçimde yerine getirilmesi için yeteri kadar parasal araçların temin edilmesini ve böylece devlet hizmetlerinin hacim ve kalite itibariyle planlanan seviyede gerçekleştirilmesini de talep eder. Özel ihtiyaçların temini ile kamu harcamaları arasındaki sınırın diğer amaçların göz önünde tutulması suretiyle çizilmesi zorunludur (Özbilen, 1999:54-55).

1.4.3. Özgürlük Amacı

Özgürlük amacı kişi hak ve hürriyetlerinin hiçbir kısıntıya sokulmadan sınırsız bir şekilde kullanılabilmesi amacı taşıyan ve devletin karar özgürlüğünü korumak amacıyla her kişiden belirli bir özgürlük fedakârlığı isteyen tedbirleri almak zorunda olması şarttır. Devlet, özgürlük içinde düzenli bir müşterek hayatı mümkün kılan bir hukuk düzeni ve idare sistemi kurmak suretiyle tedbir almak zorundadır. Bu tedbirlerin finanse edilebilmesi için paraya ihtiyaç vardır. Bu da piyasa ekonomisinde kazanılmış gelirin mümkün kılacağı bir kısım ihtiyaç tatmininden vazgeçmek anlamına gelir.

Özgürlük amacı devlet şeklinin teknik bakımdan mümkün olduğu ölçüde kişinin kendi görüş ve iradesini kabul ettirmek suretiyle siyasi karar sürecine iştirak etmesini gerekli kılar. Yasama ve yürütme organının görevi düzenli bir toplum hayatı için zaruri olan özgürlüğü sınırlayıcı nitelikteki tedbirleri almak ve kazai organında desteği ile uygulamaktır. Böylece bir toplumsal hayatın gerektirdiği ölçüde kendi özgürlüklerinin sınırlandırılmasına dolaylı olarak iştirak eder. Bu suretle devlet ya da hükümetin sorumsuz olmaması, kişilerin özgürlüklerine baskı yapmaması ve sadece kamuoyunun menfaatinin gerektirdiği ölçüde sınırlandırma görevini gözden ırak tutamaması sağlanmış olur. Böylece başkalarının özgürlüklerini kısıtlamak suretiyle, doğan kişilerin özgürlüğü ile ilgili keyfiliğin ve tek taraflı olarak istismarının önüne geçilmiş olur (Özbilen, 1999:55).

Bunun maliye politikası için taşıdığı anlama gelince; mali iktisat sahasında da demokratik irade teşekkülünü ve denetimi için mümkün olduğu kadar etkili kılacak vasıta ve yolları bulmaktır. Devlet faaliyetlerinin mali yönü de, bizzat devlet faaliyeti gibi ana hatları itibariyle yasama organı tarafından tayin edilmek ve devamlı olarak denetlenmek zorundadır. Yasama organı yürütme organına sahip olacağı mali hareket sahasını sınırlamak ve gerekli parasal araçların hangi yoldan temin edileceğine, yani özel ekonominin bu araçları hangi miktarda ve ne şekilde vermek mecburiyetinde olduğuna hükmetmek zorundadır. İşte kamusal yüklerin yüklenmesi ile meydana gelen bu özgürlük sınırlaması, bağımsız bir devletin sevk ve idare yetkisini sınırlayarak, halkın ve seçilmiş temsilcilerinin kamu ile ilgili konularda müşterek söz söylemelerini doğru olan bir gelişim harekete geçirdi ve neticede demokratik tarzda idare teşekkülünün kendini kabul ettirmesine yol açmıştır (Özbilen, 1999:56).

1.4.4. Refah Amacı

Devletin faaliyetlerinin toplum için mümkün olduğu kadar en yüksek seviyede mal ve hizmet temin etmeye yönelmesi gerektiğini ifade eder. Ancak, bu maddi mallar ile teçhiz ve

maddi anlamda ihtiyaçları tatminin mutlak değer olarak anlaşılması anlamına gelmemektedir. Çünkü, refah amacının esas anlamı, sadece sözü edilen değerlerden yararlanmak ve daha yüksek değerlere doğru insanların faaliyet göstermesi için maddi imkânı yaratmak üzere, maddi değerler ile iyi bir şekilde teçhiz edilmeye gayret edildiğidir. İnsanların maddi imknlarla donatılmış olmasının kültürel etkisinin de önemi inkâr edilemez (zbilen, 1999:56).

Bu amaç sınırlı emek, zaman ve kuvvet kullanılması halinde iktisadi olmayan sahalarda faaliyet göstermek için boş zaman bırakmayı, bütün iktisadi yardımcı kaynaklardan ve teknik bütün imknlardan yararlanmak suretiyle, mümkün olduğu kadar yüksek bir refah seviyesine kavuşmayı öngörür.

Böylece refah hedefinden maliye politikasına yönelen bir talep doğmaktadır. Bu da, yüksek bir gelir seviyesi temini ile muhafaza ve idamesine katkıda bulunmaktadır. Ancak, milli gelirdeki devlet payını normal devlet görevlerinin düzenli bir şekilde yerine getirilmesi için gerekli olan miktarın üzerine çıkarmaksızın, maliye politikası yeterli bir istihdam sağlayan etkin imknlara sahip olursa, şahsi imknların mümkün olduğu kadar fazla tatminini isteyen özgürlük amacı göz önünde tutularak, kamu mali iktisadının bu yönde faaliyet göstermesi tercih edilebilir.

Özel ekonominin etkinliği, kamu mali iktisadının temel yatırımlarına bağlıdır. Bu sahadaki büyük yatırımlar, dolaylı olarak özel ihtiyaçların tatminine katkıda bulunur. Bu nedenle maliye politikası tarafından nakdi araçların hangi lde kullanılması gerektiği hususunda karar verirken sadece kamu hizmetlerinin yapılabilmesi için özel ihtiyaçların tatminini kısıtlamasının ne derece haklı olduğu sorulmamalı aksine özel ihtiyaçların tatmininin belki bugün değil, fakat gelecekte artırılabilmesi için ne kadar kaynağın kullanılması gerektiği de dşnlmelidir (zbilen 1999:57).

1.4.5. Kaynak Tahsisi sağlamak ve Yeniden Gelir Dağılımını Düzenlemek

Bu amaç, “piyasa ekonomisine bırakılmayacak kadar önemli sosyal adaleti içeren ve direkt bir kamu müdahalesi gerektiren bir amaçtır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde mevcut olan yapısal bozuklukların sonucunda kaynak ve gelirlerin dağılımında büyük bir adaletsizlik söz konusudur.” (Eker, 1996:286) Kamusal hizmetlerin belirlenmesinde özellikle, kamusal gelirlerde ve bilhassa vergilerde yer alan zorlayıcı unsur, kaynak kullanımında ve gelir dağılımının yeniden dağıtılması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Genel olarak farklı gelir düzeylerine yönelik vergiler, kişisel harcamalar-tasarruflar üzerinde değişik şekilde etkili olurlar. Gelir vergileri artan oranlı vergiler olduğundan kaynak ve gelir dağılımında adaletsizlik ve dengesiz dağılımı engelleyebilir. Çünkü yüksek gelir grubuna dahil kişilerin marjinal tüketim eğilimleri düşük gelirlere göre azdır. Bu nedenle vergiler düşük gelirlere yöneldiği ölçüde tüketim harcamalarının kısıtlayıcı etkide bulunacak ve refah seviyelerinde azalma olacaktır. Ancak artan oranlı vergilerin uygulanması ile geliri yükselen kişilerden alınan verginin oranı artacağı için sosyal adalet ve dengeleme prensibi yerine getirilmiş olacaktır. Bunun yanında kişiler arasındaki farklı gelir ve kaynak seviyeleri göz önünde mağdur olarak gözüken kesimlere yapılacak transfer harcamaları ile sosyal dengeleme sağlanmaya çalışılacaktır. Transfer harcamalarında amaç, farklı sosyal tabakaların satın alma güçlerinin tanınması ve belli bir düzeye kavuşturulmasıdır.

Ekonomide gelir ve servet dağılımının kişiler arasında farklılık göstermesi yaşam düzeylerinin de farklı olmasına neden olmaktadır. Kişiler arasında yaşam düzeylerinin farklılığı fazlaştıkça huzursuzluk artmakta ve sosyal barış bozulmaktadır. Toplumsal refahın ve barışın sağlanması kişiler ve sektörler arası gelir ve servet dağılımının iyileştirilmesine bağlıdır. Gelir ve servet dağılımının iyileştirilmesi için maliye politikası, artan oranlı vergiler ve transfer harcamaları gibi araçlarla etkili olmaktadır (Türk, 1998:20).

Yukarıda saydığımız maliye politikası amaçları zaman zaman kendi aralarında çatışabilirler. Örneğin; özellikle az gelişmiş ülkelerde, ekonomik kalkınma amacı ile belirli bir tüketim düzeyine ulaşma amacı çatışmaktadır. Ekonomik kalkınma için yatırımların artması, yatırım artışı için de tasarrufların artması gerekmektedir. Oysa az gelişmiş bir ekonomide, geliri düşük vatandaşların belirli bir yaşam düzeyine ulaşabilmeleri için gelirlerinin büyük bir kısmını tüketime ayırmaları gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle kişilerin daha iyi yaşam düzeyine ulaşmaları karşılığında ekonomide toplam tasarruf düzeyi düşmektedir. Tasarruf düzeyinin düşüklüğü ise daha az yatırım ve ekonomik kalkınmanın daha yavaş olması demektir.

Ekonomik ve sosyal hayatın mali araçlarla düzenlenmesi maliye politikasının ekonomik ve sosyal haklarla çatışmasına neden olmaktadır. Örneğin; çalışma hürriyeti, akit serbestisi, mülkiyet hakkı; toplumsal fayda, kamu hizmeti, ekonomik ve sosyal kalkınma gibi amaçlarla sınırlandırılmaktadır (Orhaner, 2007:275).

1.5. MALİYE POLİTİKASININ UYGULANMASI VE UYGULANMASINDA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Her bilim dalında olduğu gibi maliye politikasının da kendine has uygulama koşulları ve bu uygulamayı yürütecek bir icra gücüne ihtiyaç vardır. Maliye politikasını başarı ile uygulayabilmek yani mali araçlarla ekonomik ve sosyal hayatı belli amaçlara ulaştırabilmek için uygulama alanında bazı ön koşulların varlığına ihtiyaç vardır. Bu koşullar, her ülkeye göre değişiklik göstermekle beraber, temelde aranan ön koşul bu politikanın uygulanacağı ülkenin demokratik parlamenter sistemle yönetilmesidir(Özbilen 1999:72).

1.5.1. Maliye Politikasındaki Gecikmeler

Maliye politikasının gecikmesi sonucunda sorunlar çözümlenemediği gibi beraberinde birçok sorunda getirir. Bunun yanında politikanın doğuracağı olumlu sonuçları görebilmek içinde belli bir süreye ihtiyaç duyulur. Bunları üç grupta toplanabilmektedir.

1.5.2. İç Gecikme

İç gecikmede iki ayrı gecikme türü incelenecektir. Bunlar; Tanıma gecikmesi ve yönetim gecikmesi.

a)Tanıma Gecikmesi: Ekonomide beliren sorunun ortaya çıkmasıyla bu sorunun çözümü için gerekli olan mali politikanın uygulanması gerekliliğinin anlaşılması arasında geçen süredir (Savaş, 1994:36).

b)Yönetim Gecikmesi: Var olan ekonomik soruna çözüm amacıyla uygulanacak maliye politikası aracının uygulanması gerekliliğinin kavranması ile, bu politikanın hayata geçirilmesi arasında geçen süreyi ifade eder(Savaş, 1994:36).

1.5.3. Ara Gecikme

Uygulamaya konan maliye politikası aracının etkisini göstermesi geçmesi gereken süreye ara gecikme denir (Savaş, 1994:36). Burada iki temel kavram vardır. Bunlar; Gerçek araç ve nominal araçtır. Bunlar bir örnekle açıklanacaktır. Enflasyona karşı izlenecek mücadelelerden biri faiz oranlarının yükseltilmesidir. Bunun sonuçlarının görülebilmesi için belli bir zamanın geçmesi gerekir. Öncelikle faiz oranlarının yükselmesi ile tasarruflarda bir artış beklenir ve bu artış toplam talebi düşürür. Toplam talebin düşmesi ile oluşacak yeni fiyatlar genel seviyesi, eskiye oranla daha düşük olacaktır. Bu enflasyonda düşüşün gerçekleştiği anlamına gelmektedir. Bu örnekte gerçek araç, faiz oranlarını yükseltmektir. Nominal araç ise, gerçek aracın kullanılması ile ortaya çıkan ve olumlu olması beklenen

sonuçtur. Özetlenecek olursa, gerçek aracın kullanımı dolayısı ile nominal araca ulaşılması arasında geçen süreye ara gecikme denir.

1.5.4. Dış Gecikme

Uygulanan maliye politikasının ortaya koyduğu nominal aracın, bu araçla ilgili kişi ve kuruluşları belirlenen yönde etkilemesi için geçmesi gereken süreye denir. Dış gecikmede de iki kavram vardır. Bunlar; karar gecikmesi ve uygulama gecikmesidir. Nominal aracın işlemeye başlaması üzerine kişi ve kurumların bu duruma göre karar alması için geçen süreye "Karar Gecikmesi" denir. Yukarıdaki örneğe göre tasarruf artışı durumunda üretim veya istihdam kararlarının yeniden gözden geçirilmesi karar gecikmesi olduğunu gösterir. Alınan karar üretim veya tüketim kısılması yönünde ise bu kararın uygulamaya yansımaları tüketim veya üretimin özelliğine göre belli bir süre alacaktır. İşte bu arada geçen süreye de "Uygulama Gecikmesi" denilmektedir(Parasız, 1996:366).

1.6. MALİYE POLİTİKASININ AMAÇLARI ARASINDAKİ ÇATIŞMALAR VE AMAÇLARI İLE ARAÇLARI ARASINDAKİ UYUMSUZLUKLAR

Maliye politikasına ilişkin çeşitli tedbirlerin uygulanmasında ortaya çıkan en önemli sorun, belli bir amaca yönelik alınan tedbirin başka bir amaçla çatışmasıdır. Başka bir tabirle ifade etmek gerekirse, maliye politikasında bir kısım tedbirlerin bazı olumlu yanları ile birlikte bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmesi kaçınılmazdır. Nasıl ki, tıpta belli bir hastalığın tedavisinde kullanılan bazı ilaçlar vücutta istenmeyen başka rahatsızlıklara sebep olabiliyorsa, ekonomide de ortaya çıkan bazı sorunların giderilmesi amacıyla alınan bazı tedbirler arzu edilmeyen bir kısım yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Maliye politikasının temel amaçları, daha öncede bahsedildiği gibi ekonomide tam istihdamla birlikte fiyat istikrarının sağlanması belli bir büyüme hızının gerçekleştirilmesi ve gelir dağılımının adil hale getirilmesidir (Pehlivan, 2001:384).

1.6.1. Tam İstihdam ile Fiyat İstikrarı Amaçları Arasındaki Çatışma

Tam istihdama yaklaştıkça azalan verimler kanunu geçerli olmakta verimli olmayan, eğitimi yetersiz olan yani kalifiye olmayan işçiler işe girmektedir. Dolayısıyla maliyetler artmakta, fiyatlar yükselmeye başlamakta ve fiyat istikrarı azalmaktadır.

Düşük bir üretim düzeyinde istikrarlı bir fiyat düzeyi istenmediği gibi tam istihdam üretim düzeyinde de hızla yükselen bir fiyat düzeyi arzu edilmemektedir. Her iki amacın bir arada gerçekleştirilmesi çok zor bir hedefdir (Eker ve Diğerleri, 1997:50–51).

Tam istihdam ile fiyat istikrarı amaçları arasındaki çatışma bilimsel olarak da incelenmiş ve enflasyon ile işsizlik arasında negatif bir ilişkinin olduğu açık bir şekilde ortaya konulmuştur. İngiliz bilim adamlarından, Abla W.H. Philips, 1958 yılında yayınlanan bir makalesinde İngiltere de yaptığı bir araştırmaya göre enflasyondaki bir yükselme ile birlikte işsizliğin azalacağını kanıtlamaya çalışmıştır (Pehlivan, 2005:303-304).

1.6.2. Ekonomik İstikrar ile Ekonomik Büyüme Amaçları Arasındaki Çatışma

Ekonomik denge, toplam arz ve toplam talep eşitliği veya yatırım tasarruf eşitliği ile sağlanır. İstikrardan kastedilen fiyat istikrarıdır. Fiyatlar genel seviyesinin dengede olmasını ifade eder. Ekonomik istikrarsızlığın giderilmesi, örneğin enflasyonun önlenmesi için kamu harcamalarının kısılması, vergilerin arttırılması gerekir. Harcamaların kısılması kamu yatırımlarının azalması sonucunu doğururken, vergilerin arttırılması, özel sektör yatırımlarının düşmesine neden olur. Öte yandan, hem kamu harcamalarının kısılması hem de vergilerin arttırılması toplam talebin ve buna bağlı olarak da üretimin düşmesine yol açar.

Bütün bunlar sonuç itibariyle ekonomik büyümenin yavaşlamasına ya da düşmesine neden olur.

Bir ekonomide büyüme oranlarının (GSYİH artışının) yavaşlaması veya düşmesi gelişmişlik düzeyinin tespitinde ya da içinde bulunulan koşulların belirlenmesinde kullanılan ekonomik, sosyal ve kültürel değişkenler, araştırmanın amacına hizmet edebilecek şekilde tanımlanmalı, yaşanan gelişmeleri yansıtabilmesi ve bütüncül bir yaklaşım içerisinde incelenmelidir (Dinçer 2003: 20-21).

1.6.3. Ekonomik Büyüme ile Adil Gelir Dağılımı Amaçları Arasındaki Çatışma

Ekonomik büyüme için, ekonomide mevcut olan kaynakların üretim artışına yol açan yatırımlara tahsisi gerekmektedir. Bu amaçla devlet, ekonomik kalkınmayı sağlayacak yatırımlara başta vergi politikası vasıtasıyla olmak üzere çeşitli teşvikler sağlamaktadır.

Türkiye işgücü piyasasına yönelik olarak ortaya konulan tespitlerden hareketle, Türkiye işgücü piyasasının parçalı ve gelişmekte olan bir işgücü piyasası olduğu sonucuna varmak mümkün olabilmektedir (Auer ve Popova, 2003:16). İşgücü piyasasının parçalı olması, teşvik olarak uygulanan vergi indirimleri, istisnalar ve muafiyetler sonucu elde edilen gelirlerin bir kısmı vergi dışı bırakılırken; devlet ihtiyaç duyduğu geliri harcamalar üzerinden almaya çalışır. Bu da gelir dağılımını bozmaktadır.

Adil gelir dağılımının sağlanabilmesi için devletin ödeme gücü yüksek olanlardan vergi alıp ödeme gücü olmayanlara aktarması gerekir. Harcama vergileri düşük gelir grupları üzerinde ağır bir yük oluşturur. Çünkü düşük gelir gruplarının gelirlerinin büyük bir bölümü ya da tamamı tüketime harcanır. Tüketimin ağır bir şekilde vergilendirilmesi, buna karşılık tasarrufların vergi dışı bırakılması gelir dağılımındaki dengesizlik ve adaletsizlikleri artırmaktadır.

Vergileri arttırarak bütçe açıklarını finanse etme yoluna gidildiğinde politikacılar, kamu harcamalarını daha da arttıracaklardır. Bu da özel kesimin küçülmesine neden olacaktır (Orhon,1996:82). Devletin ekonomik büyüme ve gelir dağılımının düzeltilmesine ilişkin maliye politikası amaçları arasında meydana gelen çatışma çoğu zaman kaçınılmazdır.

1.6.4. Maliye Politikasının Kısa ve Uzun Dönemli Amaçları Arasındaki Çatışma

Maliye politikasının kısa dönemli amaçlarından en önemlisi bütçe açıklarının kapatılmasıdır. Bütçe açıkları, belirli ekonomik hedefleri gerçekleştirmek amacıyla bütçenin gider ve gelirlerinin, miktar ve bileşiminin ayarlanmasıdır (Tüğen,1999:199). Bütçe de meydana gelen açıklar ya harcamaların kısılması ya da vergilerin arttırılması ile kapatılır. Kısa dönemli tedbirlerle bütçe açıklarının kapatılması toplam talebin kısılması sonucunu doğuracağından, bu politikalar enflasyonun önlenmesi ve ödemeler dengesinin sağlanması amaçlarıyla da paralellik gösterecektir. Ancak, bu politikaların büyüme üzerinde olumsuz etki yapacağı kuşkusuzdur.

Uzun dönemli karşılaştırmalarda bütçe açıklarındaki mutlak azalış kadar, bu azalmanın hangi alanlarda etkili olduğu ve özellikle özel ekonomi birimlerini nasıl etkilediği hususu da son derece önemlidir. Eğer bütçe açıklarının azaltılması amacıyla borçlanma yoluna başvurulmuş ve bu borçlanma sonucunda mali piyasalarda özel sektör yatırımları için kullanılacak fonlar azalırsa, yatırımların sektörel dağılımı, özel sektörün aleyhine değişmiş olur. Bu duruma iktisat literatüründe “dışlama etkisi” denir(Pehlivan, 2005:306).

Devlet kamu açıklarının finansman açığını iç borçlanmaya gitme yolu ile kapatmaya çalışabilir. Bu yöntem de özel sektörün dışlanmasına neden olur. İç borçlanmayla devlet, ekonomide tasarrufların önemli bir kısmına el koymaktadır. Böylece faiz oranları artmakta ve özel kesimin kullanacağı kaynağın miktarı azalmaktadır.

1.7. MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARI

Maliye politikası içinde devlet, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek, ekonomide dengeyi sağlamak ve korumak, gelir ve servet dağılımını daha düzenli hale getirmek ve yaşam düzeyini yükseltmek için kamu harcamaları, vergiler, borçlanma ve bütçe politikalarından yararlanılmaktadır. Maliye politikasında, mali araçlara yönelik uygulamalar maliye politikası amaçlarıyla çatışabileceği kabul edilerek, denge bozucu etkiler giderilmeye çalışılmalıdır.

1.7.1. Harcama Politikası

Harcama devletin yatırım, cari ve transfer olarak sonuçta kamusal yarar amacı güden mal ve hizmet alımları ya da direkt nakit transferleri biçiminde gerçekleşen faaliyetlerdir. Kamu maliyesi politikası aracı olarak harcamaların kullanılmasına örnek olarak devletin enflasyonist etkiyi kısmak için harcamaları azaltması düşünülebilir (Işık ve Diğerleri, 2005b: 304).

1.7.1.1. Kamu Harcamaları

İnsanların bir arada yaşama istekleri bir arada doğan ihtiyaçların karşılanma gereğini ortaya çıkarmıştır. İnsanlığın ve toplumsal örgütlenme biçimlerinin gelişimine bağlı olarak karşılanması gereken söz konusu ihtiyaçların yapısı ve kapsamında hem değişmiş hem de önemli boyutlara ulaşmıştır (Akdoğan,1997:49). Bu ihtiyaçların devlete yüklediği görevlerin önemli bir kısmının kamu tarafından yerine getirilmesi için harcama yapma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu kamusal ihtiyaçların karşılanması amacıyla yapılan harcamalara kamu harcamaları denilmektedir.

Kamu harcamaları, hükümetlerin politika seçimlerini yansıtır. Hükümetler, hangi malların ne miktarda ve hangi kalitede üretileceğine karar verince kamu harcamaları bu politikaların yürütülmesinin maliyeti olarak ortaya çıkmaktadır (Akalin,1986:138).

Kamu harcamalarının en önemli özelliği, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi amacıyla önceden belirlenmiş olan yasal bir süreç içerisinde yapılmasıdır. Kamu hizmetlerinin yerine getirilmesindeki temel amaç toplumun refahını yükseltmektir. Bu nedenle, kamu harcamalarının öncelikli amacı, hiç şüphesiz toplumsal ve yarı toplumsal mal ve hizmetlerin üretimini sağlamaktır. Ancak, toplumsal refahın yükseltilmesi için sadece bu hizmetlerin üretilmesi yeterli değildir. Toplumsal refahın yükselmesi için toplumda yaşayan bireylerin yoksulluk sınırının üzerinde bir gelire sahip olması gerekir. Bu nedenle devlet bireylerin hayat standardının yükseltilmesi, onların geleceklerinin güvence altına alınması amacıyla bazı girişimlerde bulunmak zorunda kalır. Bu girişimler, sonuçta kamu harcamalarının artması sonucunu doğurur.

Kamu harcamaları artışı da hiç kuşkusuz devletin üstlendiği görevlerin ve buna bağlı olarak kamusal faaliyetlerin artmasından kaynaklanmıştır. Devletin asli görevi toplumun iç ve dış güvenliğini sağlamak olmakla birlikte, bunun yanında, ekonomide büyüme ve istikrarın sağlanması ile gelir dağılımının düzeltilmesi de devletin görevleri arasına girmiştir. Devletin ekonomiye müdahalesi ile birlikte kamu harcamalarını da artırmaya başlamıştır (Pehlivan, 2005: 70-71).

1.7.1.2. Kamu Harcamalarının Ekonomik Etkileri

Kamu harcamaları, ekonomide üretim, istihdam, fiyatlar genel seviyesi ve gelir dağılımı gibi unsurları etkiler. Kamu harcamalarının etkileri, harcamanın türüne ve niteliğine göre değişir. Ekonomik büyüme üzerinde en olumlu etkiyi yatırım harcamaları yapar. Cari harcamalar ise, toplam talebi artırmak suretiyle ekonomik büyüme üzerinde dolaylı etkide bulunur. Transfer harcamaları da yine toplam talebi artırarak, ekonomik büyümeyi dolaylı yoldan etkiler.

Ekonomik dengenin oluşabilmesi toplam arz ile toplam talebin eşitliğine bağlıdır. Toplam arzda tıkanıklıkların olması veya toplam talebin fazlalığı enflasyonun doğmasına neden olmaktadır.

Toplam talepteki fazlalıkların başlıca nedenleri şöyle sıralanabilir (Türk, 1985:59-67):

- Kredi politikası, bankaların para arzlarında bir şişkinliğe neden olması,
- İşçi gelirlerindeki artışlar maliyetleri artırarak fiyat artışlarına neden olması,
- İhracatçıların kazançlarının artması, satın alma maliyetlerinin yükselmesi,
- Devletin yaptığı cari ve yatırım harcamaları artması ve devlet bu harcamaları açık bütçe ile karşılaması,
- Fiyat artışları nedeniyle tüketim hacminin genişlemesi ve efektif talep düzeyinin yükselmesi,
- Yabancıların yurt içinde yaptığı harcamaların artması gibi sıralanabilir.

Toplam arzdaki tıkanıklar için şu nedenler sayılabilir:

- Üretim kapasitesi ve stoklar toplam talebi karşılamak için yeterli olmaması,
- Arızı nedenlerle ülkede üretim kapasitesinin düşebileceği durumu,
- Enflasyon nedeniyle reel gelirlerinin düştüğünü gören imalatçılar ve tüccarların, ellerindeki malları satmak yerine malları stoklamayı tercih etmiş olmaları,
- Enflasyon ile altın ve döviz stoku erimiş olduğundan üretim için gerekli

hammadde, yarı mamul madde gibi malların ithal edilememesidir.

Kamu harcamaları yoluyla enflasyonla mücadele edebilmek için enflasyonun kaynağını bilmek önemlidir. Genel olarak düşünüldüğünde enflasyonun giderilmesi, toplam arz ile toplam talebin eşitliğini sağlamakla mümkündür.

Ekonomik dengeyi bozucu eğilimlerle mücadelede, kamu harcamaları ve diğer araçlarla yapılacak her türlü uygulamada meydana gelmesi mümkün sosyo-ekonomik

problemlerin göz önünde bulundurulması ve mali, ekonomik ve siyasi sorunların aşılması zorunluluğu vardır (Musgrave and Musgrave, 1976:543).

1.7.2. Vergi Politikası

Kamu hizmetlerinin en önemli finansman kaynağı vergilerdir. Vergiler karşılıksız ve cebri olarak alındıkları, sosyal ve ekonomik amaçların gerçekleştirilmesinde etkin bir müdahale aracı oldukları için maliye politikasının en önemli araçlarındandır. Ancak vergi politikasından yararlanmak kolay değildir. Vergi koyma yetkisini elinde bulunduranların, iyi bir vergi politikası uygulayabilmesi için ülkenin gelişmişlik durumunu, gelir dağılımının özelliklerini, ekonominin yapısını, halkın vergiye karşı tutumunu bilmeleri ve buna uygun dikkatli bir vergi politikası sergilemeleri gerekmektedir.

Vergiler öncelikle artan kamu harcamalarının finansmanını sağlayan en önemli kamu gelirleridir (Prest, 1975:33). Vergi, maliye politikasının bir aracı olarak, diğer bir deyişle iktisadi sonuçlar yarattığı için, korunmakta ve geliştirilmek istenen alanlar için vergi teşviki, gelişmesi önlenmek istenen alanlarda vergilerin arttırılması yoluyla müdahale edilmesini kolaylaştırır. Vergi, çeşitli ekonomik, sosyal amaçlar arasında ahlaki bazı amaçları yerine getirir. Verginin ekonomik amaçları arasında, yatırımları teşvik etmek, üretimi-tüketimi teşvik etmek ya da kısıtlamak, ödemeler dengesini düzenlemek, tasarrufları teşvik etmek, ekonomide istikrarı sağlamak, ekonomik yapıyı değiştirmek ile boş kapasiteyi ve spekülasyonu önlemek sayılabilir. Sosyal amaçları arasında da gelir ve servet dağılımını düzenlemek, sosyal güvenliği sağlamak, nüfus politikasına ilişkin amaçlardan söz edilebilir (Özbilen, 1999:65).

Modern demokrasilerde kamu gelirlerinin en önemli kalemini oluşturur ve devletin kamu gücüne dayanarak özel kesimden kamu kesimine aktardığı fonlardır. Vergiler değişik açılardan sınıflandırılabilirler. Verginin kaynağı açısından gelir-harcama-servet vergileri

olarak genel bir sınıflandırmanın yanında, ekonomik faaliyetlerle ilişkisine göre dolaylı-dolaysız, verginin konusu açısından spesifik-advalorem, matrah belirleme açısından öznel-nesnel, uygulanan oranlar açısından azalan-sabit-artan oranlı vergiler olarak sınıflandırılabilirler (Pınar, 2006:37)

Diğer yandan vergiler sosyal adaletin sağlanmasına en iyi hizmet eden araçlardan biridir. Çünkü vergi oranlarının ve çeşitlerinin değiştirilmesi suretiyle toplumdaki farklı gelir grupları arasında pozitif transfer yapılabilir. Böylece optimal sosyal dengeye ulaşılabilir ya da en azından bu amaca hizmet edecek bir gelişme sağlanabilir. Alınan vergiler düşük gelir gruplarına transfer edilerek ekonomide adil bir gelir dağılımının gerçekleştirilmesi sağlanabilir (Ulusoy, 2004: 37).

1.7.2.1. Vergilerin Ekonomik Etkileri

Vergilerin ekonomik birimler üzerindeki etkisi çok değişik açılardan ele alınabilir. Üretim açısından bakıldığında vergilerin etkisi gelir ve ikame etkileri olmak üzere iki türlü olabilir. Gelir etkisi, vergiden dolayı geliri azalan kişilerin bu kaybı telafi etmek için daha çok çalışmaya ve üretmeye yönelmeleridir.

İkame etkisi ise kişilerin vergi öncesi gelir seviyelerini koruyabilmek için tüketimlerini kısmalarıdır. Çalışan bir kişinin elde ettiği gelirinden verginin düşülmesi halinde kişinin geliri düşük bularak çalışmadan vazgeçmesidir. Çalışmanın yerine dinlenmeyi tercih etmesi ikame etkisinin kişinin faydasında önemli bir değişikliğe sebep olduğunu göstermektedir.

Vergilerin ekonomik etkileri toplamda düşünüldüğünde harcanabilir geliri azaltarak daraltıcı etki yaratmaları biçiminde ortaya çıkar. Bunun yanında vergi bileşimi de büyük önem taşır. Dolaysız vergilerin en tipik örneği olan kişisel gelir vergisi genellikle artan oranlı olduğundan gelir dağılımını düzeltici etki yaratırken, yüksek gelir grubundan daha fazla

alındığından tasarrufları daraltıcı etki de yaratabilir. Dolaylı vergilerden katma değer vergisi ise sabit oranlı olduğundan, kişilerin tüketim eğilimlerine bağlı olarak uygulamada azalan oranlı olabilmekte ve gelir dağılımını olumsuz etkileyebilmektedir (Pınar, 2006:39).

1.7.3. Borçlanma Politikası

Borçlanma; belli bir süre sonra ödenmek üzere para ve benzeri değerli şeylerin alınmasıdır (Batırel, 1990:189). Borçlanan taraf devlet olduğunda ise bu tür borçlanmalara kamu borçlanması adı verilmektedir. Bir başka tanıma göre de; kamu borçlanması, borç verenlerin fonları hükümete transfer ettikleri ve hükümetin sırasıyla borçlanmanın ortaya çıkmasından sonraki dönemler boyunca hükümet gelirleri üzerindeki hakları temsil eden tayin edilmiş araçları borç verenlere transfer ettiği iki taraflı bir tür değişim sürecidir (Buchanan, 1987:1044).

Borçlanma, vergi gelirlerinin aksine olarak geçici bir finansman kaynağıdır. Çünkü borçlanma ile sağlanan kaynaklar, ileride anapara ve faiz olarak geri ödenmekte iken vergilerde böyle bir durum söz konusu değildir. Ödeme aşamasında geri ödemeler ise, vergilerden elde edilen gelirlerden yapılmaktadır. Bir başka deyişle, borçlanma gelecekteki vergi gelirlerinin bir anlamda önceden kullanılmasıdır (Nemli, 1990:252).

Borcun geri ödenmesinde vergilerden elde edilen gelir kullanılmayacaksa, bu durumda, eski borçları ödemek için sürekli borçlanmaya gidilmesi gerekir. Bu ise, borçların hızlı artmasına ve sonuç olarak borçlanma imkânlarının daralmasına ve ileri aşamalarda borçlanma imkânlarının tamamen ortadan kalkmasına yol açar. Bu sebeple vergi, devletin asli gelir kaynağını oluştururken borçlanma ise daha çok vergiye ek ve alternatif bir kaynaktır (Yaşa, 1971: 3-21).

1.7.3.1. Borçlanmanın Ekonomik Etkileri

Bir maliye politikası aracı olarak borçlanma politikası, ekonomik istikrarı sağlamak üzere kullanılan bir araçtır. Vergiler kadar kamu borçları da günümüzde önem kazanmış, ekonominin istikrarının ve dengesinin sağlanmasında, makro hedeflere ulaşılmasında oldukça etkili bir araç hale gelmiştir. Bu nedenle borçlanma, sadece olağanüstü dönemlerde yararlanılan bir kaynak olmaktan çıkmış, kamu kesiminin olağan gelirleri içine girmiştir.

Kamu borçları kavramına yaklaşımların farklı olması nedeniyle, meydana getireceği ekonomik etkilerde bir görüş birliği yoktur. Ortak nokta ise parasal bir araç olan borçlanmanın, ekonomik etkilerinin olumsuz olmadığı yönündedir (Işık ve Diğerleri, 2005a: 116).

Borçlanmanın devlet gelirleri içindeki payı düşünüldüğünde, meydana getireceği etkilerin önemi anlaşılmaktadır. Borçlanma politikası, kamu faaliyetlerini doğrudan etkilemekte, makro ekonomik göstergeler üzerinde oldukça etkili olabilmektedir. Bu nedenle borçlanma türlerinin, ödeme şekillerinin seçiminin istenen sonucu vermesi için, borçlanmanın meydana getireceği ekonomik etkilerin iyi bilinmesi gerekmektedir.

1.7.3.2. Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma

Borçlanma, kamu giderleri karşılamak için kullanılan bir finansman aracı olmakla birlikte, devletin ekonomiye müdahalesini sağlayan bir maliye politikası aracıdır. Bu anlamda, bazen meydana gelen konjonktürel dalgalanmalarda mali bir araç olarak borçlanma politikası kullanılabilir. Böyle bir durumda amaç, gelir-gider dengesini sağlamak veya borç yükünü azaltmak değildir. Bu şekilde borçlanma, bir taraftan finansal amaçlı, diğer taraftan, enflasyon, deflasyon, gelir dağılımı, ekonomik büyüme gibi bir takım makro ekonomik amaçları gerçekleştirmek amacıyla kullanılır (Ulusoy, 2001:28).

Borçlanma politikası sonucu elde edilen fonların kullanım şekli ve sonuçları son derece önemlidir. Sağlanan fonlar, devletin yüklendiği fonksiyonları gerçekleştirmek amacı doğrultusunda ekonomiye katıldığı mal ve hizmet alanında bulunduğu takdirde genişletici etkilere yol açacaktır. Devletin uyguladığı borçlanma politikasının ekonomik istikrarın sağlanmasına yardımcı olabilmesi için, bankalar dışındaki kurum ve kişilere borçlanması daha uygun olacaktır. Çünkü devletin bankalara veya mali piyasalara borçlanması kaydi para denilen banka parasının bollaşmasına neden olacaktır ki, bunun sonucu fiyatlar genel seviyesinin yükselmesidir (Özbilen, 1999:67).

1.7.4. Bütçe Politikası

Bütçe politikası belirli ekonomik hedefleri gerçekleştirmek amacıyla bütçenin gider ve gelirlerinin, miktar ve bileşiminin ayarlanmasıdır (Tüğen,1999:199). Devlete ait harcamaların yapılmasına, gelirlerin toplanmasına yetki veren ve bunlar arasında dengenin nasıl sağlandığını gösteren bütçe, bir ekonomide hangi hizmetlerin yerine getirileceğini, bu hizmetlerin yerine getirilmesi için yapılacak harcamaların hangi kaynaklardan ve nasıl finanse edileceğini ortaya koyar. Kamu harcamalarının kamu gelirlerini aşması halinde bütçe açığı, tersi durumda bütçe fazlası, kamu harcamalarının kamu gelirlerine eşit olduğu durumda ise bütçe denklığı söz konusudur. Ekonomide ne tür bir bütçe politikasının izleneceğini temelde ülkenin içinde bulunduğu ekonomik konjonktür belirler. Bugün ülkemizde bütçe politikası, alınan yapısal önlemlerle birlikte 2001'den bu yana küçülme eğilimine girmiştir.

Maliye politikası araçlarının ekonomide genel dengeyi sağlamak için kullanılması, bütçelerin bir iktisadi politika aracı olarak kullanılmaya başlanmasını da mümkün kılar. Ekonomide genel dengeyi sağlamaya yönelik olmak üzere iki bütçe görüşü, devri ve telafi edici bütçe teorileri geliştirilmiştir.

19. yüzyılın başlarından itibaren yaşanmaya başlanan ekonomik bunalımların 7-10 senelik devrelerde düzenli bir biçimde tekrarlanması, devlet bütçelerine bu devri hareketleri hafifletmek şeklinde bir iktisadi fonksiyon yüklenmesine neden olmuştur. Bu gelişme, daha sonraları "Devri Bütçe" görüşünün doğmasına yol açmıştır. Devri bütçeler tekniği iktisadi hayatın refah devrelerinde sağlanan bütçe fazlaları ile depresyon zamanlarının bütçe açığını finanse etmekten ibarettir (Türk, 1983:296). Devri bütçe görüşünü ve bu görüşe dayanan uygulamaları, bütçenin bir iktisadi politika aracı olarak benimsenmesinin ilk sonuçları olarak değerlendirmek mümkündür (Kumcuoğlu, 1976:20).

Daha sonraları ortaya çıkan "Telafi Edici Bütçe" görüşünde, bütçenin bir iktisadi politika aracı olarak daha açık şekilde kullanıldığını görüyoruz. Telafi edici bütçe, belirli hallerde belirli sınırlar çerçevesinde, iktisadi hayatı buhrandan kurtarmak ve ekonomiyi yeniden canlanma safhasına sokabilmek için, bütçe açığını devletin mali bir araç olarak kullanmasıdır. Bu teoriye göre devlet, buhran içinde bulunan ekonomiyi genişleme safhasına sokmak ve tam çalışma safhasına ulaştırmak için, özel sektör harcamalarındaki yetersizlikleri gidererek, harcamaları ve durgunluk veya buhran içindeki bir ekonomiyi yeniden normal dengesine kavuşturacaktır (Türk, 1983:292) .

1.8. MALİYE POLİTİKASININ GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER AÇISINDAN ÖNEMİ

Maliye politikalarının gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere nazaran, daha fazla önem taşır. Gelişmekte olan ülkelerde devletin ekonomiye müdahalesi daha çok gerekli olmaktadır. Toplam talebin çoğu zaman toplam arzı aşması durumunda, talep baskısını giderecek tedbirlerle birlikte, talep yetersizliğinin giderilmesi ve bu suretle üretim artışını sağlayacak tedbirlerinde alınması gerekecektir. Ekonomide kaynak kullanımını değişen talep yapısına göre yeniden ayarlamak gerekir. Devlet bir taraftan kamu yatırımlarını arttırırken,

diğer taraftan özel yatırımları teşvik edici tedbirler alır. Bu tedbirler şüphesiz sadece maliye politikası ile sınırlı değildir. Maliye politikası tedbirleri yanında, para politikası ve dış ticaret tedbirleri ile tedbirleri birlikte uygulanır. İzlenen vergi politikası ile bir taraftan kamu kesimi yatırımları için ihtiyaç duyulan finansmanın temeli amaçlanırken, diğer taraftan özel kesim yatırımlarının teşvik edilmesi amacı güdülür. Vergi indirimi, hızlandırılmış amortisman ve benzeri kolaylıklar özel yatırımların artışını sağlayan önemli vergi politikası tedbirleridir (Pehlivan, 2002:334).

Milli gelirden net bir artışın sağlanmasını ifade eden ekonomik büyüme özellikle gelişmekte olan ülkeler bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu yüzden gelişmekte olan ülkelerde uygulanacak maliye politikası ile gelişmiş ülkelerde uygulanacak maliye politikaları birbirinden oldukça farklıdır.

Milli gelirden artış sağlayan en önemli kalemlerden birisi de yatırım harcamalarıdır. Yatırım harcamaları hem gelir artışına hem de üretim kapasitesinin genişlemesine katkıda bulunur. Gelişmekte olan ülkelerde yatırımlar çoğu zaman yetersizdir. Çünkü bu ülkelerde yatırımın asli unsurunu oluşturan sermaye faktörü yetersizdir. Gelişmekte olan ülkelerde mevcut üretim teknikleri gelişmiş ülkelerdeki üretim olanaklarının çok çok altındadır. Bu nedenle bu ülkelerde ileri teknoloji eksikliği vardır. Nüfusun büyük bir bölümü tarım sektöründe çalışmaktadır ve tarım sektörünün verimliliği düşüktür. Açık işsizliğin yanında ekonomi çoğu zaman sürekli bir kronik enflasyon baskısı altındadır. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde enflasyon esas itibarıyla yapısal sebeplere dayanmaktadır (Pehlivan, 2005: 291).

1.9. EKONOMİK BÜYÜME VE MALİYE POLİTİKASI

Maliye politikası devletin sahip olduğu mali araçları, tam istihdamı, fiyat istikrarını, ekonomik büyüme ve gelişmeyi, adil bir gelir ve servet dağılımını sağlamak ve konjonktürel

dalgalanmalardan arınmış istikrarlı bir ekonomik yapıyı korumak amacıyla kullanılmasına, ekonomik istikrarın sağlanması amacının yanında kişi başına gerçek gelirdeki artış olarak tanımlanan ekonomik büyümeyi sağlama amacı da yönelik faaliyetler içermektedir. Ekonomik istikrar sağlama amacı maliye politikasının kısa dönemli amaçları arasında olmasına karşın, ekonomik büyüme maliye politikasının uzun dönemli amacı olmaktadır. Ekonomik amaçlara ulaşmak için maliye politikası farklı araçlar kullanarak ekonomik istikrarın sağlanmasında çeşitli roller üstlenmektedir.

Maliye politikası bir ekonominin toplam gelir ve istihdam düzeyini etkileyebileceğini kabul edildiğinde, bu etkinin nasıl giderileceği konusu önemli hale gelmektedir. Maliye politikasının ekonomik faaliyet düzeyi üzerindeki etkilerinin ölçülmesiyle, ekonomide istikrar sağlayıcı ya da istikrarı daraltıcı etkilerinin ölçülmesi önem kazanmaktadır.

Ekonomik büyüme ülkenin mal ve hizmet miktarının, gelir ve istihdam düzeyinin artmasıyla birlikte ekonomik istikrardan farklı olarak ekonomik kalkınma ve uzun dönemde ekonomik büyümenin yanı sıra sosyal ve siyasal gelişme ile birlikte toplumsal refahın artması ile sağlanabilmektedir. Fakat yalnızca toplumsal refahın artması ekonomik büyüme için yeterli değildir (Pehlivan, 2005:381).

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME

Ekonomik büyümeyi belirleyen etmenlerin ve ön koşulların ekonomide faktör kullanımından kaynaklanan ve genellikle belirli bir zaman dilimini kapsayan üretimde mal ve hizmet kullanımını ifade eden GSYİH, üretim faktörlerinin miktarındaki artış veya mal ve hizmetlerden elde edilen çıktının parasal değeridir. Ekonomik büyüme bir ülkedeki kişi başına reel hâsıladaki artışların yani fiyat farklılıklarından ayrıştırılmış olan artışları ifade eder.

2.1. EKONOMİK BÜYÜMENİN TANIMI VE ANLAMI

Ekonomik büyüme, bir ülkede belirli bir dönemi kapsayan genellikle bir yıl gibi bir zaman sürecinde üretilen tüm mal ve hizmetlerin parasal ifadesi olan GSYİH’ da görülen artışa denir. Bir ülkenin iktisadi büyümesi iki şekilde meydana gelir. Birincisi, tam istihdamın altında kullanılan iktisadi kaynakların daha etkin kullanılmaya başlanmasıyla büyümenin gerçekleştirilmesi; ikinci olarak tam istihdamda kullanılan kaynak miktarına yenilerinin eklenmesi yoluyla ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesidir.

“GSMH, harcamalar, katma değer ya da üretici fiyatları yöntemiyle hesaplanır. Harcama yöntemiyle hesaplanan GSMH’ de kamu ve özel sektörün bir yıl içinde gerçekleştirdikleri nihai tüketim, yatırım ve dış ticaret (ihracat-ithalat) harcamaları, söz konusu harcamalara konu olan mal ve hizmetlerin birim fiyatlarıyla çarpılırken, üretici fiyatları yönteminde; tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinde üretilen mal ve hizmetlerin birim fiyatları, üretilen miktar çarpılır. Üretilen mal ve hizmetlerin birim fiyatları ile üretilen miktarın çarpılması aynı zamanda sektörün yarattığı katma değeri gösterir. Dolayısıyla, üretici fiyatları ile hesaplanan GSMH’ da üretime konu olan sektörlerin yarattığı katma değer önemlidir. Ekonominin üretim kapasitesi bu katma değerlerin toplamından oluşur. Söz konusu

kapasitenin artması, üretim ve dolayısıyla ekonomik büyüme artışı anlamındadır“ (Gillis ve Diğerleri, 1996: 36).

Toplam çıktıdaki artışı ifade eden ekonomik büyüme, teorik olarak üretim imkânları eğrisinin sağa kayması ile ifade edilmektedir. Bu kaymaların nedenleri aşağıdakiler gibi sıralanabilir:

- Üretilen mal ve hizmetlerden birinin veya her ikisinin üretiminde kullanılan üretimde sağlanan artış,
- Üretimde kullanılan mal ve hizmetlerin üretim teknolojilerinde gerçekleştirilen bir gelişme,
- Üretimde kullanılan emeğin verimliliğin artırılması,
- Üretilen mal ve hizmetlerin kullanıldığı sektörde kapasite kullanım oranının artırılması gibi faktörlere bağlı olarak gerçekleştirilir (Tezel, 1989:12).

Ekonomik büyümenin anlamı, toplumun yaşam düzeyinin yükseltilmesi yani kişi başına daha fazla hâsılanın meydana getirilmesi ve böylece toplumun mal ve hizmet talebindeki artışlarının karşılanmasıdır. Üretim kapasitesindeki bir artışın üretim olanakları eğrisinin kaymamasından kaynaklanıyorsa bu durumda başka bir ürünün üretimi azaltılması gereklidir. Ekonomik büyümede ise durum böyle değildir, çünkü bir malın üretiminin artırılması diğer bir malın üretiminin azaltılması gerekmemelidir.

Ekonomik büyüme, zamanla elde edilen ürünün artması demektir. İktisadi büyüme, ya da gelişmeden bahsedebilmek için üretimde bir artışın olması şarttır. Aksi halde ekonomik durgunluk veya gerileme söz konusu olacaktır. Ayrıca bu artışın devamlı olması gerekir (Kargül 1983:142).

Bu artışlar, ancak uzun dönemde ülkenin üretim ölçeğinin veya potansiyelinin genişlemesi veya daha üretken kullanılması sayesinde ortaya çıkartılabileceğinden, iktisadi

büyüme sorunu, genellikle bir uzun vade sorunu olarak kabul edilir. Büyüme, bu nedenle makroekonomik anlamda daha çok arz cephesince belirlenir. Başka bir deyişle, bir ülkenin üretim olanakları eğrisinin dışarıya veya uzun dönem toplam arz eğrisinin sağa doğru kaymasına yol açan sebepler, iktisadi büyüme kuramlarını konusunu oluşturur. Bu kaymaların arkasında, hükümetlerin, üretim faktörlerini verimliliklerini artırıcı eğitim ve teknoloji politikalarının ve fiziki sermaye stokunu artırıcı altyapı yatırımlarının da olabileceği açıktır (Kibritçioğlu, 1998:207).

Ekonomik büyüme ile yapısal değişim ise birbirini etkileyen süreçlerdir. Bir ekonomideki büyüme yapısal değişmeye neden olmayabilir. Ancak ekonomik büyümenin sürekliliğinin sağlanmasında yapısal değişme temel bir öneme sahiptir. Yapısal değişme olmadan ekonomide ve cari sektörlerinde azalan getiri söz konusu olabilir ve sonuçta büyüme yavaşlayabilir. Yapısal değişim, iktisadi büyümeyi hızlandırabilir; yani yapısal değişim kaynakların marjinal hasılasında artışa sebep olabilir (Yavilioğlu, 2002:65–66).

Ekonomik büyüme teorisinde birinci devrimi Adam Smith, ikinci devrimi Neo-klasik büyüme modelleri gerçekleştirmiştir. Bu model, 1956'da birbirinden bağımsız olarak ABD'li Solow ve Avustralyalı Swan tarafından geliştirilmiştir. Ancak uzun yıllar Neoklasik model adeta Solow'un adı ile özdeşleşmiştir. Robert Solow 1956 yılında, iktisadi büyüme ve kalkınma konusunda ileride önemli gelişmeler yol açan, "İktisadi Büyüme Teorisine Bir Katkı" adlı bir makale yayınlamıştır. Solow'a 1987 yılında, hem bu çalışmasından hem de iktisadi büyüme sürecini anlamamıza yaptığı önemli katkılarından dolayı Nobel İktisat ödülü verilmiştir (Jones, 2001:18).

2.2. EKONOMİK BÜYÜMENİN BELİRLEYİCİLERİ

Ekonomik büyüme gelir artışını, eğitim ve sağlık düzeylerinin yükselmesini, verim artışını, teknolojik gelişmeyi ve benzer birçok faktörü kapsamaktadır. Bu faktörlerin her biri

ekonomik büyüme farklı yönlerden ifade etmektedir. Tüm bu faktörleri kapsayan ve ekonomik hayatın gittikçe daha karmaşık hale gelen yapısı içerisinde, ekonomik büyüme göstergelerinin tanımlanması ve ölçülmesi, kalkınma iktisatçılarının son yıllarda oldukça ilgisini çekmektedir (Yumuşak ve Tuna; 2010).

Ekonomik büyümenin önemli kaynaklarından biri olan işgücünün artış hızı genellikle nüfus artış hızıyla sınırlanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde nüfus artış hızı gelişmiş ülkelere göre daha yüksektir. Ancak ekonomik büyüme oranı yüksek olan ülkelerde yapılan incelemeler, fiziki, beşeri sermaye ve teknolojik ilerlemedeki artış hızının ekonomik büyümede büyük paya sahip olduğunu göstermektedir (Baş, 2001: 48).

Ekonomik büyüme belirleyen temel faktörleri şöyle sıralamak mümkündür. Emek, beşeri sermaye, sermaye birikimi ve teknolojidir. Bu faktörler arasındaki ilişki, emeğin kalitesinin artması ile ortaya çıkan beşeri sermaye, beşeri sermayenin etkinliğini ve verimliliğini arttıran sermaye birikimi ve sürecin sonunda ortaya konan teknoloji şeklinde oluşmaktadır.

2.2.1. Emek

Emek, ekonomik büyüme belirleyen faktörlerin en temel değişkeni olarak kabul edilir. Emeğin bu kadar büyük öneme sahip olmasının nedeni, ekonomik büyüme sağlayan tüm belirleyicilerin emeğin çevresinde oluşmasıdır. Emeğin ekonomik büyüme belirleyen temel belirleyicilerden olmasının yanı sıra sermaye birikimi ve teknoloji ile yakın ilişki ve karşılıklı etkileşim içindedir. Teknolojik yenilikler açısından emeğin önemi bilginin emek tarafından üretiliyor, işleniyor ve kullanılıyor olmasına dayanmaktadır. Emeğin etkinliğini belirleyen faktörlerin varlığı emeğin daha üretken ve yaratıcı olmasını sağlamaktadır.

Ekonomik büyüme belirleyen önemli stratejik faktörlerden biride emektir. Gerçekten üretim potansiyelinin büyüme oranı, yatırım hacmi ve onun kapasite etkisinin yanı sıra,

istihdam hacmi ile iş gücünün verimliliğine bağlıdır. Emeğin gücünde bir yılda meydana gelen artışlar ile sermaye stokunda meydana gelen artış verimlilik faktörünün büyüdüğüünün göstergesidir.

2.2.2. Beşeri Sermaye

Beşeri sermaye, ekonomik büyümenin temel dayanak noktasını oluşturan bir unsur olarak emeğin sahip olduğu eğitim düzeyi, sağlık imkânları, bilgi, beceri ve tecrübeler gibi faktörlerin toplamını ifade etmektedir. Beşeri sermayenin eğitim ve sağlık olmak üzere iki temel bileşeni vardır. Eğitim, emeğin daha nitelikli olmasını sağlamakta, sağlık emeğin etkinliğini ve verimliliğini belirlemektedir (Kibritçioğlu, 1998:1-4).

Beşeri kaynak gelişimi, bilginin, becerilerin ve toplumdaki kişilerin yeteneklerinin artması süreci olarak tanımlanır (Harbison and Myers, 1964:2). Ekonomik terimlerle ifade edildiğinde beşeri kaynak gelişimi, beşeri sermayenin birikimi ve bir ekonominin kalkınmasında ona yapılan etkin yatırımlar olarak tanımlanabilir. F. Thomas Juster'in görüşüne göre, insanlar hayata kalıtımın başladığı bir beşeri sermaye ile başlarlar ve bu sermayeye ilk çocukluk dönemlerinde, okul yıllarında ve çalışma yaşamının özellikle ilk yıllarında ilavelerde bulunurlar. Öğrenim ve yetiştirilmelerinin teknik aşınmaya uğraması ölçüsünde de zaman içinde toplam sermayelerini yitirirler (Yüce, 1985:40).

Beşeri beceri yeteneği ile ilgili bu temel kavramı, onun, bu her bireyde herhangi bir karakteristik dozda cisimleşmiş çalışma potansiyelinin verimli, değerlendirilebilir yönü, fiziksel üretim araçlarını belirten reel sermayeye benzer şekilde "beşeri sermaye" olarak ifade edilebilir (Hesapçioğlu, 1994:402).

2.2.3. Sermaye Birikimi

Sermaye parasal bir olgu olarak algılanıyor olsa da sadece nakdi değerler ile kısıtlamak yanlış ve eksik olacaktır. Sermaye, iktisat bilimine göre makine, teçhizat, tesis,

hammadde ve dayanıklı üretim faktörlerinin toplamıdır. Diğer bir ifadeyle sermaye mal veya hizmet üretebilmek için kullanılan uzun ömürlü üretim araçlarıdır. İktisat biliminde ‘para’ asla sermaye olarak kabul edilmez. Çünkü para sadece sermaye mallarının alımında kullanılan bir araçtır. İşletme bilimi, hisse senedi, tahvil, bono gibi finansal varlıkları da sermaye olarak kabul etmekte ve sermayenin tanımı konusunda farklı bir yaklaşım sunmaktadır. Ancak ekonomik büyüme sürecinde fiziksel üretim sağlayamayan, üretime aracılık edemeyen, fiziki sermayeye dönüşemeyen ve hâsıla artışı sağlayamayan finansal varlıklar, sermaye olarak kabul edilmemektedir (Kibritçioğlu, 1998:207-230). Bir ekonominin reel sermaye stokunun arttırılması sermaye birikimi olarak ifade edilmektedir. Sermayenin oluşumu aslında üretimden elde edilen gelirin sermaye mallarına ayrılan kısmının toplamını ifade etmektedir (Nurkse, 1964: 6). Sermaye birikiminin kaynağı tasarruftur. Bir ülkede tasarruf eğilimi yüksekse, o ülkede sermaye birikimi de hızlanır. Tasarruf eğilimi düşükse, sermaye birikimi de yavaşlar. Gelişmekte olan ülkelerde boş duran emek ve doğal kaynakların üretim faaliyetlerine katılması, önemli ölçüde sermaye birikimine bağlıdır (Türkbal, 2005: 346).

2.2.4. Teknoloji

Teknoloji, üretim faktörlerinin, üretim alanlarındaki birleşiminde verimliliği artıran bir unsurdur. Teknolojinin, yani yeni üretim bilgi, metot ve tekniklerinin gelişmiş bir ülkeden, gelişme halindeki bir ülkeye transferi, sermaye, yatırım, dinamik girişimci ve nitelikli emek uyumunu gerekli kılmaktadır.

Teknoloji, toplumun üretime ilişkin bilgi birikimi olarak tanımlanırken, teknolojik değişim bu bilginin artışı anlamına gelir ve çoğunlukla var olan ürünlerin yeni üretim yöntemleri, üretimin önemli niteliklerini değiştiren yeni tasarımlar ve yeni örgütlenme, pazarlama ve yönetim teknikleri biçiminde ortaya çıkmaktadır (Mansfield, 1968: 10–11).

Teknolojilerin üretimi ve bilgi teknolojilerinden yararlanma düzeyi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Teknolojiler daha çok gelişmiş ülkelerde üretilmekte olup, gelişmekte olan ülkelerde bu teknolojilerin transferi söz konusudur. Teknolojilerdeki gelişmelerin daha çok gelişmiş ülkelerde görülmesi, bu ülkelerin fiziki sermaye ve insan sermayesi yönünden daha ileri düzeyde olmalarına bağlıdır. Özellikle, bilgi teknolojilerinin gelişimini sağlayan temel faktör nitelikli insan faktörüdür. Gelişmiş ülkeler kalkınmalarının başlangıcında ve daha sonra insan faktörüne verdikleri önem ve öncelik ve insana yatırım politikalarının sürekliliği sayesinde bugünkü ileri teknolojik gelişme düzeyine ulaşmışlardır (Soyak, 1995:93-107).

2.3. EKONOMİK BÜYÜMENİN KOŞULLARI

Ekonomik büyümenin koşulları uygulanan teşvik sistemi ile yakından ilişkilidir. Teşvik sisteminin uygulanmasında belirli temel kurumlar vardır. Bu kurumlar teşviklerin yaratılmasında önemli bir yere sahiptir. Üç temel kurum vardır:

- Piyasalar
- Mülkiyet Hakları
- Parasal değişim

Piyasalar, alıcıların ve satıcıların bilgilenmesini ve birbirleriyle iş yapmalarını sağlar. Piyasa fiyatları alıcı ve satıcılara arz ve talep ettikleri miktarları artırmaları ya da azaltmaları için sinyal gönderir. Piyasalar insanların uzmanlaşmalarını, ticarete bulunmalarını, tasarruf ve yatırım yapmalarını sağlar. Mülkiyet hakları, mülkiyetin sahipliğini ve kullanımını, mal ve hizmet üreten üretim faktörlerini istihdam etme olanağı sağlayan sosyal düzenlemelerdir. Parasal değişimlerde ise devlet vergisel teşviklerle ve sübvansiyonlarla doğrudan destek yaparak bazı kaynakları etkilemektedir (Parasız, 2003:10).

Büyümede üretkenliği artırmak için önemli görülen üç kaynak vardır.

- Tasarruf ve yeni sermaye yatırımları,
- Beşeri sermaye yatırımları,
- Yeni teknolojilerin bulunması başlıca kaynaklardır.

2.3.1. Tasarruf ve Yeni Sermaye Yatırımı

Tasarruf sermaye yatırımının temel belirleyicisidir. Tasarrufların oluşturduğu sermaye arzı, sermaye yatırımının en önemli belirleyicilerindendir. Sermaye arzı tasarrufa bağlı olarak meydana gelirken, sermaye talebi yatırımların niceliği ve teşviki ile belirlenmektedir. Sermaye birikiminin oluşabilmesi için sermaye malları üretiminin yenilenmesi gereken sermayeden fazla olması temel şarttır. Neo-Klasik teori, tasarruflardan bağımsız bir yatırım fonksiyonu öngörmediği ve tasarrufların otomatik olarak yatırıma dönüştürüldüğünü varsaydığı için, tasarrufların sermaye stokuna oranı, sermaye stokunun büyüme oranını vermektedir (Akyüz, 1980: 449–450).

Tasarruf ve yeni sermaye yatırımı emek başına sermaye miktarını ve beşeri produktiviteyi artırır. Beşeri produktivite, Sanayi Devrimi esnasında emek başına sermaye miktarı arttığı zaman çok büyük bir artış göstermiştir (Parasız, 2003: 11).

2.3.2. Beşeri Sermaye Yatırımı

Beşeri sermaye kavramı, iktisadi faaliyetlerle ilgili olarak bireylerde oluşan bilgi, beceri ve diğer niteliklerini kapsamaktadır (Yumuşak ve Bilen, 2000:82).

Beşeri sermaye yatırımlarının mikro etkileri birey, aile ve firmalar üzerinde görülür. Bu mikro etkiler belirli sahalarda yoğunlaşarak ülkenin makro-ekonomik alanlarına da tesir eder. Beşeri sermaye stokuna yapılan yatırımlar, fiziksel sermaye stokuna yapılan yatırımlar gibi, o ülkenin üretken kapasitesini ve gelir düzeyini yükseltir. Diğer yandan gelir düzeyi yüksek ülkeler, GSMH'larının daha büyük bir bölümünü beşeri sermaye yatırımlarına, örneğin

eğitime ayrabilir ve bu yatırım sayesinde daha yüksek is gücü verimliliği elde edebilirler (Canpolat, 2000: 269-270).

2.3.3. Teknolojik Buluşlar

Teknolojik gelişme, teknolojik yeniliklere bağlıdır. Teknolojik yenilik, “mal veya hizmet üretiminin kalitesini arttıran, yeni endüstri dallarının ve yeni iş alanlarının doğmasına yol açan değişimlerdir” (Barutçugil, 1981: 5-6). Teknolojik ilerleme artan prodüktiviteye çok büyük katkı yapmaktadır. Teknolojik değişmenin yararlarını toplamak için sermaye artmalıdır.

Teknolojideki gelişme büyümenin sınırlarını aşmak için en iyi şanstır. Teknolojik yeniliğin ekonomik büyüme açısından önemini özellikle vurgulamaktadır. Çünkü ortaya konan her yenilik beraberinde yeni imkân ve fırsatları getirmekte, yeni iş imkânlarını ve istihdamı geliştirmektedir. Teknolojik yeniliğin kaynağını üniversiteler, Ar-Ge kuruluşları, işletmelerin Ar-Ge bölümleri, araştırma enstitüleri, Ar-Ge’ye yönelik çalışan kamu kuruluşları oluşturmaktadır.

Gerçekten buluş ve yenilikleri mümkün kılan teknolojik gelişme, yatırım ve işgücünde verimliliği arttırmak suretiyle etkin bir ekonomik büyüme politikasının dinamik bir faktörü rolünü oynamaktadır.

2.4. EKONOMİK BÜYÜMENİN TEMEL SORUNLARI

Ekonomik büyümede mevcut sınırlı kaynakların faktör arzına dönüşmesi ne kadar önemli ise, bu faktörlerin kalitesi ve bunları bir araya getirebilme tekniği de en az o kadar önemlidir (Türkbal, 2005:346).

Sosyal hâsılanın artması, ekonomik büyüme olayını gerek savunanların, gerekse eleştirenlerin tartışmasız kabul edebilecekleri başka amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli olan bir araçtır. Gerçekten bir dizi sorunun çözümlenmesi, ya tamamen ekonomik büyümeye

bağlıdır ya da ancak onun sayesinde önemli ölçüde kolaylaşabilir. Ekonomik büyüme ile bağlantılı olan bu temel sorunların bazıları şunlardır (Turhan, 2001:197-198).

- 1- Ekonomik büyüme yüksek bir istihdam düzeyini garanti eder. Yüksek bir istihdam düzeyi toplumu oluşturan bireylerin yaşam düzeylerinin ayrılmaz bir parçasıdır ve toplumsal istikrarın önemli bir koşuludur.
- 2- Ekonomik büyüme yapısal değişimi kolaylaştırır. Ekonomik büyüme ulusal ve uluslar arası iş bölümü açısından yapısal uyumun daha kolay gerçekleşmesi açısından katkıda bulunur. Çünkü, iş gücünün ve sermaye stokunun yeni faktör fiyatlarına ya da ulusal ve uluslar arası talep kaynaklarına uyumu daha pürüzsüz bir biçimde seyreder. Böylece, yapısal değişim istihdam içinde önemli bir faktör olma özelliğine sahiptir. Yapısal değişimi inkâr ya da eski yapıda ısrar etmek, uzun dönemde fakirliğe yol açar. Bu alanda verebilecek en yeni tipik bir örnek, 1970'li yıllarda ortaya çıkan petrol bunalımı ve buna bağlı enflasyon şoku ile ilgilidir.
- 3- Ekonomik büyüme ulusal ve uluslar arası gelir dağılımı farklılıklarından kaynaklanan çatışma ve sorunları yumuşatır. Bir toplumun çatışmaları hangi ölçüde barış içinde çözümlendiğine bağlıdır. Hiç kuşkusuz sosyal hâsılda meydana gelen her artış gelirin yeniden dağıtımını şansını artırmak suretiyle sosyal grupların görece paylarının barış içinde daha kolay değiştirilmesini mümkün kılar.
- 4- Ekonomik büyüme, iş kaybı riskine yol açmadan çevrenin korunmasını daha fazla mümkün kılar. Çünkü çevre kirliliğinin önlenmesi için gerekli olan yatırımların yapılabilmesi ekonomik büyümeye bağlıdır.
- 5- Ekonomik büyüme, çalışma ortamının iyileştirilmesi ile kaynak tasarrufuna yol açan yatırımlar için uygun koşulları sağlar. Her iki durumda da sermaye ve teknolojinin yoğun biçimde kullanılması gerekir.

6- Ekonomik büyüme, sosyal güvenlik sisteminin devamını sağlar. Kamusal ve sosyal sektörün talepleri, büyüme sürecinin gerçekleşmesi halinde daha kolay yerine getirilebilir.

Ekonomik büyüme gelişme halinde olan ülkelerde birçok faktör tarafından belirlenmektedir. Faktörlerin incelenmesi ekonomik büyümenin önemli sorunlarını ortaya koyacaktır.

2.5. EKONOMİK BÜYÜMENİN ÖZELLİKLERİ VE SONUÇLARI

Büyümenin Özellikleri (Kaya, 1998:20):

- Büyüme sayısal bir olgudur. Büyüme analizleri niceliksel bir özellik gösterir.
- Büyüme uzun dönemli bir olgudur. Kısa dönemli hatalı yorumlara yol açabilir. Buna bağlı olarak da uzun süreli analiz araçlarından yararlanır.
- Büyüme reel bir artıştır.
- Büyüme nihai üretim ve milli gelirdeki artıştır.
- Büyüme dinamik bir olgudur statik kavramlarla açıklanamaz.
- Büyüme makro ve global analizlere dayanır. Ancak mikroda bu analizlerden soyutlanamaz.

Büyümenin Sonuçları (Kaya, 1998:21):

- Büyüme toplumsal değişimleri hızlandırır.
- Büyüme tüketim kalıplarını değiştirir.
- Büyüme kentleşme hareketlerini hızlandırır.
- Büyüme dengesizlik kaynağıdır. Bunun nedeni ise büyümenin dinamik bir özelliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Sektörler arası ve bölgeler arası farklılaşmalar olmaktadır.

- Büyüme fiyat yapısını değiştirir. Gelişmekte olan ülkelerde büyümenin fiyat yapısını değiştirme etkisi fiyatları arttırıcı yöndedir.
- Büyüme sosyal maliyetleri arttırır.

Büyümenin en önemli göstergesi, ülkede yaşayan insanların hayat seviyelerinin yükselmesidir. Ekonomik büyüme oranları, birkaç yıl sonra hayat standardını önemli ölçüde arttırır. Büyüme aynı zamanda fakirliğe karşı en güçlü silah olarak kabul edilir. Bir bireyin, reel gelirinin artması, onun yaşam tarzını da değiştirir. Bu iyileştirmeyi sağlayacak şey de elbette ki ekonomik büyümedir.

Ekonomik büyüme, gelirin toplumdaki bireyler arasında adaletli bir şekilde dağıtılmasıdır. Büyüme savunma ve prestij açısından da önemlidir. Ekonomi diğer ekonomilerle güç yarışında büyüme önemli bir unsur olmaktadır. Çünkü hızlı büyüme, ülkeye uluslar arası alanda yüksek prestij kazandırır. Bu nedenle ülke kendi politikalarının doğruluğunu, siyasal ve sosyal üstünlüğünü kabul ettirir (Türkbal, 2005:349).

2.6. EKONOMİK BÜYÜMENİN MALİYETİ

Ekonomi büyürken aynı zamanda da değişime uğrar. Yenileşme modası geçmiş makinelerin bir kenara atılmasına ve hatta kimi insanların demode kabul edilmesine neden olur. Hızlı bir büyüme, aynı hızda ve derecede bir uyumu da gerektirir. Bu da, bazı insanların çöküntü veya sefaletle düşmesine yol açar. Kalitesiz iş sayısındaki azalma, niteliksiz işçiler kalabalığı için hayatı giderek güçleştirir. İşçilerin, işlerini kaybetmeleri halinde ise, yani iş bulmalarında çektikleri zorluklar, hayatlarını alt üst eder.

Büyümenin bu tür maliyetlerinin elde edilmesi büyük kazançların karşısında önemsiz olduğunun göstergesidir. Büyümenin en büyük faturası, özellikle iş açısından, aynı zamanda büyümenin nimetlerinden en az yararlananlara yüklenmektedir. Ne var ki tüm bu olumsuzluklarına ve maliyetlere bakarak, hayıflanmak ta pek doğru değildir. Çünkü

büyümenin mümkün kıldığı yüksek hayat standardının sağladığı zevk hiç de küçümsenecek kadar değildir.

Büyümenin fırsat maliyetine gelince, her şeyin sınırlı olduğu bir dünyada, elbette ki her şeyin bir de maliyeti olacaktır. İktisadi büyüme, sermaye mallarına büyük çaplı yatırım yapılmasını gerektirir. Gelecekte daha çok mal vaat eden büyüme, bugün daha az tüketimle sağlanabilir. İşte bir bütün olarak ekonomi için iktisadi büyümenin gerçek maliyeti diyebiliriz (Türkbal, 2005:349).

2.7. EKONOMİK BÜYÜMENİN FİNANSMANI

Ekonomik büyüme, büyümeyi belirleyen faktörleri açıklamayı amaçlamaktadır. Buna göre ekonomik büyüme, fiziksel sermaye, işgücü, teknoloji seviyesi, beşeri sermaye, nüfus artışı, ekonomik ve siyasi istikrar ve dışa açıklık gibi birçok faktör tarafından belirlenmektedir. Bu faktörlerin mevcudiyetine karşılık birçok ülke yeterli düzeyde bir büyüme hızı gerçekleştirememektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler, ekonomik büyümenin istikrarlı bir şekilde sürdürülebilmesinde gerek yurt içi kaynaklardan gerekse yurt dışı kaynaklardan yeterli ölçüde finansman kaynağı bulamamaktadır. Ekonomik büyümeyi gerçekleştirmedeki kısa dönemli sorun finansman sorunudur. Bir ülke ekonomik büyüme için tüm girdileri üretse bile gerekli olan yatırımları finanse etme ihtiyacını duyacaktır.

2.7.1. İç Finansman Kaynakları

İç finansman kaynaklarını gönüllü tasarruflar, zorunlu tasarruflar ve enflasyon olarak ayırmak mümkündür. Zorunluluk unsuru taşıyan iç finansman kaynaklarının başında vergiler gelmektedir. İç borçlar ise genelde gönüllülük esasına dayanan bir iç finansman kaynağıdır.

Ekonomik büyüme ve kalkınmanın başlangıcında kamu tasarrufları sermaye birikiminin en önemli kaynağı olarak görülmektedir. Eğer ülkenin yapısına uygun bir vergi sistemi oluşturulur, vergi kaçakları ve vergi toplama maliyeti azaltılabilir ise sermaye

birikiminin artırılmasına önemli bir kaynak sağlanmış olur. Fakat bu yolla sermaye birikiminin sağlanabilmesi için bir yandan devletin cari harcamalarını daha da artırması diğer taraftan da vergi yükünün sermaye kaçışına yol açması ve özel tasarrufları olumsuz etkilemesi engellenmelidir. Bunun için en uygun vergileme politikası gönüllü tasarrufları azaltmadan yüksek gelir gruplarının tüketim harcamalarını kısma yöneliktir.

Ekonomik büyümenin finansmanında kullanılan araçlardan biri de enflasyonist finansmandır. Enflasyonist finansmanı savunanlara göre, enflasyon gelişmekte olan ülkelerde sermaye birikiminin sağlanmasında etkin bir araçtır. Enflasyon bir taraftan özel tüketimi kısarken diğer taraftan da üretim faktörlerinin ekonomik büyüme için gerekli olan alanlara aktarılmasını sağlar. Ayrıca, bir ülkede ulusal para cinsinden gömüleme(yastık altı birikimi) eğilimi çok yüksek ise enflasyon gömülemenin çözülmesine ve dolayısıyla sermaye birikimine katkıda bulunur (Şen ve Diğerleri, 2004:217).

Teoride enflasyonun ekonomik büyümeyi olumlu veya olumsuz etkileyeceği yönünde iki farklı görüş vardır. (Chowdhury, 2002:22). Keynesyen görüşe sahip bazı ekonomistler enflasyonun çeşitli nedenlerden dolayı ekonomik büyümeyi olumlu etkileyeceğini savunurlar. Bu nedenlerden birincisi, enflasyonun, tasarruf eğilimi yüksek olan müteşebbis sınıfının lehine gelirin yeniden dağılımını sağlamasıdır. İkincisi, enflasyon yatırım portföyünü finansal sektörden reel sektöre kaydırmakta bu da sermaye yoğunluğunu artırmaktadır. Bir diğer neden ise, enflasyon döneminde bireyler reel tasarruf düzeylerini koruyabilmek için ellerinde daha fazla para tutmak zorunda olmaları, senyoraaj geliri ya da enflasyon vergisinin artmasına neden olmaktadır. Hane halkından devlete doğru yapılan bu gelir transferi sonucunda hükümet, elde ettiği geliri yatırımların finansmanında kullanacak ve enflasyonist süreç ekonomik büyümeyi arttıracaktır.

2.7.2. Dış Finansman Kaynakları

Gelişmekte olan ülkelerin belli bir iktisadi büyüme ve kalkınma düzeyini yakalayabilmeleri için yatırımlara ihtiyaçları vardır. Yatırımların kaynağı ise yurtiçi tasarruflardır. Ancak, bu ülkelerde milli gelir seviyesinin düşük olması nedeniyle yurtiçi tasarrufların kıt ve sermaye miktarının sınırlıdır. Nurkse'ün deyimi ile bu ülkeler bir kısır döngü içerisindedirler. Bu kısır döngüden kurtulmak için dış kaynak aramaya yönelmektedirler. Bunun yanında döviz açığı bulunan ülkeler de bu açığı kapatmak amacıyla dış kaynaklara başvurur (Seyidoğlu, 1999:697).

Dış finansman kaynaklarından biri yabancı özel sermayedir. İktisat yazınında, yabancı sermayenin ülkeye gelişinin teknoloji, sermaye birikimi, büyüme, vergi gelirleri, ülke içi rekabet, istihdam, ihracat ve finansman gibi alanlarda ülke için yararlı olduğuna dair kuvvetli bir kanı vardır. Gelişmekte olan hemen tüm ülkelerde hükümetler, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını kalkınma hedeflerinin bir parçası olarak düşünmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma hedefleri bakımından özellikle şu hususlarda önemli kabul edilmektedir (Sabır, 2002:1; Şen ve Diğerleri, 2004:221).

—Ülkedeki gelir oluşumu, döviz durumu ve vergi gelirleri gibi makro değişkenleri genellikle olumlu yönde etkiler.

— Endüstriyel verimlilik, teknolojik gelişme ve mamul geliştirme konusunda etkilidir.

— Vergi gelirlerinin artmasını sağlar.

— Modern sektörlerde istihdam durumunu ve iş gücü niteliklerini genellikle olumlu etkiler.

— Sermaye birikimine katkı sağlar

— Piyasa mekanizmasının gelişmesine ve işleyişine dinamizm kazandırır.

Bir diğ er dış finansman kaynağı ise dış borçlanmadır. Dış kaynakların iktisadi büyüme ve kalkınmanın finansmanındaki önemine büyüme teorilerinde de değ inilmiştir. Bunlar içinde en bilineni Harrod ve Domar büyüme modelidir. Aslında bu modelin, az gelişmiş ülkelerin iktisadi büyüme problemine çözüm getirmek gibi bir amacı yoktur. Modelin amacı; gelişmiş ekonomilerde tam istihdam seviyesini gerçekleştirmek için gelir, tasarruf, yatırım ve üretim arasında bir denge kurmaktır. Ancak bu model, dış kaynakların iktisadi büyüme ve kalkınmada önemli bir faktör olduğunu savunan iktisatçılar için önemli bir teorik dayanak olmuştur. Harrod ve Domar büyüme modellerine göre tasarruf hacmini yani yatırım miktarını arttırmak, büyüme hızını arttırmak demektir. Tasarruf düzeyinin düşük olduğu bir durumda dış borç almak, mevcut tasarruflara bir katkı sağlayarak büyüme hızının yükselmesini sağlayacaktır (Hjertholm ve Diğ erleri, 1998:3).

2.8. EKONOMİK BÜYÜME VE BORÇLANMA İLİŞKİSİ

Borçlanma, para veya benzeri değ erli şeylerin belli süre sonra ödenmek üzere ödünç alınmasıdır. Başka bir şekilde tanımlamak gerekirse, bir amacı gerçekleştirmek veya başka sebeplerle eldeki kaynakların yetersizliğ inden dolayı kişi veya kurumlardan kaynak teminidir. Kamu borcu ise, kamu tüzel kişilerinin, fert veya kurumlardan kaynak topladıklarında, fert veya kurumların reel gelirlerinde bir azalma meydana getirmeyen, kamu hizmetlerinin finansmanında kullanılan ve verilmesi gönüllü değ işim esasına dayanan bir finansman aracıdır (Batirel, 1979: 184).

Borçlanma, kamu giderleri karşılamak için kullanılan bir finansman aracı olmakla birlikte, devletin ekonomiye müdahalesini sağ layan bir maliye politikası aracıdır. Bu anlamda, bazen meydana gelen konjonktürel dalgalanmalarda mali bir araç olarak borçlanma politikası kullanılabilir. Böyle bir durumda amaç, gelir-gider dengesini sağ lamak veya borç yükünü azaltmak değ ildir. Bu şekilde borçlanma, bir taraftan finansal amaçlı, diğ er taraftan,

enflasyon, deflasyon, gelir dağılımı, ekonomik büyüme gibi bir takım makro ekonomik amaçları gerçekleştirmek amacıyla kullanılır (Ulusoy, 2001:28).

Borçlanma, uygulanan politikaların amaçlarına uygunluğu ölçüsünde toplum refahını yükseltecek bunun sonucunda da borç yükü doğmayabilecektir. Ya da tersi bir durumda etkisini toplumun refah düzeyinde eksilme şeklinde gösterecektir (İnce, 2001:295). Bu nedenle de büyüme sağlanması konusunda toplumun refahını artırmak amacıyla borçlanmaya başvurulmaktadır.

Devletin borçlanmaya başvurma sebepleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1- Devletin borçlanmasının ana sebebi, devletin gelir kaynaklarından fazla hizmet yüklenmesidir. Bir başka deyişle, devlet borçları, bütçe açıklarını kapatmak için yapılmaktadır. Bunun dışında; devlet bazen mevcut vergi kanunlarıyla elde edilebilecek olanın çok üstünde gelire ihtiyaç duyabilir. Özellikle savaş ve benzeri olaylara bağlı olarak harcamaların birden artışı ya da gelirlerin azalışı karşısında ek gelir gereksinmesi kısa sürede borçlanma ile çözülebilir. Vergi gelirlerinin kısa sürede önemli ölçülerde yükseltilmesi teknik, siyasi ve iktisadi sebeplerle mümkün olmayabilir. Kamu yatırımları ve sanayileşme hareketlerinin önemli bir bölümü uzun dönemde tamamlanacak oldukça yüksek meblağları gerektiren yatırımlardır. Buna karşılık ülkenin vergilendirme kapasitesi belli ve sınırlıdır. Bu durumda, böyle büyük yatırımlar ve hizmetler için gereken finansmanı borçlanma yolu ile elde etmek alternatif bir yol olmaktadır.

2- Borçlanmadaki bir başka etken de devletin gelir ve giderleri arasında zaman yönünden ortaya çıkabilen dengesizliklerdir. Devletin gelirleri yıl içinde belirli zamanlarda elde edilmektedir. Diğer bir deyişle devlet hazinesinde bazı aylar gelirler fazla, bazı aylarda daha az olmaktadır. Ancak giderler için böyle bir genelleme yapılamamaktadır. Giderler yılın her ayında ve her zaman yapılır. Bu durumda bütçe uygulamasında zaman zaman tikanıklıklar

ortaya çıkabilir. Böyle dönemlerde, vergi gelirlerinin az elde edildiği aylarda devlet yapacağı harcamaları finansmanını borçlanma ile sağlayabilmektedir.

3- Ekonomide zaman zaman meydana gelen konjonktürel dalgalanmalarda devletin bir mali araç olarak borçlanma politikasını kullanması bir başka borçlanma nedenidir. Ayrıca devlet borçlarının zamanında geri ödenmemesi sonucunda daha önce alınan borçların yeni bir borçlanma ile ödenmesi, borçlanmada etkili olan bir başka faktördür.

4- Yaşanan büyük doğal felaketler nedeni ile de devlet borçlanmaktadır. Deprem, sel baskınları ve büyük yangınlar gibi doğal afetlerle zaman zaman karşılaşılmaktadır. Bu gibi durumlarda devlet büyük harcamalar yaparak zararları gidermeye çalışmakta, borçlanmaya başvurarak, dış yardımlar alabilmektedir (Açba, 1991:3).

Borçlanma sonucunda elde edilen fonlar ekonomi üzerinde birçok önemli etkilere sahiptir. Bu etkilerde borçlanmanın elde edildiği kaynağa göre önemli farklılıklar göstermektedir. Borçlanma kaynağının yurt içindeki özel tasarruf sahiplerinden ve devlete ait kurumlardan sağladığı kaynağa iç borçlanma, dış piyasadan sağlanan kaynaklara da dış borçlanma denir. Şimdi bunların piyasayı nasıl etkilediğine ve ekonomik büyümeyle olan ilişkilerine değinilecektir.

2.8.1. Ekonomik Büyüme ve İç Borçlanma İlişkisi

İç borçlanma; hükümetin, ülke sınırları içerisindeki kişi ve kurumlara milli para cinsinden borçlanmasıdır. Bu borçlanmanın iktisadi niteliği, satın alma gücünün özel ve kamusal kesimler arasında el değiştirmesidir (Erol,1992:50). İç borçlanmada ülkenin kullanabileceği kaynaklara bir ilave söz konusu değildir (Uluatam, 1984:311).

Bir borcun iç borç olup olmadığını belirleyen temel unsur borcun ihraç yeri ve borcun milli gelir ile karşılanıp karşılanmadığıdır. İç borçlanmada alacaklı ile borçlu aynı ekonomi içerisinde yer almaktadır. Ayrıca ister iç piyasadan ister dış piyasadan sağlansın aynı uyruklu

kişilerden alınan borcun da iç borç sayılması gereğini savunanlar vardır (Açba,1991:16).İç borçlar GSMH' nın bir bölümünden alındığından GSMH' nın büyüklüğü, yapısı ve dağılımı ile son derece ilgili ve bağlantılıdır. İç borç ödemeleri GSMH' da bir azalma ya da artma meydana getirmemektedir. Çünkü milli gelirin bir kısmının bireylerden, özel teşebbüs ve kamu kurumlarından devlete veya onun yetkili kıldığı kurumlara transferini ifade etmektedir (Eker, 1994:53). İç borçlanma mili ekonomi içerisinde bir el değiştirme olmakla birlikte özellikle kullanılmayan fonların üretime katılmasını sağlamak yoluyla kalkınmayı hızlandırıcı ve ekonomik dengeyi koruyucu etkiler yaratabilir. Devletin iç mali piyasalardan borçlanması dış mali piyasalardan borçlanmasına göre daha kolaydır. Devlet iç mali piyasalardan borçlandığında sattığı iç borçlanma senetlerinin hasılatını hemen elde edebilir ve harcamalarda kullanabilir (İnce, 1996:54).

Ekonomik ilişkiler göz önüne alındığında iç borçlanmaya başvurulmasının başlıca nedenleri şunlardır:

1- Devlet gelir ve giderleri arasında zaman yönünden ortaya çıkan dengesizlikleri gidermek amacıyla iç borçlanmaya başvurulmaktadır.

2- Mevcut vergi oranlarının arttırılması veya yeni vergilerin konmasının ekonomik, teknik veya siyasi bakımdan güçlükler ortaya çıkardığı durumlarda iç borçlanmaya başvurulmaktadır.

3- Ekonomide ortaya çıkan dengesizliklerle mücadele edebilmek için iç borçlanma mali bir araç olarak kullanılabilir.

4- Özellikle ekonomilerde, kamu kesiminin ağırlık taşıdığı ülkelerde ortaya çıkan kamu kesimi finansman açıkları devletleri iç borçlanmaya yöneltmektedir.

5- Devlet, vadesi gelen iç borcu ödeme olanaklarından yoksun ise eski borcu ödemek amacıyla yeniden iç borçlanmaya başvurur.

İç borçlanmaya başvurmadan önce ekonomik ve siyasal ortamın incelenmesi gerekmektedir. Hatalı ve gereksiz yapılan borçlanmalar olumsuz sonuçlar yaratabilmektedir. Bu aracın olumlu ve etkili bir biçimde kullanılması, üretimi arttırarak ekonomik büyümeyi hızlandırıcı ve ekonomik dengeyi koruyucu etkiler yaratmaktadır (Erdem, 1995: 50).

Tablo 1: 1990-2009 Döneminde Türkiye’de Yapılan Devlet İç Borçlanmaları (Milyon TL)

Yıllar	Toplam Ödeme	Toplam Borçlanma	Net Borçlanma	Borç Stoku
1990	42.454	47.008	14.590	57.180
1991	91.822	114.593	39.685	97.647
1992	221.423	282.333	94.997	194.234
1993	523.878	599.873	161.413	357.347
1994	1.092.620	1.303.548	441.962	799.309
1995	1.744.208	1.833.102	561.699	1.361.007
1996	4.911.403	5.345.792	1.759.807	3.148.985
1997	5.264.585	6.370.002	3.082.580	6.283.425
1998	14.471.510	14.254.324	5.409.490	11.612.885
1999	25.477.768	26.886.405	11.307.260	22.920.145
2000	37.577.493	32.468.545	13.500.475	36.420.620
2001	164.360.842	209.613.234	85.736.639	122.157.260
2002	141.059.233	125.303.125	27.712.432	149.869.691
2003	166.357.352	158.238.383	44.517.010	194.386.700
2004	183.553.146	163.596.496	30.096.222	224.482.922
2005	174.491.083	155.520.456	20.298.934	244.781.857
2006	118.893.000	157.552.000	22.447.000	251.470.000
2007	114.193.000	155.733.000	21.209.000	255.310.000
2008	117.983.000	181.728.000	21.871.000	274.827.000
2009	141.889.000	138.945.000	54.770.000	330.005.000

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı borç göstergeleri yıllığı.

Devlet iç borçları ile ilgili olarak yukarıda Tablo 1’e bakıldığında, 1989 yılında toplam borç 34.746 milyon TL iken bir yıl sonra ortalama yüzde elli artarak 47.008 milyon TL olmuştur. Toplam ödeme ise 1989 yılında 26.073 milyon TL iken 1990 de 2 kat artarak 42.454 milyon TL ödeme yapılmıştır. 1989 yılında borç stoku 41.934 milyon TL iken 1990 yılında 57.180 milyon TL, 2008 yılında 274.827.000 milyon TL olmuştur. Yıllık ortalama yüzde 10 ile 25 arasında bir artış olmuştur. 2009 yılında toplam ödeme 141.889.000 milyon TL iken toplam borçlanma 138.945.000 milyon TL, net borçlanma 54.770.000 milyon TL ve toplam borç stoku 330.005.000 TL olmuştur.

1980 öncesinde, iç borçlanma, ağırlıklı olarak kamu kurum ve kuruluşları kaynaklı ve artan oranlarda yapılırken, 1980 sonrasında kamu sektörü dışından yapılmaya başlanmıştır. Aynı biçimde, enflasyon da kamu kesimine kaynak yaratmakta bir araç olarak kullanılmış ve iç borçlanmanın bölümlerinden biri olan merkez bankasından kısa süreli avans kullanımı da artmıştır. Böylece, iç borçlar, dış borçlar ve enflasyon ile kamu kesimine ek kaynaklar yaratılmıştır (Oyan, 1997:23).

Ülkemizde devlet iç borçlanmasının daraltıcı ya da genişletici etkiler yaratılabilmesi amacıyla yapıldığı belirtilemez. Çünkü iç borçlanmanın temel amacı kamu açıklarının kapatılması olarak karşımıza çıkmaktadır ve zamanla eski borcun yeni borçlarla kapatılması durumu ortaya çıkmıştır. Devlet bir yandan ödeme yaparak piyasaya para aktarımında bulunurken, diğer yandan yeni borçlanma araçları sunarak aktardığı paraları geri alarak piyasaya canlılık getirerek ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır (Çakman, 1996:10).

Ekonomik büyüme ve iç borçlanma ilişkisi içinde 1989–2007 yılları arasında gerçekleşen borçlanmaların günden güne artarak devam etmesi ve bu borç stokunun ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin ülkenin refah durumunda bir azalışa yol açması borçlanmanın büyüme için ne denli önemli bir faktör olduğu unutulmamalıdır.

2.8.2. Ekonomik Büyüme ve Dış Borçlanma İlişkisi

Dış borçlanma, bir devletin ya da kamu kuruluşunun dış kaynaklardan mali ya da reel gelir sağlamasıdır. Başka bir ifade ile ülke içindeki yerleşik kuruluş ve kişilerin ülke dışındaki yerleşik kuruluş ve kişilerden dış kredi sağlamasıdır (Evgin, 1996:15). Dış borçlar, bir ülkenin belirli bir süre sonunda anapara ve faizi ile geri ödenmek şartıyla yabancı ülkelere sağladıkları kaynaklar olarak tanımlanabilir. Bu borçlar alındıkları zaman ülkeye yabancı kaynak girişine yol açtığı için ekonomi üzerinde olumlu etki yaratacak, buna karşılık anapara

ve faiz ödemeleri yapıldığı zaman dışarıya kaynak transferi söz konusu olacağından olumsuz etkiye neden olacaktır (Ulusoy 2004, 50).

Gelişmekte olan ülkelerin dış piyasalardan borçlanması, esas olarak, ekonomik büyüme için yabancı sermayeye ihtiyaç hissetmelerinden meydana geldiği ileri sürülmektedir. Dış kaynaklar, ister devlet yardımları şeklinde gelsin, ister yabancı sermaye şeklinde gelsin, gelişmekte olan ülkelerdeki sermaye birikimini arttırabilir.

Dış borçlanma, ülkeye dışarıdan kaynak girişi sağladığından ülke ekonomisinde olumlu bir etkide bulunur. Ancak bu borcun, anapara ve faizlerinin ülkeden dışarıya transferi ise ekonomide bozucu bir etkide bulunabilir. Bu bozucu etkileri azaltmak için dış borçlanma yoluyla sağlanan kaynaklarının verimli yatırımlar için kullanılması gerekir (Eğilmez ve Kumcu, 2004: 154).

Dış borçlanma, ülkeye büyük faydalar sağlayacak yatırım projelerinin uygulamaya geçirilmesinde büyük önem arz etmektedir. Borçlanılan yılda ülkenin harcama imkânları arttığından, yatırım kapasitesi artacaktır. İç borçlanmada kaynakları artırma imkânı yokken dış borçlanmada iç kaynaklara ek bir kaynak söz konusudur. Genel olarak devletin dış borçlanmaya başvurma nedenlerini şu şekilde sıralanmaktadır (Ulusoy, 2004:21-22; Erol, 1992: 19-20; İnce, 2001:14-32):

1- Ülkedeki sermaye piyasasının gelişmemiş olmasından dolayı iç borçlanmaya gidilememesi halinde,

2- Ekonomik kalkınma sürecinin başlatılması ve sürdürülmesinde etkili olan büyük ölçekli yatırımların finansmanı için,

3- Hammadde, ara ve yatırım mallarının ithalatı için gerekli olan döviz ihtiyacının karşılanmasında,

4- Ödemeler dengesindeki açıkların giderilmesi için,

5- Olağanüstü durumlardan kaynaklanan harcamaların bütçe imkânlarıyla karşılanamaması durumunda,

6- Artan savunma harcamalarının finansmanı için,

7- Kronikleşen bütçe açıklarının finanse edilmesinde,

8- Fiyat istikrarının korunması için,

9- Vadesi gelmiş borçların ödenmesinde, dış borçlanmaya başvurulmaktadır.

Borçlanmanın nedenlerinin çoğunun temelinde ekonomik nedenler yatıyor olmasının sonucunda borçlanmanın önemli ekonomik etkileri, beraberinde önemli sosyal etkileri de getirmektedir. En genel anlamda dışarıdan borçlanmanın gerekliliği ya da geçerliliği bu borçlanmanın toplumsal fayda ve toplumsal maliyetin karşılaştırılması sonucu ortaya çıkacaktır. Bu fayda ve maliyetler borçlanan ülkenin bu borcu almakla toplumsal refahı nasıl ilerletebileceğine dayanmaktadır. Gerçekte bu maliyetler ülkeden ülkeye değişmektedir (Karaduman, 2001: 11).

Tablo 2: 1990-2009 Yıllarında Türkiye'nin Toplam Dış Borç Stoku(Milyar \$)

Yıllar	Dış Borç Stoku	Artış%	Kamu Borç Stoku	Yıllar	Dış Borç Stoku	Artış%	Kamu Borç Stoku
1990	49.0	17.5	33.2	2000	119.6	16.2	50.0
1991	50.4	2.9	35.2	2001	115.1	-3.8	47.1
1992	55.5	10.1	36.4	2002	127.4	10.7	64.5
1993	67.3	21.3	39.6	2003	144.9	11.4	70.8
1994	65.6	-2.5	41.7	2004	162.2	11.9	75.6
1995	73.2	11.6	42.0	2005	171.0	5.5	70.4
1996	79.7	8.9	40.1	2006	207.4	14.3	71.5
1997	84.2	5.6	39.0	2007	247.3	13.0	73.4
1998	96.4	14.5	41.3	2008	278.1	15.1	78.1
1999	102.9	6.7	44.1	2009 Q3	273.4	11.1	80.1

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, TCMB

Tablo 2'de de görüldüğü gibi 1990 yılında 49.0 milyar dolar dış borç stoku 1992 yılında 55.5 milyar dolara kadar yükselmiş ve bu dönemden sonra günümüze kadar olan

dönemde ise dış borç stokumuz artmaya devam etmiş ve 2005 yılında 171 milyar dolara kadar yükselen dış borç stoku 2007 yılında ise % 15.1 artarak 247.3 milyar dolara ulaşmıştır. Bu tablodan da anlaşıldığı gibi dış borç stokumuz sürekli olarak artmaya devam etmektedir. Kamu borç stoku 2007 yılında 73.4 Milyar \$ bu da bize anlatıyor ki borç stokunun 150 Milyar \$'ı özel sektöre aittir. 2009 yılının 3. çeyreğinde ise kamu borç stoku 80.1 milyar \$ olmuştur.

Tablo 3: 1990-2009 Yılları Arasında Yapılan Dış Borçlanma(Milyon Dolar)

Yıllar	Kısa vadeli borçlar	Uzun vadeli borçlar	Genel Toplam	Kamu Borç Stoku	Özel Sektör
1990	9.500	39.535	49.035	33.268	15.767
1991	9.117	41.327	50.489	35.280	15.209
1992	12.660	42.932	55.592	36.476	19.116
1993	18.533	48.823	67.356	39.640	27.716
1994	11.283	54.318	65.601	41.741	23.860
1995	15.701	57.577	73.278	42.003	31.275
1996	17.072	62.150	79.222	40.192	39.030
1997	17.691	66.545	84.236	39.068	45.168
1998	20.774	75.637	96.411	41.339	55.072
1999	22.921	80.058	102.979	44.107	58.872
2000	28.301	90.202	118.503	50.081	68.422
2001	16.403	97.189	113.592	47.129	66.463
2002	16.424	113.277	129.701	64.534	65.167
2003	23.013	121.288	144.301	70.844	73.457
2004	31.880	128.959	160.839	75.668	85.171
2005	37.103	131.897	169.000	70.411	98.589
2006	42.315	165.420	207.735	71.587	136.148
2007	41.803	205.397	247.200	73.488	173.712
2008	50.498	227.648	278.146	75.031	203.115
2009 Q3 ¹	49.343	224.111	273.454	80.127	193.327

Kaynak : Hazine Müsteşarlığı Borç göstergeleri yıllığı

1. 2009 Yılı'nın ilk üç çeyreği rakamlarıdır.

Dış borçlanmaya bakıldığında borcun yüzde 80-90 gibi büyük bir kısmını özel sektör borçlanmaları oluşturmaktadır. 2007'de Türkiye 'nin GSYH 'sinin yüzde 24'üne tekabül eden özel sektör dış borcunun kriz olmayan senaryoya göre, GSYH 'nin yüzde 37,5'ine, dış şok senaryosuna göre de yüzde 42,5'ine yükselebileceği tahmin ediliyor. Krizin olmadığı senaryoya göre; dış borç stoğu 2007 yılında GSYH 'nin yüzde 37,5'i kadar iken bu rakam 2010 yılına kadar GSYH 'nin yüzde 41'ine ulaşması beklenmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler için konsolide kamu borcunun GSYH 'ya oranı yüzde 50'den az olmalı. Türkiye 'nin kamu borç stoku GSYH 'nin yüzde 40'ı, net kamu borç stoku ise GSYH 'nin yüzde 30'u düzeyinde bulunuyor. Türkiye'nin gelişmekte olan ülkeler açısından değerlendirildiğinde OECD raporuna birçok ülkeden daha yüksek geri ödeme gücüne sahiptir. OECD ülkeleri arasında Türkiye'nin büyüme performansı sürekli artış göstermektedir.

Dış borçlanmanın giderek özel hale gelmesi de bu ekonomilere mali koşullar altında ilave riskler ve yükler getirmektedir. Bu nedenle, kısa vadeli dış borç stoklarının yüksek boyutları birçok gelişmekte olan ülke açısından neden olabileceği likidite sorunları nedeniyle bu ülkelerin borç krizlerine girebilme potansiyelini de arttırıcı etkiler yapmaya devam edecektir. Böylece birçok gelişmekte olan ülke uluslararası finansman ve dış borç yönetimi konusunda birçok aktif çabaya girişecektir (Uçak, 2006: 4).

Dış borçlanma yatırımlar için bir kaynak sağlamakta ve bundan dolayı ekonomik büyümeye neden olmaktadır. Fakat dış borçların varlığı sonraki dönemlerde ekonomik büyümeyi engelleyen bir sorun haline dönüşmektedir. Borç fazlası teorisine göre, eğer borç gelecekte ülkenin geri ödeyebileceğinden daha büyük ise beklenen borç servisi maliyetleri gelecekteki yerli ve yabancı yatırımları caydırır ve böylece büyümeye zarar verir.

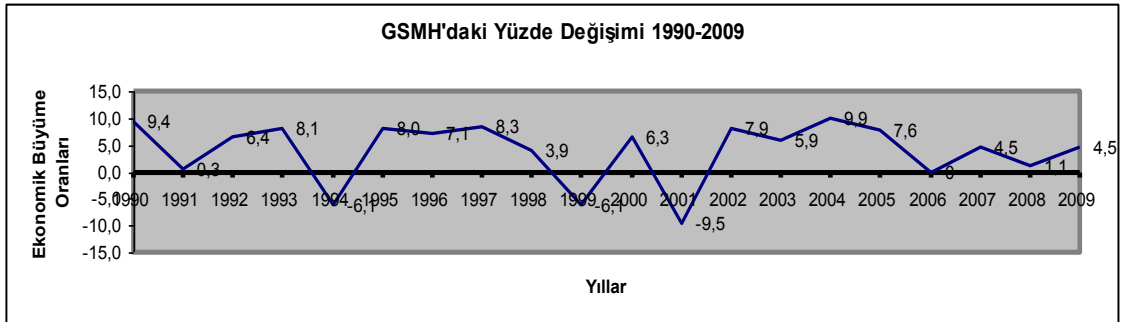
Dış borçların ekonomik büyümeyi etkilemesinde likidite kısıtı önemli bir faktördür. Büyük miktarlardaki borç servisi ödemeleri, sermaye mallarının ithalatı için gerekli olan dövizin ülkeden çıkması nedeniyle ekonomik büyümeyi olumsuz etkiler. Dış borçlarla ekonomik büyümenin gerçekleştirilebilmesi için dış borçlarla yapılan yatırımların getirisinin dış borçların maliyetinden yüksek olması gerekmektedir. Bu durumda borçlanan ülkede üretim kapasitesi ve hâsıla artışı gözlenebilecektir (Ajayi ve Khan, 2010).

2.9. Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Seyri

Türkiye’nin ekonomik büyüme eğilimi 1980 öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönemde değerlendirilmektedir. 1950’li yılların ortalarından itibaren sanayi üretimine geçilmesi, 1970’lerin sonuna kadar istikrarlı ve daha önceki dönemlere göre yüksek büyüme oranlarına ulaşılmasını sağlamıştır. Böylece, 20 yılı aşkın bu dönemde, kişi başına düşen gelir iki katına çıkarılabilmektedir (Doğruel ve Doğruel, 2003:405). Özellikle, 1960–1980 yılları arasında, milli gelir yüzde 4,7 oranında büyürken, sermaye birikim süreci de hızlandı, gerçek sermaye stoku yılda ortalama yüzde 7 oranında arttı. Bu bakımdan, 1980 sonrası dönemle kıyaslandığında, daha istikrarlı ve yüksek oranlı büyüme dikkat çekmektedir (İsmihan ve Özcan, 2006: 77).

1989 yılından sonraki dönemde GSMH’deki yüzde değişimi ekonomik büyüme oranlarını yıllar itibariyle değerlendirmek gerekirse son yıllarda ekonomik büyüme oranındaki artışlar birazda olsa yerini düşüşe bırakmaya başlamıştır.

Şekil: 1 GSMH’deki Yüzde Değişimi 1990–2008

Kaynak: DPT ve TÜİK

GSMH’deki yüzde değişim grafiğine bakıldığında büyüme oranı 1990 yılında % 9,4 olan GSMH artışı 1991 de 0,3 e düşmüş 1993 yılında tekrar artarak % 8,1 olmuştur. GSMH artışındaki dalgalanmalar genellikle kriz dönemlerine rastlamaktadır. 1994 krizinde büyüme % -6,1 küçülmüştür. Kriz çabuk atlatılarak 1995 de büyüme artışı % 8,0 çıkmıştır. 1999 da ve 2001 de yaşanan krizlerden dolayı GSMH da önemli azalışlar meydana gelmiş, fakat krizin

etkileri fazla sürmemiştir. 2005 yılında GSMH artışı en yüksek seviyesine ulaşarak % 9.9'a kadar yükselmiştir. 2007 yılı itibariyle dünyada yaşanan ekonomik krizden dolayı büyüme oranı % 4.5 seviyesine gerilemiş 2008 yılında ise % 1.1 olmuş ve 2009 da % 4,5 olmuştur.

Ekonomik büyümede dışa açılma anlamında 1980 sonrasında başlayan ve 1989 yılı ile büyük ölçüde tamamlanan dönüşüm önemlidir. Giderek dışa daha da açık hale gelen ekonomi, 1991 Körfez Krizi ile konulan ambargodan, 1998 Asya Krizi'nden de etkilenmiştir. Kriz dönemlerinde ortaya çıkan negatif büyüme hızları daha sonra telafi edilerek pozitif büyüme hızları yakalanmıştır. Tamamen serbest bir finansal ortamı gerektiren bu durum karşısında, 1989 yılı ile başlayan yeni dönemde ihracata dönük büyüme yerini faiz arbitrajı yöntemi ile sermaye ithaline dayalı bir büyümeye bırakmıştır (Kazgan, 2005: 97–107).

Türkiye ekonomisi giderek artan boyutlarda sermaye hareketlerindeki dalgalanmaların etkisi ve sık sık tekrarlanan finansal kargaşa ve krizlerin tehdidi altına girmiştir. Böylece 1994, 1999 ve 2001 yıllarında milli gelir yüzde 6 ile yüzde 9,5 oranında küçülmüş; makroekonomik göstergelerde dönem boyunca ciddi bozulmalar ve belirsizlikler ortaya çıkmıştır. Döviz kurlarının, dış ticaret rejiminin ve dünya ekonomisinin istikrarlı seyrettiği koşullarda yüzde 5-6'lık büyümenin ılımlı cari açıklarla sürdürülebildiği Türkiye ekonomisi, önemli boyutlarda “sıcak” öğeler taşıyan sermaye hareketlerinin katkısıyla dış borçlarını hızla artırmıştır (Boratav, 2004: 172). Yıllardır, aldığı borçların anapara ve faiz ödemelerini yapabilmek için tekrar borçlanmak durumunda olan Türkiye, son birkaç yılda izlenen politikalar neticesinde Dünya Bankası'nın sınıflandırmasına göre çok borçlu ülkeler grubundan orta düzeyde borçlu ülkeler grubuna geçmeyi başarmıştır. Bu da dış borçların azaltılması yönünde umut vermektedir.

Finansal krizler sonrasında uygulamaya konulan programı daha da güçlendirmek amacıyla 2002 yılı başında üç yıllık yeni bir program uygulamaya konulmuştur. Bu yeni

program ile güçlü bir mali sistemin inşasıyla ekonominin krizlere karşı kırılabilirliğinin azaltılması, kamu borcunun sürdürülebilirliğinin sağlanması ve enflasyonun tek haneli rakamlara indirilmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede, yeni program sağlıklı ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümeyi sağlayacak yapısal reformları desteklemiştir.

Türkiye'nin son 10 yıldır pek çok gelişmiş ülkeden daha yüksek oranda büyüdüğü dikkat çekmektedir. Buna karşılık, kriz yıllarında ekonomi hızla küçülmüştür. Bu durum büyüme eğiliminin istikrarsızlığına ortaya koymaktadır. Bir başka sorun ise, yüksek büyüme oranlarının refaha yansımamasıdır.

2001 krizinden sonra artışa geçen ekonomik büyüme oranları 2004 yılında %9,9'a kadar yükselmiş ve bu yıldan sonra düşüşe geçmiştir. 2007 yılında meydana gelen dünya çapında yaşanan krizden etkilenen büyüme oranı % 4.5'e kadar düşmüştür. Günümüzde de devam eden krizden en az etkilenmek için istikrarlı bir ortamın sağlanmasına gerek duyulmaktadır. İstikrarlı bir ortamın sağlanması önümüzdeki yıllarda üretimin ve verimliliğin artırılması için altyapı hazırlanmasıdır.

Türkiye'deki büyüme performansının bir özelliği de çok değişken olmasıdır. En yüksek büyüme oranı (2004 yılında %9,9) ile en düşük büyüme oranı (2001 yılında % -9,1) arasında 19 puanlık bir artış bulunmaktadır. Bu durum politikalarda izlenen radikal dönüşümlerle açıklamak mümkün gözükmemektedir. Fakat 2001 yılına göre yaşanan dünya çapında küresel bir kriz olmasına rağmen ekonomik göstergelerin bundan çok etkilenmediğini göstermektedir. Dünyadaki birçok ülkeye nazaran Türkiye ekonomik krizden şu anda çok etkilenmiş gözükmemektedir.

Büyümeyi etkileyen çeşitli temel faktörlerden biri de demografik yapıdaki gelişmelerdir. Türkiye'de genç bir nüfusun bulunması ve son yıllarda azalan nüfus artış hızının büyüme oranlarını, gelecekte ciddi bir şekilde etkilemesi beklenmektedir. Türkiye

ekonomisinin büyüme hedefi ve bu hedef üzerinde belirleyici sektörün hangisi olduğu, diğer bir ifade ile büyüme perspektifindeki gidişata hangi sektörün kaynaklık ettiği, belirli dönemlerdeki büyüme hızlarına bakılarak belirlenmektedir.

Türkiye’de yaratılan istihdamın, artan işgücünden daha fazla olmadığından emek kullanımının refah üzerine etkisi sınırlı kalmaktadır. Büyüme üzerine net pozitif etki her dönemde verimlilikten gelmiştir. Türkiye’nin verimliliğini artırması için gerekli koşullardan biri de nüfusun eğitilmişliğini artırmaktır. Bu konuda Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana belli kazanımlar elde edilmiş olmakla beraber, halen mevcut eğitim seviyesi oldukça düşüktür (Filiztekin, 2010).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR MALİYE POLİTİKASI ARACI OLARAK BORÇLANMA İLE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ EKONOMETRİK YÖNTEM VE UYGULAMA SONUÇLARI

Bu bölümde, Türkiye için 1990Q1–2009Q3 yılları arasındaki borçlanma ile ekonomik büyüme ilişkisi 3'er aylık dönemler halinde incelenecek olup, kullanılan ekonometrik yöntem tanıtılacaktır. Literatürde daha önce Nijerya'nın 1980–2002 dönemine ait borçlanma ve ekonomik büyüme verilerinden hareketle borç-büyüme ilişkisini analiz eden Akujuobi (2007), regresyon analizi bulgularına dayanarak iç borçlanmanın ulusal çıktı düzeyi üzerinde olumlu, ancak dış borçlanmanın olumsuz bir etki meydana getirdiğini ifade etmiştir. Abu Bakar (2008) ise Malezya için yaptığı çalışmada 1970–2005 dönemini esas alarak Vektör Otoregresif Model kullanmıştır. Sonucunda borçlanmanın büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ifade etmiştir. Türkiye ekonomisine yönelik olarak Karagöl (2002), 1956–1996 dönemi verilerinden hareketle dış borç yükü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi koentegrasyon ve granger nedensellik testleri yardımıyla açıklamıştır. Sonuçta borçlanmanın ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediğini ifade etmiştir. Karagöl (2006), 1960–2002 dönemi için yaptığı çalışmasında ise kullanmış olduğu koentegrasyon, etki-tepki fonksiyonu ve VAR Ayırıştırması bulguları söz konusu değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettiklerini ancak dış borçlara verilen şokun ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini göstermiştir. İpek ve Yaşar (2008) Türkiye'de dış borç ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi koentegrasyon ve nedensellik analizlerini kullanarak 1989–2007 dönemi için incelemişlerdir. Türkiye'de dış borçlar ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönem ilişkisinin yanı sıra hem kısa, hem de uzun dönemde iki yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğunu

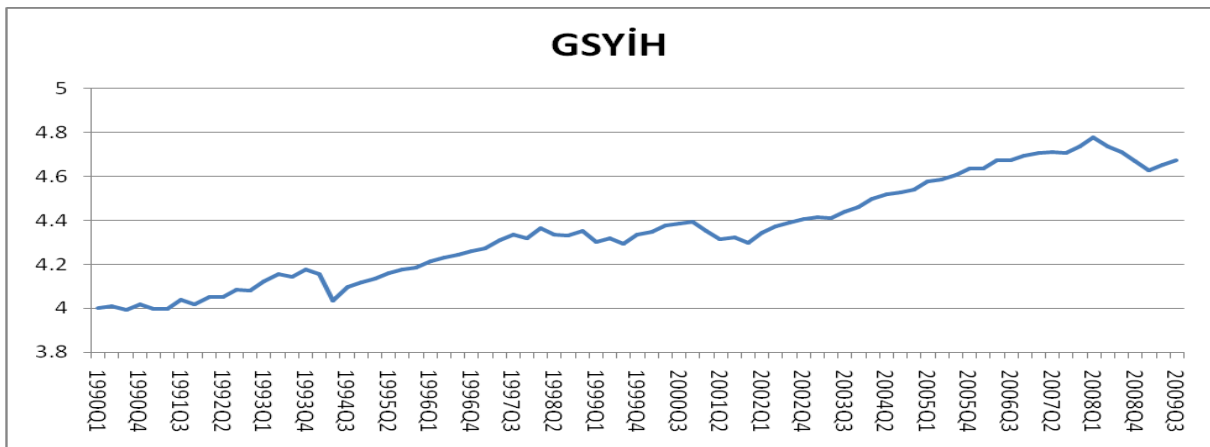
göstermektedir. Ayrıca, dış borç ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönem ilişkisinin negatif yönlü olduğunu ifade etmiştir.

Bu çalışmada iç ve dış borçlanmanın ekonomik büyüme üzerinde ne yönde bir etki yaptığı ampirik olarak araştırılacaktır.

Çalışmada 1990:Q1 ile 2009:Q3 yılları arasında üçer aylık veriler kullanılmıştır. Ekonomik büyüme değişkeni olarak reel GSYİH (2005 fiyatları ile) değişkeni IMF'in Uluslararası Finansal İstatistikleri veri tabanından temin edilmiştir. Toplam iç ve dış stoku TCMB'nin elektronik veri dağıtım sisteminde elde edilmiş olup GSYİH (2005=100) deflatörü reel hale getirilmiş analizlerde reel rakamlar kullanılmıştır. Her bir değişkenin doğal logaritması alınarak modellerde kullanılmıştır. Ayrıca Değişkenlerin üçer aylık olması itibariyle mevsimsel etkiler Tramo-Seat yöntemi ile arındırılmıştır.

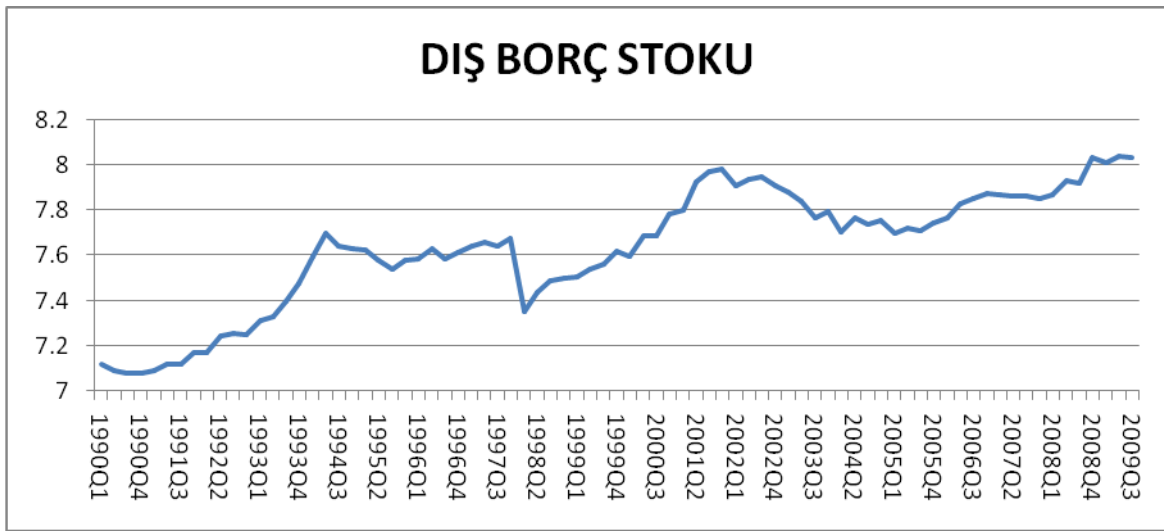
Şekil 2'de 1990 ile 2009 dönemi arasında GSYİH değerleri verilmiştir. Ele alınan dönem içinde GSYİH'nın 1994 ve 2001 yılında gerçekleşen ekonomik krizlere bağlı olarak azaldığı görülmektedir. Ayrıca GSYİH 1997 ile 1999 yılları arasında 1997 Asya ve 1998 Rusya krizlerine bağlı olarak azalmıştır. Son olarak küresel ekonomik krizin etkisiyle GSYİH 2008 yılında önemli derecede azalmıştır.

Şekil 2: 1990 ile 2009 Dönemi Arasında GSYİH'nın Seyri

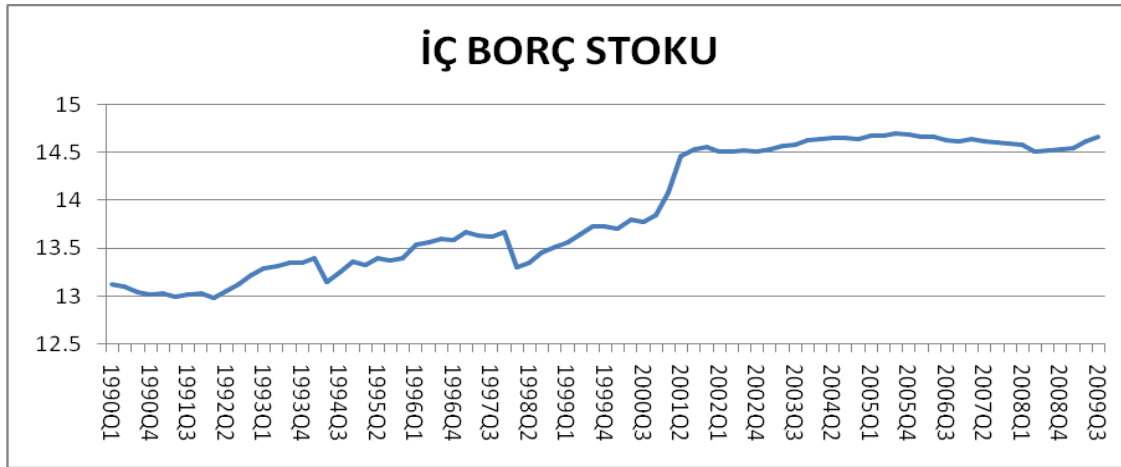
Şekil 3’deki dış borç stokunun seyri incelendiğinde dış borç stokunun kriz yıllarından önce önemli derecede arttığı ve krizle birlikte azaldığı görülmektedir. Özellikle 1994 ve 2001 yılları için bu durum Şekil 3’de net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca 1997 yılında Türkiye’nin dış borç stokunun önemli derecede azaldığı görülmektedir. Bu durum Asya ve Rusya krizinin etkisiyle gelişmekte olan ülkelere duyulan güvenin sarsılması ile açıklanabilir. 2005 yılının ardından ise Türkiye’nin dış borç stokunun tekrar artma trendiği görülmektedir.

Şekil 3: 1990 ile 2009 Dönemi Arasında Dış Borç Stokunun Seyri

Şekil 4’te iç borç stokunun seyri yer almaktadır. Türkiye’nin iç borç stokunun 1994 ve 1998 yıllarında önemli derecede azaldığı görülmektedir. Bununla birlikte 2001 krizi ve sonrasında ise iç borç stokunun arttığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum politika yapıcıların 2001 krizinin aşılmasında iç borçlanmayı daha fazla tercih ettiği şeklinde yorumlanabilir. 2002 yılından itibaren ise iç borç stoku yatay bir seyir izlemiştir.

Şekil 4: 1990 ile 2009 Dönemi Arasında İç Borç Stokunun Seyri

3.1. YÖNTEM

3.1.1 Durağanlık (Stationarity) Analizi

Zaman serisi analizi için seriler durağan olmalıdır. Ortalaması ile varyansı zaman içinde değişmeyen ve iki dönem arasındaki ortak varyansı bu ortak varyansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olan süreç için durağandır denir. Kısacası eğer bir zaman serisi durağansa ortalaması, varyansı ve ortak varyansı, bunları ne zaman ölçersek aynı kalır (Gujarati, 2001: 713). Zaman serileri sahip oldukları ortak trend yüzünden genellikle artma eğilimi içerisindedirler. Bu nedenle; bir zaman serisinin diğerine göre regresyonu hesaplandığında, ikisi arasında anlamlı bir ilişki olmasa bile, çoğunlukla yüksek bir R^2 değeri elde edilebilmektedir. Bu durum ise *sahte regresyon* (spurious regression) sorununu ortaya çıkarır. Yani seriler arasında aslında bir ilişki yoktur ancak taşıdıkları ortak eğilim sebebiyle beraber hareket ettiklerinden dolayı ilişki varmış gibi görülür. Bu nedenle serilerin durağan olup olmamaları büyük önem taşımaktadır. İktisadi zaman serileri genellikle durağan çıkmamaktadır. Eş bütünleşme analizi yapmak için seriler

aynı dereceden durağan olmalıdır. Bu sebeple serilerin durağanlığı analiz edilip durağanlık mertebeleri belirlenmelidir

Durağanlık analiz etmek için ilk önce serinin grafiği incelenebilir. Grafik incelemesi kesin sonuçlar vermez. Sadece fikir verebilir. Bu sebeple durağanlığı analiz etmek için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. (Dickey- Fuller, Genişletilmiş Dickey-Fuller, Phillips-Perron, v.b.). Literatürdeki ampirik çalışmaların büyük bölümünde “Genişletilmiş Dickey-Fuller” (Augmented Dickey-Fuller, ADF) testi kullanılmaktadır. Bu çalışmada Dickey- Fuller, Genişletilmiş Dickey-Fuller, Phillips-Perron, testleri açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1.1.1 Dickey Fuller ve ADF (Augmented Dickey Fuller) Testi

Durağanlık sınamalarında en çok kullanılan yöntem birim kök sınamasıdır. Elimizde Y olarak göstereceğimiz bir seri olsun. Y serisinin aşağıdaki gibi oluştuğunu varsayalım.

$$y_t = \rho y_{t-1} + u_t \quad (4.1)$$

Burada u_t , klasik varsayıma uyan, yani ortalaması sıfır, varyansı değişmeyen, ardışık bağımlı olmayan, olasılıklı hata terimidir. Böyle bir hata terimi *beyaz gürültü* (*White noise*) hata terimi olarak anılır (Gujarati, 2001:718). Bu eşitlikte, söz konusu değişken kendi gecikmeli değerine göre açıklandığından ve gecikme uzunluğu sadece bir dönemle sınırlı kaldığından; burada bir AR(1) süreçten söz edilmektedir. Y_{t-1} teriminin katsayısı bire eşitse birim kök sorunuyla yani durağan olmama ile karşı karşıyayız demektir. Birim kökü olan bir zaman serisi, zaman serisi ekonometrisinde rassal yürüyüş (random walk) diye bilinir. Rassal yürüyüş durağan olmayan zaman serisi örneğidir. Bu durum ise y_t 'nin bir önceki dönem değerinden, sadece hata terimi kadar farklı olduğunu yani serinin durağan olmadığını göstermektedir. Eğer 4.1. numaralı denklemin her iki yanından da y_{t-1} çıkarılırsa;

$$\Delta y_t = (\rho - 1)y_{t-1} + u_t \quad (4.2)$$

elde edilecektir. Burada $(\rho-1)=\lambda$ olarak kabul edilirse 4.2 numaralı eşitlik şu şekli alacaktır:

$$\Delta y_t = \lambda y_{t-1} + u_t \quad (4.3.)$$

Burada $\rho=1$ olması $\lambda=0$ anlamına gelmektedir. (4.1.) ve (4.2) numaralı eşitlikler aslında aynıdır. Sadece matematiksel bir dönüşüm yapılmıştır. Bu sebeple $\rho=1$ olması ile $\lambda=0$ olması aynı durumu ifade etmektedir.

Dickey ve Fuller testi λ nün sifıra eşit olup olmadığını test eder. Dickey ve Fuller testinde temel hipotez (H_0 hipotezi) $\lambda=0$ biçiminde kurulur. Burada $\lambda=0$ olması (veya aynı anlama gelen $\rho=1$ olması durumu) serinin birim köke sahip olduğu anlamına gelir. Yani temel hipotez reddedilemezse seri durağan değildir. $\lambda=0$ olduğu durumda $\Delta y_t = u_t$ olacaktır. Burada u_t klasik varsayımları sağlayan hata terimi olduğundan, y_t 'nin, düzey olarak değil fakat birinci farkı alındığında durağan hale geldiği söylenebilmektedir. Bu şekilde, birinci farkları alınarak durağan hale getirilen serilere, “birinci dereceden entegre (bütünleşik)” seriler denir ve I(1) şeklinde gösterilir. Eğer söz konusu seri, d sefer farkı alınarak durağanlaştırılabilirse, d inci dereceden bütünleşik bir seridir denir ve I(d) olarak gösterilir.

Dickey ve Fuller testinde alternatif hipotez ise λ 'nün sifıra eşit olmaması şeklinde kurulur. Eğer alternatif hipotez kabul edilirse seri durağandır denir. Bu durumda seri I(0) olarak gösterilir. Bu ifade serinin düzey halde durağan olduğunu belirtir.

Dickey ve Fuller testini yaparken temel hipotez veya alternatif hipotez arasında karar verirken karar kriteri olarak (4.3) numaralı denklemdeki y_{t-1} değişkeninin t istatistik değeri, belirli bir anlam seviyesiyle Dickey Fuller tablo değerlerinden uygun olan tablo değerleri ile karşılaştırılır. Eğer t istatistiğinin mutlak değeri Dickey ve Fuller mutlak eşik t değerinden büyükse verilmiş zaman serisinin durağan olduğu ileri süren alternatif hipotezi reddedemeyiz.

Öte yandan t istatistiği eşik değerin altında ise zaman serisi durağan değildir (Gujarati, 2001:720).

Gerek kuramsal gerek uygulama nedenleri ile Dickey Fuller sınaması aşağıdaki kalıplardaki regresyonlara uygulanır;

$$\Delta Y_t = \lambda Y_{t-1} + \mu_t \quad (4.4.)$$

$$\Delta Y_t = \delta + \lambda Y_{t-1} + \mu_t \quad (4.5.)$$

$$\Delta Y_t = \delta + \beta T + \lambda Y_{t-1} + \mu_t \quad (4.6.)$$

(4.5.) numaralı denklemde sabit terim; (4.6.) numaralı denklemde ise hem sabit terim hem de trend yer almaktadır. Dickey ve Fuller yaptıkları Monte Carlo çalışması ile (4.4.), (4.5.) ve (4.6.) durumları için %1 , %5 ve %10 anlamlılık düzeyleri için eşik değerleri tabloştürmüştür (Dickey ve Fuller, 1979: 427-431).

Dickey ve Fuller testi sonuçlarının güvenilirliği için u_t hata terimi beyaz gürültü hata terimi olmalıdır. Bunun için serinin ortalaması sıfır, varyansı sabit olmalı ve seride oto korelasyon olmamalıdır. Eğer seride oto korelasyon varsa bu sorun testin tüm güvenilirliğini ortadan kaldırmaktadır. Hata teriminde oto korelasyon varsa bunu düzeltmek için denklemin sağ tarafına bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri eklenir. Bu şekilde ADF (Augmented Dickey Fuller – Genişletilmiş Dickey Fuller) testine ulaşılmış olur. (4.4.), (4.5.) ve (4.6.) numaralı eşitlikler bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri eklenerek aşağıdaki gibi ifade edilir.

$$\Delta Y_t = \lambda Y_{t-1} + \theta \sum_{i=0}^n \Delta Y_{t-i} + \mu_t \quad (4.7)$$

$$\Delta Y_t = \delta + \lambda Y_{t-1} + \theta \sum_{i=0}^n \Delta Y_{t-i} + \mu_t \quad (4.8.)$$

$$\Delta Y_t = \delta + \beta T + \lambda Y_{t-1} + \theta_i \sum_{i=0}^n \Delta Y_{t-i} + \mu_t \quad (4.9)$$

ADF testinde karar verme süreci yukarda anlattığımız Dickey ve Fuller testi ile aynıdır. Y_{t-1} değişkeninin hesaplanan t istatistiği, Dickey ve Fuller tablo değerleri ile karşılaştırılır. Mutlak değer olarak hesaplanan t istatistiği, mutlak eşik tablo değerinden daha küçük ise H_0 temel hipotezi reddedilemez yani serinin birim köke sahip olduğu; durağan olmadığı söylenir. Hesaplanan t istatistiği mutlak değer olarak eşik tablo değerinden daha büyük ise H_0 temel hipotezi reddedilir. Yani bu durumda serinin durağan olduğu söylenir.

3.1.1.2. Phillips-Perron Testi

Durağanlık analizinde kullanılan bir diğer test ise Philips-Peron testidir. Dickey Fuller hata terimlerinin beyaz gürültü hata terimi yani; bağımsız, normal dağılıma ve sabit varyansa sahip olduğu kabul edilmektedir. Philips ve Peron geliştirdikleri yöntem ile Dickey Fuller prosedürü çerçevesinde kabul edilen bu varsayımı biraz yumuşatmışlardır (Kutlar, 2000:171) Bu testte hata terimleri arasında otokorelasyon olmaması ve normal dağılıma sahip olmaları zorunluluğu bulunmamaktadır. Philips-Peron testi, Dickey Fuller testinin tersine bozucu terimler arasında zayıf bağımlılığa ve heterojenliğe izin vermektedir (Kutlar, 2000:170).

Philips Peron testi parametrik olmayan bir testtir. Philips-Peron yaptıkları çalışmada bir zaman serisindeki yüksek derecedeki korelasyonun kontrol edilebilmesi için parametrik olmayan bir yöntem önermişlerdir. Philips-Peron testi için kullanılan regresyon eşitliği AR(1) sürecidir.

$$\Delta Y_t = \alpha + \lambda Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.10.)$$

ADF testinde oto korelasyon sorununu ortadan kaldırmak için denklemin sağ tarafına bağımsız değişkenin gecikmeli değerleri dahil edilirken; Philips-Peron testi ε terimindeki korelasyon için AR(1) sürecinden elde edilen λ katsayısına ait t istatistiğinin düzeltilmesini

gerçekleştirmektedir. Gerçekleştirilen düzeltme nonparametriktr. Philips-Peron testinde; sıfır frekansında değişen varyans sorunu mevcut olan ve bilinmeyen bir oto korelasyon fonksiyonuna sahip olan ε terimine ilişkin tahminler kullanılmaktadır. Bu nedenle genel olarak tahmin edilen yöntem, değişen varyans ve oto korelasyona uygun olan Newey-West tahmincisidir (Şıklar, 1998: 18).

$$Y_t = m_0^* + m_1^* y_{t-1} + m_2^* (t-T/2) + \varepsilon_t \quad (4.11)$$

4.11. numaralı denklemde T gözlem sayısını gösterir, ε_t $E(\varepsilon_t)=0$ olduğundan bozucu terimlerin oto korelasyon ilişkisi içinde olmaması veya homojen olmaları için bir zorunluluk bulunmamaktadır (Kutlar, 2000: 171).

Philips-Peron testi için t istatistiğinin asimtotik dağılımı ADF testi için kullanılan t istatistiği ile aynıdır ve dolayısıyla Dickey Fuller kritik eşik değerleri burada da kullanılabilir. ADF testinde olduğu gibi bu test içinde eşitliğe sabit terim, sabit terim ve trend dahil etmek veya bunların hiçbirini dahil etmemek şeklinde bir tercih yapılabilir. Temel hipotezi ve alternatif hipotezi ADF testi ile aynıdır. Temel hipotez serinin birim köke sahip olduğu şeklinde kurulur iken; alternatif hipotez ise serinin birim kök içermeyip durağan olduğu yönünde kurulur. Değerlendirilme süreçleri ADF testi ile aynıdır. Mutlak değer olarak hesaplanan t istatistiği, mutlak eşik tablo değerinden daha küçük ise H_0 temel hipotezi reddedilemez yani serinin birim köke sahip olduğu; durağan olmadığı söylenir. Hesaplanan t istatistiği mutlak değer olarak eşik tablo değerinden daha büyük ise H_0 temel hipotezi reddedilir. Yani bu durumda serinin durağan olduğu söylenir.

Çalışmada iç ve dış borçların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi üç farklı model ile araştırılmıştır. İlk olarak iç ve dış borçların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi aşağıdaki model ile belirlenmeye çalışılmıştır:

$$\ln(GSYİH_t) = \beta_0 + \beta_1 \ln(Iç Borç_t) + \beta_2 \ln(Dış Borç_t) + \varepsilon_t \quad (1)$$

İkinci olarak iç ve dış borçların GSYİH üzerindeki ayrı ayrı olarak aşağıdaki modeller ile araştırılmıştır:

$$\ln(GSYİH_t) = \beta_0 + \beta_1 \ln(\dot{I}\dot{C} \text{ Borç}_t) + \varepsilon_t \quad (2)$$

$$\ln(GSYİH_t) = \beta_0 + \beta_2 \ln(Dış \text{ Borç}_t) + \varepsilon_t \quad (3)$$

Model tahminlerinde En Küçük Kareler (EKK) yöntemi kullanılmış ve hata terimlerinin normal dağılım sergileyip sergilemediği Jaqua-Bera normallik testi ile araştırılmıştır. Otokorelasyonunu varlığı Durbin-Watson ve Breusch-Godfrey testleri ile araştırılırken, sabit varyans varsayımı White testi ile belirlenmeye çalışılmıştır.

3.2. ÇÖZÜMLEME SONUÇLARI

3.2.1. ADF Birim Kök (Unit Root) ve Phillips Peron Testi

Çalışmada kullanılan değişkenler zaman serisi olması itibariyle ilk olarak serilerin durağan olup olmadıklarının incelenmesi gerekmektedir. Bu amaçla serilere genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron birim kök testleri uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4: ADF ve Phillips Peron Test Sonuçları

Değişkenler	ADF İstatistiği*				Phillips-Perron İstatistiği			
	Düzye Değerler		Birinci Farklar		Düzye Değerler		Birinci Farklar	
	Test İstatistiği	Kritik Değer**	Test İstatistiği	Kritik Değer**	Test İstatistiği	Kritik Değer**	Test İstatistiği	Kritik Değer**
Ln(İç Borç)	-1.709	-4.080	-7.533	-3.517	-2.009	-4.080	-7.523	-3.517
Ln(Dış Borç)	-2.118	-4.080	-9.500	-3.517	-2.255	-4.080	-9.468	-3.517
Ln(GSYİH)	-2.491	-4.080	-9.356	-3.517	-2.681	-4.080	-9.337	-3.517

*ADF test istatistiğinin hesaplanmasında Schwarz gecikme kriteri kullanılmıştır.

**%1 anlamlılık düzeyinde MacKinnon kritik değerleridir.

ADF ve PP birim kök testleri sonuçlarına göre, iç borç stoku, dışborç stoku ve GSYİH değişkenlerinin düzey değerlerde test istatistiğinin mutlak değeri, kritik değerinin mutlak

değerinden küçüktür. Dolayısıyla serilerin birim kök içerdiği ya da bir başka deyişle düzey değerlerde durağan olmadığı anlamına gelmektedir. Bu serilerin ayrı ayrı birinci farklarda birim kök içerip içermediği incelendikten sonra elde edilen test istatistikleri, mutlak değerce kritik değerden yüksektir. Dolayısıyla analizde bu serilerin birinci fark değerleri kullanılacaktır.

3.2.2. Zivot-Andrews Yapısal Kırılma Testi Sonuçları

Türkiye’de yaşanan 1994 ve 2001 krizleri, birçok ekonomide önemli değişmelere neden olarak birçok makro ekonomik serilerde yapısal kırılmalara neden olmuştur. Serilerin ortalamasındaki değişim diğer bir ifadeyle yapısal kırılma olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla Zivot-Andrews (1992) tarafından geliştirilen birim kök testi ile araştırılmış ve sonuçlar Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5: Zivot-Andrews Yapısal Kırılma Testi Sonuçları

	Zivot-Andrews Testi		
	Model A	Model B	Model C
Ln(İç Borç)	-3.860 (2001Q1)	-2.713 (2004Q2)	-6.160 (2001Q1)
Ln(Dış Borç)	-3.313 (2002Q4)	-3.262 (1994Q1)	-3.244 (1993Q3)
Ln(GSYİH)	-3.087 (2004Q1)	-2.494 (2001Q2)	-3.056 (2005Q1)
%1 kritik değer	-5.43	-4.93	-5.57
%5 kritik değer	-4.80	-4.42	-5.08

Tablo 5’de Model A serinin sabitinde kırılmayı, Model B trendde kırılmayı ve Model C ise sabit ve trendde kırılmayı araştırmaktadır. Tablo 5’teki sonuçlara göre, Model A ve Model B için serilerin test istatistikleri mutlak değerce kritik değerden küçük bulunmuştur. Bu bize söz konusu serilerin birim kök içerdiğini belirten sıfır hipotezinin ret edilemediğini göstermektedir. Model C için iç borç stoku serisinin test istatistiği mutlak değerce kritik değerden büyük bulunmuştur. Bu sonuca göre iç borç stoku serisi birim kök içermektedir sıfır

hipotezi ret edilmekte ve söz konusu serinin yapısal kırılma ile birlikte durağan olduğunu belirten alternatif hipotez kabul edilmektedir.

ADF ve PP birim kök test sonuçları ile Zivot-Andrews test sonuçları birlikte ele alındığında %1 önem düzeyinde dış borç stoku ve GSYİH serileri birinci derece bütünleşik bulunmuştur. İç borç stoku ise yapısal kırılma ile birlikte durağan bulunmuştur. Altınay ve Karagöl (2004 ve 2005), serilerde yapısal kırılma olması durumunda söz konusu serilerin farklarını almak yerine serilerden yapısal kırılmanın varlığının arındırılmasını önermişlerdir. İç borç stoku için yapısal kırılmanın etkisi aşağıdaki model ile ortadan kaldırılmıştır:

$$Ln(\hat{I}ç Borç) = \mu + \kappa t + \gamma DU_t + \delta DT + Ln(\hat{I}ç \hat{B}orç)$$

DU_t serinin sabit teriminde kırılmayı, DT_t trendde kırılmayı ve $Ln(\hat{I}ç \hat{B}orç)$ ise yapısal kırılmanın etkisinden arındırılmış seri değerleridir. Analizlerin bundan sonraki aşamasında İç borç stoku değişkeni için yapısal kırılmanın etkisinden arındırılmış seri kullanılacaktır.

3.2.3. Regresyon Analizleri

3.2.3.1. GSYİH İle İç Borç Stoku Ve Dış Borç Stoku Arasındaki Regresyon Analizi

Birim kök testi sonuçlarına göre GSYİH ile dış borç stoku değişkenler birinci dereceden iç borç stoku değişkeni düzey değerlerde durağan olarak belirlendiğinden aralarında uzun dönemli ilişkinin varlığı araştırılamamıştır. Bu nedenle GSYİH ile dış borç stoku değişkenlerinin birinci farkı alınarak modele dahil edilmiştir. EKK yöntemi ile elde edilen sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir. Tablo 6'daki sonuçlara göre modelin hata terimleri arasında %5 önem düzeyinde değişen varyans sorunu tespit edildiğinden katsayıların standart hataları White (1980) tarafından önerilen varyans kovaryans matrisi kullanılarak düzeltilmiştir. Bunun dışında hata terimleri için otokorelasyon sınaması yapılmış ve %5

önem düzeyinde hata terimlerinin otokorelasyonlu olmadığı belirlenmiştir. EKK yöntemi ile tahmin edilen katsayılar incelendiğinde iç borç değişkeninin katsayısı pozitif olarak bulunmasına rağmen istatistiksel olarak anlamlı değildir. Diğer taraftan dış borç değişkenin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu sonuçlara göre iç borç stokunun artması ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilerken, bu etki istatistiksel olarak sıfırdan farklı değildir. Diğer bir ifadeyle iç borç stoku değişkeninin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Dış borç stokunun artması ise ekonomi üzerinde olumsuz etki yaparak büyümeyi önemli derecede azaltmaktadır. Bu sonuçlara göre iç borç stokundaki değişmelerin ekonomik büyüme için nötr bir değişken olduğu, dış borç stokundaki artışın ise ekonomik büyüme için olumsuz etki yarattığı belirlenmiştir.

Tablo 6: GSYİH, İç ve Dış Borç Stokları Arasında Kurulan Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken: D(GSYİH)				
Bağımsız Değişkenler	Katsayılar	Std. Hata	t ist.	Prob.
Sabit	0.011	0.002	3.992	[0.000]
Ln(İç Borç)	0.077	0.049	1.582	[0.117]
D(Ln(Dış Borç))	-0.204	0.054	-3.758	[0.000]
Düz-R ² =0.177	F-ist =9.283 [0.000]			
D-W d-ist =2.375	W:F-ist =2.907 [0.019]			
J-B: F-ist =29.161 [0.000]	B-G:F-ist =1.484 [0.233]			

* Tabloda Düz-R², Düzeltilmiş R² değerini; D-W d-ist, Durbin-Watson birinci dereceden otokorelasyon test istatistiğini göstermektedir. J-B F-ist, sıfır hipotezin hatalar normal dağılmaktadır şeklinde kurulduğu Jarque-Bera normallik testini; F-ist, modeldeki katsayıların topluca anlamlılığını test eden F istatistiğini belirtmektedir. W F-ist, sıfır hipotezin hata terimleri arasında değişen varyans yoktur şeklinde kurulduğu White değişen varyans testini; B-G F-ist, ise sıfır hipotezin hata terimleri yüksek dereceden otokorelasyon içermemektedir şeklinde kurulduğu Breusch-Godfrey testini ifade etmektedir. [.] içindeki değerler ise ilgili test istatistiğinin sıfır hipotezini ret etme olasılığını göstermektedir.

3.2.3.2. GSYİH ile İç Borç Stoku Arasındaki Regresyon Analizi

Dış borç değişkeni model dışında bırakıp GSYİH ile iç borç değişkeni arasındaki ilişki araştırılmış ve sonuçlar Tablo 7’te verilmiştir. GSYİH değişkeni birinci dereceden durağan olarak belirlendiğinden birinci farkı alınarak modelde kullanılmıştır. Modelden elde edilen hata terimleri için normallik, otokorelasyon ve değişen varyans sınamaları yapılmış ve %5 önem düzeyinde hata terimlerinin sabit varyanslı olmadığı belirlenmiştir. Bu sorunu gidermek için White () tarafından önerilen varyans kovaryans matrisi kullanılmıştır. Tablo 7’deki

katsayı tahminlerine göre, ele alınan dönemde iç borç stokunun artması ekonomik büyümeyi arttırırken, bu etki istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Bu sonuç bir önceki model sonuçları ile örtüşmektedir.

Tablo 7: GSYİH, İç Borç Stoku Arasında Kurulan Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken: D(GSYİH)				
Bağımsız Değişkenler	Katsayılar	Std. Hata	t ist.	Prob.
Sabit	0.008	0.003	2.698	[0.008]
Ln(İç Borç)	0.056	0.054	1.026	[0.307]
Düz-R ² =0.018			F-ist =2.486 [0.118]	
D-W d-ist =2.244			W:F-ist =6.307 [0.002]	
J-B: F-ist =54.972 [0.000]			B-G:F-ist =0.624 [0.538]	

* Tabloda Düz-R², Düzeltmiş R² değerini; D-W d-ist, Durbin-Watson birinci dereceden otokorelasyon test istatistiğini göstermektedir. J-B F-ist, sıfır hipotezin hatalar normal dağılmaktadır şeklinde kurulduğu Jarque-Bera normallik testini; F-ist, modeldeki katsayıların topluca anlamlılığını test eden F istatistiğini belirtmektedir. W F-ist, sıfır hipotezin hata terimleri arasında değişen varyans yoktur şeklinde kurulduğu White değişen varyans testini; B-G F-ist, ise sıfır hipotezin hata terimleri yüksek dereceden otokorelasyon içermemektedir şeklinde kurulduğu Breusch-Godfrey testini ifade etmektedir. [.] içindeki değerler ise ilgili test istatistiğinin sıfır hipotezini ret etme olasılığını göstermektedir.

3.2.3.3. GSYİH ile Dış Borç Stoku Arasındaki Regresyon Analizi

Son olarak GSYİH ile Dış borç stoku arasındaki ilişki araştırılmıştır. Her iki değişken aynı dereceden (birinci dereceden) durağan olduğundan ilk olarak aralarındaki uzun dönemli ilişki Engle-Granger eşbütünleşme testi ile araştırılmıştır. Bu amaçla ilk olarak Denklem (3) EKK yöntemi ile tahmin edilmiş ve modelden elde edilen hata terimlerinin bütünleşme derecesi ADF testi ile araştırılmıştır. Tablo 8’te test sonuçları yer almaktadır. ADF test istatistiği mutlak değer olarak kritik değerlerden küçük elde edildiğinden GSYİH ile dış borç stoku arasında uzun dönemli ilişkinin olmadığını belirten sıfır hipotez ret edilememiştir.

Tablo 8: Engle-Granger Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Değişken	ADF Test İstatistiği	Kritik Değerler		
ε_t	-1.833	%1	%5	%10
		-3.39	-2.76	-2.45

GSYİH ile dış borç stoku arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı belirlenemediğinden değişkenlerin birinci farkları alınarak EKK yöntemi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 9’da verilmiştir. Modelden elde edilen hata terimleri için normallik dışında bir sorun tespit

edilememiştir. Bununla birlikte önceki bulgularla paralel olarak dış borç stokundaki artışların ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyerek azalttığı tespit edilmiştir. Ayrıca modelden iç bor stoku değişkeninin çıkarılmasının model performansına olumlu yönde katkı yaptığı (Düzeltilmiş R-kare değeri %12'ye çıkmıştır) belirlenmiştir.

Tablo 9: GSYİH, Dış Borç Stoku Arasında Kurulan Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken: D(GSYİH)				
Bağımsız Değişkenler	Katsayılar	Std. Hata	t ist.	Prob.
Sabit	0.010	0.003	3.429	[0.000]
D(Ln(Dış Borç))	-0.184	0.052	-3.509	[0.000]
Düz-R ² =0.128		F-ist =12.312 [0.000]		
D-W d-ist =2.210		W:F-ist =0.369 [0.549]		
J-B: F-ist =50.576 [0.000]		B-G:F-ist =0.472 [0.625]		

* Tabloda Düz-R², Düzeltilmiş R² değerini; D-W d-ist, Durbin-Watson birinci dereceden otokorelasyon test istatistiğini göstermektedir. J-B F-ist, sıfır hipotezin hatalar normal dağılmaktadır şeklinde kurulduğu Jarque-Bera normallik testini; F-ist, modeldeki katsayıların topluca anlamlılığını test eden F istatistiğini belirtmektedir. W F-ist, sıfır hipotezin hata terimleri arasında değişen varyans yoktur şeklinde kurulduğu White değişen varyans testini; B-G F-ist, ise sıfır hipotezin hata terimleri yüksek dereceden otokorelasyon içermemektedir şeklinde kurulduğu Breusch-Godfrey testini ifade etmektedir. [] içindeki değerler ise ilgili test istatistiğinin sıfır hipotezini ret etme olasılığını göstermektedir.

Türkiye için 1990Q1–2009Q3 dönemi borçlanma ve GSYİH ilişkisi EKK modeli ile incelenmiştir. İç borçlanma, Dış Borçlanma ve GSYİH ile gösterilmiştir. Alternatif yöntemlerle yapılan durağanlık analizleri sonucunda seriler birinci mertebeden durağan yani I(1) çıkmışlardır. Bunun üzerine seriler arasında eş bütünleşme ilişkisi incelenmiştir. Seriler arasında uzun dönem ilişkisi olmadığı sonucundan sonra borçlanma ve GSYİH arasındaki regresyon analizi incelenerek ampirik çalışma tamamlanmıştır

Regresyon analizi sonucunda Türkiye için 1990Q1–2009Q3 dönemi için iç borç stokunun artması ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilerken, dış borç stoku ise GSYİH'yı negatif yönde etkilemektedir. Yani dış borç stokunun artması ekonomik büyümeyi azaltmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmanın amacı; bir maliye politikası aracı olarak borçlanmanın ekonomik büyüme (GSYİH) üzerindeki etkilerinin incelenmesidir. Bu analizler için Eviews 5.1 Ekonometrik yazılım programı uygulanmıştır. Ampirik uygulama kısmında 1990Q1–2009Q3 yıllarına ait veriler 3'er aylık periyotlar halinde kullanılmıştır. ADF birim kök testi ve Phillips Peron testi yapılmıştır ve serilerin durağanlığı tespit edilmiştir. Durağanlığı tespit edilen seriler kırılma testine tabi tutulmuştur. Engle-Granger eşbütünleşme testine göre uzun dönem ilişkisi olmadığı için regresyon analizine geçilmiştir. Regresyon analizinde ilişkinin yönü belirlenmiş ve sonuçlar yorumlanmaya çalışılmıştır.

Maliye politikası Devletin, sahip olduğu mali araçları, fiyat istikrarını, tam istihdamı, ekonomik büyüme ve gelişmeyi, adil gelir ve servet dağılımı sağlamayı ve konjonktürel dalgalanmalardan arınmış, istikrarlı bir büyümeyi ve ekonomik yapıyı korumak amacıyla kullanılması şeklinde tarif edilmektedir. Maliye politikası içinde devlet, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek, ekonomide dengeyi sağlamak ve korumak, gelir ve servet dağılımını daha düzenli hale getirmek ve yaşam düzeyini yükseltmek için kamu harcamaları, vergiler, borçlanma ve bütçe politikalarından yararlanmaktadır. Maliye politikasında yöneticiler, mali araçlara yönelik uygulamaların maliye politikası amaçlarıyla çatışabileceğini kabul ederek dikkatli olmalı denge bozucu etkileri gidermeye çalışmalıdırlar.

Bir maliye politikası aracı olarak borçlanma gelir-gider dengesine göre yani giderin gelirden fazla olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Borçlanma kamu açısından önemli sorunlar yaratabilir bunlara örnek gösterilecek olursa, yüksek faizle yapılan borçlanma daha sonra ödeme sıkıntısı içine girilmesine ve kamunun finansman zorluğu çekmesine neden olabilir. Borçların borçla ödenmesi gibi kısır bir döngünün içine girilmesine neden olabilir. Devletin ülke içinden yani kendi iç piyasasından borçlanmasına iç borçlanma denir. İç borçlanma genellikle daha kolay sağlandığından ve devlet garantisi altında olduğundan daha

kolay sağlanır. Borçlanma dış kaynaklı da olabilir buna da dış borçlanma denir. Dış borçlanma devletin yurt dışından sağladığı kaynaklara denir. Maliye politikası açısından dış borçlanma iç piyasalar üzerinde etki yapmazken, iç piyasaya kaynak girişi sağladığı için de iç piyasa için önemlidir.

Gelişmekte olan ülkelerde belirli koşullar altında dışarıdan borçlanılabilmekte ve ekonominin serbest yönetimi hareket serbestisi kısıtlanmaktadır. İstikrarlı bir ekonomi için dış borçlanma önemli bir ek kaynaktır ve ekonomiye canlılık getirir. Ancak ekonominin iyi gitmediği zamanlarda yapılan dış borçlanma uzun dönemde olumsuz etkiler yaratabilir.

Ekonomik büyüme, toplumun yaşam düzeyinin yükseltilmesi yani kişi başına daha fazla hâsılanın meydana getirilmesi ve böylece toplumun mal ve hizmet talebindeki artışlarının karşılanmasıdır. Büyümenin en önemli göstergesi, ülkede yaşayan insanların hayat seviyelerinin yükselmesidir. Ekonomik büyüme oranları, birkaç yıl sonra hayat standardını önemli ölçüde artırır. Büyüme aynı zamanda fakirliğe karşı en güçlü silah olarak kabul edilir. Bir bireyin, reel gelirinin artması, onun yaşam tarzını da değiştirir. Bu iyileştirmeyi sağlayacak şey de elbette ki ekonomik büyümedir.

Ekonomik büyüme, büyümeyi belirleyen faktörleri açıklamaya çalışmaktadır. Buna göre ekonomik büyüme, fiziksel sermaye, işgücü, teknoloji seviyesi, beşeri sermaye, nüfus artışı, ekonomik faktör gibi birçok faktör tarafından belirlenmektedir. Bu faktörlere karşılık birçok ülkenin büyüme hızı yeterli düzeyde değildir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler, ekonomik büyümenin istikrarlı bir şekilde sürdürülebilmesinde gerek yurt içi kaynaklardan gerekse yurt dışı kaynaklardan yararlanmaktadırlar. Ekonomik büyümeyi gerçekleştirmedeki kısa dönemli sorun finansman sorunudur. Bir ülke ekonomik büyüme için tüm girdileri üretse bile gerekli olan yatırımları finanse etme ihtiyacını duyacaktır.

Uzun dönemde ekonomik büyümenin en önemli kaynağı teknolojik gelişme sonucu sağlanan üretkenlik artışıdır. Büyümenin istikrarlı olması yatırım kararlarının etkin bir şekilde yapılmasını sağlayarak kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlar. 1980 lerin ortalarından itibaren istikrarsızlık oranı sürekli artma eğilimindedir. Bu yapı sürekli yüksek büyüme hızlarına izin vermemekte, daralmaların gittikçe daha şiddetli olacağı ihtimalini güçlendirmektedir.

Maliye politikaları ekonominin iyi gitmediği zamanlarda bir takım çözüm yolları önermiştir. Bunlar, vergi borçlarının taksitlendirilmesi yurt dışından sağlanan kaynakların ne tür kaynaklar olduğunun sorgulanmaması gerektiği gibi bir takım çözüm önerisinin yanında düşük ücretlilerden vergi alınmaması ve belli sektörlerdeki satışlarda vergi indirimine gidilmesi ya da bu sektörler için uzun dönemli taksitlendirilmeye gidilmesi gibi vergilendirme programları uygulanmalıdır.

İç borçlanma, bir yandan ülkenin üretim kapasitesini ve verimliliğinin artırılmasında ciddi bir engel oluşturarak üretimin azalmasına yol açmış; bir yandan da gelir dağılımı eşitsizliklerini artırıcı bir etki yaratmıştır. Dış borçlarla ilgili dış borç sorununu mevcut borç yönetimi gözden geçirilerek düzeltilmelidir. İyi bir borç yönetimiyle, alınan kredilerin geri ödenmesinin uzun bir vadeye yayılması, kredi faizlerinin ve borç servisinin düşük tutulması sağlanmalıdır. Yine alınan borçlar ülkelerin üretim kapasitelerini artırıcı ve bu borçların kendi kendini finanse edebilmesine olanak tanıyan üretken alanlarda kullanılmalıdır. Yine yerli paraların dolar karşısında aşırı değerlenmesinin önüne geçilerek sermaye sahiplerinin zarara uğramaları önlenmelidir.

Ampirik çalışmada ulaşılan sonuçlar, ADF test istatistiği ile Phillips-Peron test istatistiği ile ilgili ulaşılan sonuçlar paralellik göstermektedir. Her iki testte de %1, anlamlılık düzeyine göre serilerin birinci dereceden durağan oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Serinin durağan olduğuna karar verildikten sonra serilerin ortalamasındaki değişim diğer bir ifadeyle

yapısal kırılma olup olmadığını belirleyebilmek için kırılma testi ile seriler birinci dereceden bütünleşik olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra regresyon analizi ile GSYİH ile dış borç ve iç borç arasındaki regresyon sonuçları incelenerek, iç borç stokundaki bir birimlik bir artışın GSYİH’da da bir artışa sebep olduğu yani pozitif bir etki meydana getirdiği belirlenmiştir. Dış borç stokundaki bir artış ise GSYİH’ da negatif bir etki meydana getirmiştir. Dış borç stokundaki bir birimlik artış ekonomik büyümede azalışa sebep olmaktadır.

Çalışmanın bu sonuca ulaşmasında iç borçların ve dış borçların sürekli artış göstermesi, borçların borçla finanse edilmesi, ülke ekonomisinde yaşanan kriz, ekonomik büyümede istikrar sağlanamaması gibi birçok neden sayılabilir. Bu nedenle borç sorununun çözümünde özellikle kamu yatırımlarının azalması sonucunu doğuran kamu harcamalarında tasarruf temelli maliye politikaları yerine, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlayacak politika seçenekleri mutlaka göz önüne alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- ABU BAKAR, Nor'Azmin., "Empirical Evaluation on External Debt of Malaysia",
International Business And Economic Research Journal, 7 (2), 2008.
- AÇBA, Sait., **Devlet Borçlanması**, Adım Yayıncılık, Ankara, 1991.
- AJAYİ, I.; M. Khan., **External Debt and Capital Flight in Sub-Saharan Africa**. IMF
 Publications, Washington DC, 2000.
- AKDOĞAN, Abdurrahman., **Kamu Maliyesi**, Gazi Üniversitesi Yayın No:67, Ankara, 1985.
- AKDOĞAN, Abdurrahman., **Kamu Maliyesi**, Ankara, Gazi Büro Kitabevi, IV. Baskı, 1993.
- AKDOĞAN, Abdurrahman., **Kamu Maliyesi**, Gazi Üniversitesi, Ankara, 1997.
- AKALIN, Güneri., **Kamu Ekonomisi**, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1986.
- AKUJUOBİ, L., "Debt And Economic Development In Nigeria", **Journal Of Research In
 National Development**, 5(2), 2007.
- AKYÜZ, Yılmaz, **Sermaye, Bölüşüm, Büyüme**, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler
 Fakültesi Yayınları, Yayın No: 453, Ankara, 1980.
- ADJAYE, Asafu- J., 'The Relationship Between Energy Consumption, Energy Prices
 and Economic Growth: Time Series Evidence from Asian Developing Countries',
 Energy Economics, <http://web.cenet.org.cn/upfile/95321.pdf> 11.02.2010, 255-625.
- ASTERİOU, D., AGİOMİRGİANAKİS, G., "Human Capital and Economic Growth, Time
 Series Evidence from Greeca" , **Journal of Policy Modelling**, S: 23, 2000, ss.481
 489.
- ATAÇ, Beyhan., **Maliye Politikası**, Eskişehir, Eğitim Sağlık Ve Bilimsel Araştırmalar Vakfı
 Yayınları, II. Baskı, 1991.

AUER, P. ve N, POPOVA. “Labour Market Policy For Restructuring In Turkey: The Need for More Active Policies.”, **International Labour Market Office Employment Paper**,2003/51,16.

BARIŞIK, S. ve F. KESKİNOĞLU., “Türkiye’de Bütçe Açıklarının Temel Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi(1987-2003 VAR, Etki-Tepki Analizi, Varyans Ayırıştırması)”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 64(4), 2006.

BARUTÇUGİL, İsmet, **Teknolojik Yenilik ve Araştırma Geliştirme Yönetimi**, Bursa Üniversitesi Basımevi, Yayın No: 3–014–0042, 1981.

BATIREL, Ömer Faruk. **Kamu Maliyesi Teorisine Giriş**. 2. Baskı. İstanbul: T.A Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları No: 316/549, 1979.

BATIREL, Ö. Faruk; **Kamu Maliyesi Teorisine Giriş**, Marmara Üniversitesi Yayınları No: 492, İstanbul 1990.

BAŞ, Kemal; “**Ekonomik Büyüme, Gelir Dağılımı, Eğitim ve Nüfus Artışı İlişkileri: Türkiye Örneği**”, H.Ü İİBF Dergisi, Cilt 19, Sayı 1, 2001, s.47–60.

BORATAV, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002**, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.

BUCHANAN, James M.; “**Public Debt**”, **New Palgrave Dictionary of Economics**, Vol. 5, 1987, s. 1044-1047.

CANPOLAT, Naci., "Türkiye'de Beşeri Sermaye Birikimi ve Ekonomik Büyüme", **H.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 18, Sayı 2, 2000, s. 265–281.

CHOWDHURY, Anis; “**Does Inflation Affect Economic Growth ?**”, **Journal of the Asia Pacific Economy**, Vol.7, Issue 1, 2002, pp. 20-34.

ÇAKMAN, K., “Türkiye’nin Kamu Maliyesi Sorunu”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, cilt:7,sayı:20,s.5-35.1996.

DİNÇER, B. **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması,**

DPT Yayın No:2671, Ankara, 2003.

DİCKEY, D.A. ve Fuller, W.A., “**Distribution of the Estimators for Autoregressive Time**

Series with a Unit Root”, **Journal of the American Statistical Association**, 74, 427-431, 1979.

DOĞRUDEL, Fatma., DOĞRUDEL, A. Suut., “**Türkiye’de Büyüme ve Makroekonomik**

İstikrar,” Der. Ahmet Haşim KÖSE; Fikret SENSES; Erinç YELDAN; İktisat Üzerine Yazılar II- İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar- Oktar Türel’e Armağan. 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 401–428.

EĞİLMEZ, Mahfi ve Ercan Kumcu, **Ekonomi Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması**, 6.

Basım İstanbul: Remzi Kitabevi, Haziran 2004.

EKER, A., **Devlet Borçları**, Anadolu Matbaacılık, İzmir,1994.

EKER, A., **Kamusal Maliye** Ankara, Doğu Matbaası 1996.

EKER, A., A.ALTAI ve M. SAKAL **Maliye Politikası** İkinci Baskı,Anadolu

Matbaası,İzmir,1997.

ENDERS, Walter (2004); **Applied Econometric Time Series**, John Wiley&Sons Inc., USA.

ENGLE, Robert F., and C.W.J. Granger. “**Co-Integration and Error Correction:**

Representation, Estimation, and Testing”. *Econometrica* 55, :200,1988.

ERDEM, M. **Devlet Borçları**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1995.

EROL, Ahmet; **Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye’de Devlet Borçları: 1981-1990,**

Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı,Yayın No: 1992 / 324, Ankara 1992.

EVGİN, Tülay; “Dış Borçlanma ve Dış Borçlarımızda Yapılan Düzenlemeler”, **Ekonomik**

Yaklaşım Dergisi, Cilt 7, Sayı 23, 1996, ss.15-33.

FİLİZTEKİN, Alpay; “Türkiye’de Büyüme Perspektifleri: **Makroekonomik**

Çerçeve”,www.tusiad.org/FileArchive/basin_bulteni_2005_89.pdf, (11.02.2010).

GİLLİS, Malcolm, H. Perkins Dwight, Michael Roemer ve Donald R. Snodgrass.

“**Economics of Development**”, New York: Norton and Company, London, 1996, S.

36- 37.

GUJARATI, D. N., **Temel Ekonometri** (Çev. Ü. Şenesen ve G. G. Şenesen), Literatür

Yayıncılık, İstanbul, 2001.

HARBİSON, Federick; Charles Myers; **Education, Manpower and Economic Growth**, Mc

Graw- Hill Book Co., Newyork, 1964.

HESAPÇIOĞLU, Muhsin., **İnsan Kaynakları Yönetimi ve Ekonomisi**, Beta Yayınları,

İstanbul ,1994.

HJERTHOLM, Peter; Jytte Laursen; Howard White; “**Macroeconomic Issues in Foreign**

Aid”, 1998, İnternet Adresi:

<http://www.econ.ku.dk/wpa/pink/2000/0005.pdf>,(11.02.2010).

İŞİK, A.K., ORGAN, İ., KARAYILAMAZLAR, E., **Devlet Borçları**. Bursa: Ekin Kitabevi

Yayınları, 2005a.

İŞİK, A.K., ORGAN, İ., KARAYILAMAZLAR, E., **Kamu Maliyesi** Ekin Kitabevi Yayınları,

Bursa, 2005b.

İNCE, Macit., **Maliye Politikası** Ders Notları, Ankara, 1980.

İNCE, Macit., **Devlet Borçlanması**, 5.b, Seçkin Yayınevi, Ankara, 1996.

- İNCE, Macit., **Devlet Borçları ve Türkiye**, Altıncı Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara 2001.
- İPEK, e., ve B.K. YAŞAR., “Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Dış Borç İlişkisi”, **Uluslar arası Sermaye Hareketleri ve Gelişmekte Olan Piyasalar Uluslar arası Sempozyumu**, Balıkesir, 2008.
- İSMİHAN, Mustafa., Kıvılcım Metin ÖZCAN; “Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynakları: 1960-2004,” **İktisat İşletme ve Finans**. Yıl 21, Sa. 241, Nisan 2006, s. 77.
- JONES, Charles I; **İktisadi Büyümeye Giriş**, (Çev.: Şanlı Ateş; İsmail Tuncer), Literatür Yayıncılık, İstanbul 2001.
- KARADUMAN, Naci., “Dünden Bugüne Dış Borçlarımız”, **İİBF**, Isparta, 2001.
- KARAGÖL, E., “External Debt and Economic Growth Relationship Using The Simultaneous Equations”, **Metu VI. International Economics Research Conference**, 11-14 September 2002, Ankara, 2002.
- KARAGÖL, E., “The Relationship Between External Debt, Defence Expenditures and GNP revisited: The Case of Turkey”, **Defence And Peace Economics**, 17(1), 2006.
- KARGÜL, İsmet Doğan; **Makro Ekonomi**, Birsen Kitabevi, İstanbul 1983.
- KAYA, A. Ayşen; **Büyüme Teorileri**, Eskişehir, 1998.
- KAZGAN, Gülten; **Türkiye Ekonomisinde Krizler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları-109, İstanbul, 2005.
- KİBRİTÇİOĞLU, Aykut; “ İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 53, No.1-4, Ocak-Aralık 1998, s.207-230.

- KUMCUOĞLU, Ertuğrul., “Türkiye’de Bütçe Politikası”, **Ankara Üniversitesi, Maliye Enstitü Konferansları**, , 1976, s.19-30
- KUTLAR, Aziz., **Ekonometrik Zaman Serileri**, Gazi Kitapevi, Ankara, 2000.
- MANSFIELD, Edwin, “**The Economics of Technological Change**”, Longmans, London,1968.
- MUSGRAVE, R.,-P. MUSGRAVE., “**Public Finance in Theory and Practice**”, Tokyo, 1976.
- NEMLİ, Arif., **Kamu Maliyesine Giriş**. 3. Baskı. Filiz Kitabevi, İstanbul , 1990.
- NURKSE, Ragner., **Az gelişmiş Ülkelerde Sermaye Teşekkülü**, Çev: Şevki ADALI, Menteş Kitabevi, İktisat Teorisi Kitaplığı-Seri No: 1, İstanbul 1964.
- ORHANER, Emine., **Kamu Maliyesi**, Ankara, 2007.
- ORHON, Z. Osman., “Türkiye’de İç Borç Sorunu ve Çözüm Önerileri”,**İTO**,Yayın no: 1996/47, İstanbul, 1996.
- OYAN, O., “İç Borçlanma Yolun Sonu Mu?”, **Mülkiyeliler Dergisi**, Mayıs 1997,s.23.
- ÖZBİLEN, Şevki., **Maliye Politikası**, Atilla Yayıncılık Kitabevi, Ankara, 1999.
- ÖZGEN, Ferhat Başkan ve Bülent GÜLOĞLU; (2004), “Türkiye’de İç Borçların İktisadi Etkilerinin VAR Tekniği İle Analizi”, **METU Studies in Development**, 31, ss.93-114.
- PARASIZ, İlker., “**Makro Ekonomi**” Bursa, Ezgi Yayınları, VI. Baskı Şubat 1996.
- PARASIZ, İlker., “ **Ekonomik Büyüme Teorileri**”, Bursa, Ezgi Kitapevi Yayınları, 2003.
- PATTERSON, K. (2000). **An Introduction to Applied Econometrics: A Time Series Approach**. Palgrave Macmillan,UK.

- PEHLİVAN, Osman., **Kamu Maliyesi**, Celepler Matbaacılık, Trabzon, 2001.
- PEHLİVAN, Osman., **Kamu Maliyesi**, Derya Kitapevi, Trabzon, 2002.
- PEHLİVAN, Osman., **Kamu Maliyesi**, Derya Kitapevi, Trabzon, 2005.
- PINAR, Abuzer. **Maliye Politikası**. 1. Baskı Ankara: Naturel Yayıncılık, 2006.
- PREST,A.R., **Public Finance in Developing Countries**, Weidenfeld and Nicholson, London, 1975.
- SABIR, Hasan; “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Gelişmekte Olan Ükelere Yönlendirici Politikalar”, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı 26, 2002, ss. 1-15.
- SAVAŞ, Vural., **Politik İktisat**, İstanbul, Beta Yayınları, 2. Baskı, Eylül 1994.
- SEYİDOĞLU, Halil., **Uluslararası İktisat**, 13. Baskı, Ekim 1999.
- SOYAK, Alkan; “Teknolojik Gelişme: Neoklasik Ve Evrimci Kuramlar Açısından Bir Değerlendirme”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, 6 (15), ss. 93-107, 1995.
- ŞEN Hüseyin, Saruç N.T., Keskin A. **İktisadi Kalkınmanın Finansmanı**, Ekin Kitabevi, 2004.
- ŞIKLAR, İlyas, “Currency Substitution and Seignorage Revenue in A Developing Country: The Turkish Case”, **Yapı Kredi Economic Revivew**, Vol:18, Number 1, Jun. 1998.
- TEZEL, Yahya Sezai, **İktisadi Büyüme**, Ankara, 1989.
- TURHAN, Salih: **Maliye Politikası**, Web-Ofset Basımevi, Eskişehir- s.197–198. 2001.
- TÜĞEN, Kamil; **Devlet Bütçesi**, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1999.
- TÜRK, İsmail. **Maliye Politikası**, 5. Baskı, S yayınları, Ankara, .1983.
- TÜRK, İsmail. **Maliye Politikası**, 6. baskı, Ankara 1985, s.2-4.

TÜRKBAL, Aydın., **Makro İktisat**, 3.baskı, Aktif Yayınevi, Ankara, 2005.

UÇAK, Sefer., “Dış Borçlar, Gelişmekte Olan Ülke Deneyimleri ve Türkiye”, **Bilim Eğitim ve Düşünce Dergisi**, Sayı:4, Cilt:6, Aralık 2006.

ULUATAM, Özhan., **Kamu Maliyesi**, SBF Yayınları, Ankara, 1984.

ULUSOY, Ahmet. **Devlet Borçlanması**. 1. Baskı Trabzon: İber Matbaacılık, Ocak 2001.

ULUSOY, Ahmet; **Devlet Borçlanması**, İkinci Baskı, Celepler Matbaacılık, Trabzon, 2004a.

ULUSOY, Ahmet, **Maliye Politikası**, 3.Baskı, Trabzon, Üçyol Kültür Merkezi, 2004b.

YAŞA, Memduh., **Devlet Borçları**, İstanbul: Sermet Matbaası, 1971.

YAVİLİOĞLU, Cengiz; “Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri”,

Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 2002, ss. 59-77.

YUMUŞAK, Güran İbrahim; Mahmut Bilen; "Gelir Dağılımı-Beşeri Sermaye İlişkisi ve

Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", **K.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 1, Sayı:1, 2000, s. 77-96.

YUMUŞAK, İbrahim Güran; Yusuf Tuna; “ Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”,

paribus.tr.googlepages.com/igy_tuna.doc (11.02.2010).

YÜCE, Demet; "İktisadi Analizde Beşeri Sermaye Kavramı", **Uludağ Üniversitesi**

İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt VI, Sayı: 2, Kasım 1985,s.39-44.

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında İzmir'in Bornova ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini İzmir'in ödemiş ilçesinde tamamladıktan sonra 2001 yılında Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Dış Ticaret bölümünü kazandı. 2003 yılında mezun olduktan sonra Dikey Geçiş Sınavı ile Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünü kazandı. Aynı zamanda Açık öğretim Fakültesi İşletme Bölümüne 3. sınıftan lisans öğrenimine devam etme hakkı kazandı. 2006 yılında Açık öğretim Fakültesi işletme Bölümünden mezun oldu. 2007 yılında ise GOP Üniversitesi İİBF İktisat Bölümünden mezun oldu. 2007 yılında İİBF Maliye Anabilim Dalı Maliye Bölümünde Yüksek Lisans yapmaya başladı ve halen Yüksek Lisans öğrenciliği devam etmektedir.

Süleyman GÖZEGİR

İletişim Bilgileri

Adres: Doyranlı Köyü

Tire / İZMİR

Tel: 543 235 24 42

e-mail: s_gozegir@hotmail.com.tr

EKLER:**Analizde Kullanılan Veriler (Bin TL)**

Yıllar	iç borç stoku	dış borç stoku	GDP (2005=100)
1990Q1	46028,6	45045	45,7101
1990Q2	48932,5	46675	52,2533
1990Q3	50158,7	50509	67,7874
1990Q4	57180	52377	56,2239
1991Q1	65053,8	49383	45,3346
1991Q2	67867,4	48417	51,5863
1991Q3	76022,4	50216	71,414
1991Q4	97647,8	53623	56,0368
1992Q1	106179,1	51584	48,0389
1992Q2	118162,2	55581	54,6208
1992Q3	136080,2	59746	74,5444
1992Q4	194236,6	58595	59,473
1993Q1	232603,7	60512	51,5829
1993Q2	252060,5	63577	60,652
1993Q3	300250,7	68644	78,5749
1993Q4	357346,6	70512	65,8301
1994Q1	418337,7	70836	53,4334
1994Q2	468029,7	69845	53,7671
1994Q3	565984,1	69475	74,553
1994Q4	799309	68705	62,1309
1995Q1	948002,6	74443	52,564
1995Q2	1107020,4	76095	61,1611
1995Q3	1190173,4	75726	79,8721
1995Q4	1361007	75948	66,6057
1996Q1	1906244	76125	57,2422
1996Q2	2183579	78666	65,7482
1996Q3	2734375	79021	84,3449
1996Q4	3148985	79299	72,0674
1997Q1	3835364	76382	61,1232
1997Q2	4199409	79634	71,2923
1997Q3	5182250	81957	91,3708
1997Q4	6283425	84356	76,789
1998Q1	7379467	85751	67,4728
1998Q2	8389591	90390	72,8612
1998Q3	9947456	95709	89,93
1998Q4	11612885	96351	80,027
1999Q1	14244446	94915	63,8063
1999Q2	16979715	93619	71,6815
1999Q3	20028368	97384	85,5771

Yıllar	iç borç stoku	dış borç stoku	GDP (2005=100)
1999Q4	22920145	103123	78,7838
2000Q1	26679144	104752	67,2617
2000Q2	30391620	109477	76,3279
2000Q3	31416794	110712	92,9041
2000Q4	36420620	118602	83,6682
2001Q1	50851184	116946	68,1545
2001Q2	90331702	114376	71,4838
2001Q3	105768511	119775	86,8542
2001Q4	122157260	113592	75,4282
2002Q1	120299042	113867	68,3758
2002Q2	126830490	123310	76,0862
2002Q3	140290726	124862	92,2729
2002Q4	149869691	129523	83,7957
2003Q1	162557876	130890	73,8864
2003Q2	175269922	134968	79,1097
2003Q3	178711655	138660	96,2421
2003Q4	194386700	144092	88,1692
2004Q1	203707545	144764	81,2389
2004Q2	209118695	147244	88,5544
2004Q3	217571356	152992	103,992
2004Q4	224482922	160979	95,213
2005Q1	232489000	160093	88,165
2005Q2	234799000	161860	95,3707
2005Q3	243207000	165629	111,928
2005Q4	244782000	169712	104,537
2006Q1	246360000	184508	93,4071
2006Q2	249085000	190900	104,655
2006Q3	250869000	196371	118,968
2006Q4	251470000	207593	110,544
2007Q1	263724000	213485	100,969
2007Q2	253718000	224027	108,646
2007Q3	258272000	235894	122,75
2007Q4	255310000	249426	115,17
2008Q1	266477000	265445	108,212
2008Q2	261000000	286868	111,733
2008Q3	266364000	291679	123,973
2008Q4	274827000	278302	107,637
2009Q1	292306000	266794	92,284
2009Q2	301676000	270093	102,918
2009Q3	320630000	273454	119,909

Analizde Kullanılan Logaritmik Veriler

Yıllar	iç borç	dış borç	gsyh
1990Q1	10,73702	10,71542	3,82232
1990Q2	10,79820	10,75096	3,95610
1990Q3	10,82295	10,82991	4,21638
1990Q4	10,95396	10,86622	4,02934
1991Q1	11,08297	10,80736	3,81407
1991Q2	11,12531	10,78761	3,94326
1991Q3	11,23878	10,82409	4,26849
1991Q4	11,48912	10,88973	4,02601
1992Q1	11,57288	10,85097	3,87201
1992Q2	11,67981	10,92560	4,00041
1992Q3	11,82100	10,99786	4,31139
1992Q4	12,17683	10,97840	4,08552
1993Q1	12,35709	11,01060	3,94319
1993Q2	12,43742	11,06001	4,10515
1993Q3	12,61237	11,13669	4,36405
1993Q4	12,78646	11,16354	4,18708
1994Q1	12,94404	11,16812	3,97844
1994Q2	13,05629	11,15403	3,98466
1994Q3	13,24632	11,14872	4,31151
1994Q4	13,59150	11,13758	4,12924
1995Q1	13,76211	11,21779	3,96203
1995Q2	13,91718	11,23974	4,11351
1995Q3	13,98961	11,23488	4,38043
1995Q4	14,12374	11,23780	4,19879
1996Q1	14,46065	11,24013	4,04729
1996Q2	14,59648	11,27297	4,18583
1996Q3	14,82141	11,27747	4,43491
1996Q4	14,96259	11,28098	4,27760
1997Q1	15,15977	11,24350	4,11289
1997Q2	15,25045	11,28520	4,26679
1997Q3	15,46075	11,31395	4,51493
1997Q4	15,65343	11,34280	4,34106
1998Q1	15,81421	11,35920	4,21172
1998Q2	15,94250	11,41189	4,28856
1998Q3	16,11283	11,46907	4,49903
1998Q4	16,26763	11,47575	4,38236
1999Q1	16,47188	11,46074	4,15585
1999Q2	16,64753	11,44699	4,27223
1999Q3	16,81266	11,48642	4,44942
1999Q4	16,94753	11,54368	4,36671
2000Q1	17,09939	11,55935	4,20859
2000Q2	17,22968	11,60347	4,33504

Yıllar	iç borç	dış borç	gsyh
2000Q3	17,26285	11,61469	4,53157
2000Q4	17,41065	11,68353	4,42686
2001Q1	17,74441	11,66947	4,22178
2001Q2	18,31900	11,64725	4,26947
2001Q3	18,47676	11,69337	4,46423
2001Q4	18,62082	11,64037	4,32318
2002Q1	18,60549	11,64279	4,22502
2002Q2	18,65836	11,72246	4,33187
2002Q3	18,75923	11,73496	4,52475
2002Q4	18,82528	11,77161	4,42838
2003Q1	18,90654	11,78211	4,30253
2003Q2	18,98184	11,81279	4,37084
2003Q3	19,00128	11,83978	4,56687
2003Q4	19,08536	11,87821	4,47926
2004Q1	19,13220	11,88286	4,39739
2004Q2	19,15841	11,89985	4,48362
2004Q3	19,19804	11,93814	4,64431
2004Q4	19,22931	11,98903	4,55612
2005Q1	19,26435	11,98351	4,47921
2005Q2	19,27424	11,99449	4,55777
2005Q3	19,30942	12,01751	4,71786
2005Q4	19,31588	12,04186	4,64954
2006Q1	19,32230	12,12545	4,53697
2006Q2	19,33330	12,15951	4,65067
2006Q3	19,34044	12,18776	4,77885
2006Q4	19,34283	12,24333	4,70541
2007Q1	19,39041	12,27132	4,61481
2007Q2	19,35173	12,31952	4,68809
2007Q3	19,36952	12,37114	4,81015
2007Q4	19,35799	12,42692	4,74641
2008Q1	19,40080	12,48916	4,68409
2008Q2	19,38003	12,56678	4,71611
2008Q3	19,40037	12,58341	4,82006
2008Q4	19,43165	12,53646	4,67876
2009Q1	19,49331	12,49423	4,52487
2009Q2	19,52486	12,50652	4,63393
2009Q3	19,58580	12,51889	4,78673